Į LAISVĘ

LIETUVOS LAIKINOSIOS VYRIAUSYBĖS DARBAS IR KOVA

Z. Ivinskis:

RUSIFIKACIJA

K. Jurgaitis:

PAVERGTOSIOS LIETUVOS JAUNIMAS

A. Baronas

A. Baltinis:

Į LAISVĘ LIETUVIŠKAI KULTŪRAI UGDYTI LEIDINIAI

APŽVALGOSE: DARBAI IR IDĖJOS. LIETUVIŲ BENDRUOMENĖJE. VARDAI VYKIUOSE.

1961 Nr. 26 (63)

Į LAISVĘ

1961 M. SPALIS

NR. 26 (63)

Laikinoji Lietuvos Vyriausybė 1

K. Jurgaitis: Dabartinės jaunimo problemos Okupuotoj Lietuvoj 14

Zenonas Ivinskis: Rusifikacija — rusų veržimosi į Vakarus pagrindinis veiksnys 21

Aloyzas Baronas: Intelektualinė Poezija . 32

Andrius Baltinis: Lietuvybės išlaikymo problema 33

Vytautas Mačernis: Sudie 37

Ištikimybė kaip kūrybinė atsakomybė už ateitį (iš dr. Juozo Girniaus knygos) 39

Darbai ir Idėjos 42

Kolaborantų veidai Lietuvoje ir tarp lietuvių Vakaruose 47

Lietuvių Bendruomenėje, Vardai Įvykiuose 49-64

* * *

Redaguoja — Redakcijos kolektyvas: vyr. redaktorius — Stasys Daunys, redaktoriai — Petras Bagdonas, Juozas Baužys, Aloyzas Baronas, Vladas Būtėnas, Vincas Rygertas.

Redakcijos adresas — Į Laisvę, 2801 W. 38 St., Chicago 32, Illinois. Telef.: Cliffside 4-2139.

Viršelio vinjetė — dail. T. Valiaus

* * *

Administratorius — Viktoras Naudžius

Administracijos adresas: Į Laisvę, 1936 S. 49 Ave., Cicero 50, Illinois.
Telef. OLympic 2-3596

* * *

Į LAISVĘ — TOWARD FREEDOM, Lithuanian quarterly of politics. Address: 2801 W. 38 St., Chicago 32, Ill. **Business manager:** V. Naudžius, 1936 S. 49 Ave., Cicero 50, Illinois. Phone: OLympic 2-3596

ADMINISTRACIJOS PRANEŠIMAI

Administracija dėkoja visiems tiems, kurie jautriai atsiliepė į paraginimą sutvarkyti savo prenumeratų sąskaitas. Administracija prašo ir tikisi, kad ir visi kiti, gavę paraginimo laiškus, nedelsdami atsilieps į prašymą.

Į Laisvę skaitytojai, pakeitę savo adresus, tuojau praneškite savo adresą administracijai.

Į LAISVĘ METINĖ PRENUMERATA:

Amerikoje (Šiaurės ir Pietų) $3.00; Australijoj ir D. Britanijoj — L. 10; Italijoj — L. 900; Prancūzijoj — F. 10.— Švedijoj — Kr. 10; Šveicarijoj — Fr. 8; Vokietijoj — DM 8.

ATSKIRAS NUMERIS

Amerikoje $1.00; Australijoje ir Britanijoje — L.3; Italijoje — L. 300; Prancūzijoje — Fr.2.50; Šveicarijoje — Fr. 3; Švedijoje — Kr. 3; Vokietijoje — DM. 2.

Norintieji Į Laisvę žurnalą gauti oro paštu primoka faktines oro pašto išlaidas.

Laikinoji Lietuvos Vyriausybė

1941 VI 24 — 1941 VIII 5

DARBAS, PASTANGOS, TRUKDYMAI

Sovietinės santvarkos panaikinimas * Administracinio aparato atkūrimas * Pastangos atkurti Lietuvos kariuomenę * Kuriamosios pastangos socialinėje, ekonominėje ir kultūrinėje srityje * Lietuvos Aktyvistų Fronto talka.

PIRMASIS POSĖDIS

Lietuvių sukilėlių ir bolševikų šūviams tebeaidint Kauno gatvėse, 1941 m. birželio 24 d. rytą Laikinoji vyriausybė susirinko pirmo posėdžio. Tik ne visi jos paskelbtieji nariai galėjo atvykti. Prekybos ir vidaus reikalų ministeriai bolševikų jau buvo suimti ir išvežti. Finansų, darbo, žemės ūkio ministeriai tebebuvo Sovietų Sąjungos okupuotoje Lietuvos teritorijoje. Užsienio, krašto apsaugos ir pats ministeris pirmininkas tebebuvo Berlyne, emigracijoje ir iš ten negalėjo atvykti, kad perimtų krašto vadovavimą. O perimti reikėjo labai skubiai dėl dviejų priežasčių: viena, bolševikų pastatytieji komisarai pareigūnai buvo išvykę su besitraukiančia raudonąja armija ir palikę savo įstaigas be jokios vadovybės; antra, reikėjo pastatyti vokiečius prieš įvykusį Lietuvos suvereninių organų atstatymo faktą, kol dar jų kariuomenė nepasirodė. Dėl to nelaukiant, kol atvyks min. pirmininkas pulk K. Škirpa, jo pareigas teko perimti švietimo ministeriui J. Ambrazevičiui, kuris paskui visą Laikinosios vyriausybės veikimo laiką ir ėjo ministerio pirmininko pareigas. Vietoj išvežtųjų ministerių buvo kooptuoti nauji.

LAIKINOSIOS VYRIAUSYBĖS DARBAS IR ŽVILGSNIS Į ATEITĮ

Laikinajai vyriausybei pirmiausia teko atpalaiduoti Lietuvą nuo sovietinės veiklos pėdsakų. Formaliai atpalaiduoti nebuvo sunku: Lietuvos įjungimo į Sovietų Sąjungą lietuvių tauta niekada nepripažino ir jį laikė ne sava valios aktu, o tik SSSR okupacijos smurtu prieš Lietuvą, pasibaigusiu sykiu su tos okupacijos pabaiga. Lietuvių sukilimas dar **aktyviai** pabrėžė tautos valią nusikratyti visomis primestomis SSSR gyvenimo formomis ir grįžti prie savo nepriklausomos valstybės **konsti-**

tucinių formų. Lietuvos Aktyvistų Frontas, skelbdamas sukilimą, labai įsakmiai akcentavo jį prieš bolševikų okupaciją vardan Lietuvos nepriklausomybės.

Tačiau gyvenime teko susidurti su visa eile sovietinių įstatymų, kuriais praktinis gyvenimas jau buvo buvęs tvarkomas. Laikinajai vyriausybei teko sovietinius įstatymus skelbti negaliojančiais ir grąžinti įstatymus, veikusius Lietuvoje prieš bolševikinę Lietuvos okupaciją, o kur gyvenimas reikalavo pastaruosius keisti ar papildyti, dekreto keliu teko leisti naujų potvarkių visose gyvenimo srityse. Jais buvo griežtai atsiribota nuo sovietinio gyvenimo formų. Vietoj liaudies teismų ir jų įstatymų grąžinta buvusių Lietuvos teismų santvarka. Vietoj nacionalizacijos ir kolektyvizacijos valstybinis gyvenimas vėl grindžiamas privačia nuosavybe ir privačia iniciatyva, grąžinant žemės, namų, kapitalo, įmonių nuosavybę, vietoj uniforminės ideologijos prievartos grąžinta ideologinių įsitikinimų laisvė.

Aiškiai atsiribodama nuo Sovietų Sąjungos ir jos gyvenimo formų, Laikinoji vyriausybė nieku nesiangažavo ir Vokietijos atžvilgiu. Be pritarimo jos kovai su bolševizmu, Laikinoji vyriausybė nei žodžiu nei raštu nepareiškė, kuo būtų išduodamas ar siaurinamas Lietuvos suverenumas ar einama į kokią politinę sąjungą su Vokietija. O viešai tartame Laikinosios vyriausybės žodyje per partizanų kolektyvines laidotuves tebuvo minimos lietuvių aukos išimtinai vardan savų tautinių bei valstybinių interesų.

Laikinoji vyriausybė veikė ne tik kaip antitezė bolševizmui ir nacionalizmui, saugodama lietuvių tautą nuo vienų ir kitų pasikesinimo. Jos išleistieji potvarkiai pakankamai rodo jos socialinį ir kultūrinį veidą. Ūkiniame gyvenime pabrėždama privatinės nuosavybės ir privačios iniciatyvos principą, ji betgi iš akių neišleido ir socialinės lygybės reikalo. Ji rūpinosi nesukurti pagrindo dideliam socialiniam skirtumui augti. Tam reikalui, pav., ji privačios nuosavybės dydį mėgino griežčiau apriboti nei anksčiau tai buvo nepriklausomos Lietuvos metu: žemės ūkyje vietoj St. Seimo nustatytos 80 ha, o vėlesniais laikais pakeltos iki 150 ha normos, Laikinoji vyriausybė nustatė 50 ha normą (įdomu, kad ir antrosios sovietinės okupacijos metu partizanai pasisakė už tą pačią normą); stambioji pramonė, prekyba, kapitalas grąžinant nuosavybei buvo numatoma apdėti progresyviniais mokesčiais. Tais pačiais sumetimais ji sumažino skirtumą tarp tarnautojų aukštųjų ir žemųjų algų.

VOKIEČIŲ OKUPACINĖ VALDŽIA ATŠAUKIA LAIKINOSIOS VYRIAUSYBĖS ĮSTATYMUS

Tačiau ši ūkinė socialinė kryptis kaip ir vykdymas pagrindinių įstatymų, kuriais buvo neprivatizuota bei denacionalizuota nuosavybė, negalėjo būti praktiškai realizuotas ne dėl Laikinosios vyriausybės kaltės. Ką ji padarė socialinėje, ūkinėje srityje — netrukus vokiečių okupacinė valdžia atšaukė ir grąžino... sovietinę tvarką. Laikinoji vyriausybė daugiau paliko pėdsakų teisinėje srityje ir daugiau kultūrinėje, ko vokiečiai

1941 m. lietuvių tautos sukilimo pastatytoji Laikinoji Lietuvos Vyriausybė posėdžiauja Kaune 1941 m.

ilgai negalėjo ar neprisirengė panaikinti. Pvz. teismuose sprendimai buvo daromi Lietuvos valstybės vardu, juose buvo remiamasi ir Laikinosios vyriausybės išleistais įstatymais. Vokiečiai iš lietuviškų teismų buvo betgi išėmę bylas, kurios lietė dviejų tautybių žmones — žydus ir vokiečius. Jie buvo rezervuoti vokiškiems teismams. Paliko galioje žymi dalis Laikinosios vyriausybės švietimo įstatymų, jais sukurtų įstaigų ir personalo. Laikinosios vyriausybės kultūrinės veiklos gairės buvo grynai tautinės, atsirėmusios į konkrečius tautos interesus. Jei kalbama apie kultūros **kūrimą**, tai Laikinoji vyriausybė neturėjo pretenzijų kultūrą kurti valstybinėmis priemonėmis. Kultūrą kurti ji paliko asmeninei iniciatyvai, o pati stengės tik paruošti reikiamas sąlygas ir jos kūrėjų kadrus. Per Sovietų Sąjungos okupaciją lietuvių tauta buvo netekusi labai daugelio profesionalų kultūros kūrėjų — gydytojų, teisininkų, mokytojų. Jiems skubiai paruošti Laikinoji vyriausybė praplėtė abudu universitetus, įsteigdama tris naujus fakultetus: filosofijos ir teologijos prie Kauno universiteto, miškininkystės prie Vilniaus. Bendrasis lavinimas buvo vėl pakeltas ligi 12 metų lygmens, kurį bolševikai buvo numušę iki 10 metų. Tuos dalykus ir vokiečių okupacinė valdžia norom nenorom dvejus metus toleravo.

Dar labiau jai teko skaitytis su Laikinosios vyriausybės suorganizuotu administraciniu aparatu. Bolševikų laikais ūkinio ir kultū-

rinio gyvenimo priekyje stovėjusių dalis pabėgo į Rusiją, žymi dalis pasitraukė tik iš pareigų, tenkindami naują lietuvių visuomenės psichologinę situaciją. Jų vietoj Laikinajai vyriausybei teko gerokai perkomplektuoti administracinį aparatą. Jį komplektuojant buvo atsižiūrima, kad kandidatas būtų savo srities **specialistas** ir kad jis būtų **patriotas**. Pirmoji kvalifikacija valstybinį aparatą turėjo padaryti darbingą. Antroji turėjo apsaugoti tautą nuo bet kokios kvislinginės krypties ar tos rūšies provokacijų.

Stengiantis į aparatą sutelkti specialistus buvo sugrąžinta į atitinkamus postus didelė dalis tų žmonių, kurie ėjo svarbias pareigas nepriklausomos Lietuvos laikais ir kurie iš jų buvo pašalinti Sovietų Sąjungos okupacijos metu. Pakviesta naujų žmonių, kurie paskutiniaisiais Lietuvos nepriklausomybės metais buvo nustumti į šalį, kaip buvę opozicijoj. Šitai šviesuomenei Laikinoji vyriausybė atidarė duris į administracijos funkcijas. Į viešąsias pareigas išsyk plūstelėjo jaunesnės kartos ir naujesnės dvasios žmonių, užtenkamai pasiruošusių, turinčių energijos, iniciatyvos ir rizikos veikti savarankiškai, kada negalima laukti įsakymo iš viršaus. Tai buvo žmonės kartos, išaugusios jau grynai lietuviškame gyvenime ir lietuviškoje mokykloje. Per vokiečių okupacijos metus jie daugumas visiškai pateisino savo paskyrimus, išdrįsdami varyti grynai lietuvišką liniją atkakliai, negailėdami paaukoti ir savęs.

Mažiausiai sėkmingos buvo Laikinosios vyriausybės pastangos atkurti Lietuvos kariuomenę. Organizuodama gyventojų apsaugą nuo besitraukiančių ar po visą kraštą pakrikusių ir plėšikaujančių raudonosios armijos likučių, Laikinoji vyriausybė apskričių miestuose paskyrė komendantus ir sucentralizavo spontaniškai veikusius partizanus. Bet pastangos ir iš Lietuvos kariuomenės, įjungtos į raudonąją armiją, likučių suorganizuoti reguliarią Lietuvos kariuomenę, susilaukė iš vokiečių okupacinės valdžios kategoriško aktyvaus pasipriešinimo.

LAIKINOSIOS VYRIAUSYBĖS STIPRYBĖ — JOS UŽNUGARYJE STOVINTI LIETUVIŲ TAUTA

Kliūčių iš lietuvių visuomenės pusės Laikinoji vyriausybė veik neturėjo, nors kai kas asmeniškai ir buvo jos paliestas. Lietuvių visuomenė su džiaugsmo ašaromis buvo sutikusi pirmąją radijo žinią apie Laikinosios vyriausybės sudarymą. Avansu jai buvo visur visuotinis besąlyginis pritarimas. Visiems buvo svarbu, kad tai **sava** vyriausybė, ir jos veikimą rėmė visomis jėgomis. Maža kas domėjosi, kuris jos narys priklauso kuriai partijai, ar jis nuėjo į vyriausybę savo valia ar savo politinės grupės sprendimu.

Iš tiesų Laikinoji vyriausybė neturėjo tiesioginio ryšio su politinėmis grupėmis; pradžioje neturėjo nė policinių priemonių savo įsakymams paremti. Bet visuomenė juos vykdė nedvejodama, tenkindamasi Laikinosios vyriausybės moraliniu autoritetu.

Laikinoji vyriausybė neturėjo susisiekimo priemonių ryšiui su kraštu palaikyti. Paštas, telegrafas, telefonas su provincija, nors aptarnaujami lietuvių, buvo rezer-

vuotas kariniams vokiečių reikalams, o civiliams jis buvo "gesperrt". Negalint vyriausybei pasiekti provincijos, pastaroji pati siekėsi į centrą. Jau pirmomis karo dienomis iš provincijos plaukė informatoriai dviračiais ir pėsčiomis po keliasdešimt kilometrų gauti centre nurodymų.

Turėjo savo žinioje Laikinoji vyriausybė dienraštį **Į Laisvę**, bet vokiečių militarinė cenzūra po kelių dienų okupacijos jau nesutiko praleisti vyriausybės komunikatų ar įstatymų. Provincijoje vokiečių militariniai pareigūnai nesiorientavo dėl bendros vokiečių politikos Lietuvoje, ir provincijos lietuvių spauda paskelbdavo laisviau atskirus Laikinosios vyriausybės įstatymus bei potvarkius.

Ryšiams tarp Laikinosios vyriausybės ir visuomenės palaikyti daug gelbėjo Lietuvos Aktyvistų Fronto nariai, kurių buvo kiekviename Lietuvos kampelyje ir kurie sugebėjo susisiekti su savo vadovybe.

Kliūtis Laikinosios vyriausybės darbams pasiskubino statyti naujasis okupantas.

OKUPANTAS PRIEŠ LAIKINĄJĄ VYRIAUSYBĘ IR LIETUVOS NEPRIKLAUSOMYBĘ

Šešių savaičių nelygios kovos uždangą pakėlus

Vokietija iš anksto atsisako respektuoti Lietuvos suverenumą * Laikinosios Vyriausybės pirmininkas iš Berlyno neišleidžiamas į Lietuvą * Berlynas atsisako pripažinti Laikinąją Vyriausybę * Berlyno kombinacijos ir Laikinosios Vyriausybės pasipriešinimas * Visuomenės pritarimas Laikinosios Vyriausybės pozicijai * SD organizuotas pučas prieš Laikinąją Vyriausybę lietuvių rankomis * Wehrmachto pozicija tame žaidime.

PIRMIEJI VOKIEČIŲ PASIREIŠKIMAI LIETUVOJE

Pirmuosius vokiečių kariuomenės dalinius lietuviai sutiko palankiai. Jie buvo pasiryžę žygį prieš bolševikus per Lietuvą paremti, nes tai buvo lietuvių tautos gyviausias interesas. Dėl to negirdomis ir nematomis nuleido tai, kad čia šen, čia ten vokiečių kareiviai išplėšė lietuvių krautuves ir sandėlius. Su pasipiktinimu laikė nemokšomis tuos militarinės valdžios atstovus, kurie reikalavo, kad lie-

tuvių pareigūnai savo rankovių raiščiuose Kauną vadintų **Kowno.** Su skausmu priėmė visi žinią, kad netoli Kauno Kulautavos miškuose vokiečiai sušaudė lietuvių sukilėlių partizanų būrį. Dar karčiau buvo, kada panašios žinios atėjo ir iš kitų vietų. Bet ir tai lietuviai palaikė skaudžiu nesusipratimu, eilinių kareivių nesusiorientavimu. Kaip į laikinį pasinaudojimą kariniams reikalams norėta žiūrėti, kada vokiečiai uždėjo savo cenzūrą radiofonui, paėmė maisto sandėlius. Su pasipiktinimu priėmė žinią, kada vokiečių militarinė valdžia su pirmomis dienomis pareikalavo iš Kauno savivaldybės įsteigti jiems prostitucijos namus. Dar labiau vokiečių vardas krito, kada pasklido žinia, jog jaunos mergaitės ir moterys į vokiečių prostitucijos namus buvo prievarta gaudomos ir gabenamos. Bet kada militarinė valdžia vengė sueiti į formalius ir oficialius santykius su Laikinąja vyriausybe, — pačiai Laikinajai vyriausybei jau buvo aišku: Vokietijos vyriausybė, apsvaiginta savo ginklo pirmaisiais pasisekimais buvo pasiryžusi viena susidoroti su bolševikais, viena sau pasiimti pergalės laurus, pasiimti ir visas teritorijas, kurios tuo metu buvo buvusios Sovietų Sąjungos rankose. Dėl to Vokietija nekėlė pavergtų tautų prieš bolševizmą, nedavė joms kovos idealo — **laisvės.** Dėl to ir Lietuvos nepriklausomybė jai buvo nepriimtina. Šitos išvados šviesoje ėmė aiškėti skaudūs faktai, apie kuriuos Laikinosios vyriausybės žmonėms teko netrukus patirti.

Lietuvos ministeris Berlyne pulk. K. Škirpa neslėpė nuo kompetentingų Auswaertigesamto žmonių, jog su karo pradžia lietuviai prieš bolševizmą sukils, kad pašalintų okupaciją ir atgautų prarastą nepriklausomybę. Savaitę prieš karo pradžią pas pulk. K. Škirpą atvyko pora SD žmonių ir įspėjo, kad lietuviai nemėgintų organizuoti savos vyriausybės ir atstatyti savo valstybės. Tai esą priešinga vokiečių planams. Jeigu ir būtų norėjęs patenkinti vokiečių norą, pulk. K. Škirpa to nebūtų galėjęs padaryti, nes visas pasiruošimas sukilimui ėjo pačioje Lietuvoje. Tuojau po to, paskutinėmis dienomis prieš pat Vokietijos — Sovietų Sąjungos karą, NKVD Vilniuje suėmė lietuvių konspiracinio karinio ir politinio skyriaus svarbius žmones. Tam skaudžiam įvykiui paskiau buvo gautas patikimas aiškinimas, kad tai buvęs gestapo įdavimas. Gestapas buvo patyręs lietuvių konspiracijos pagrindinius asmenis. Jam nebuvo priimtinas lietuvių sukilimas, kuris skelbtų nepriklausomybę. Sukilimo iniciatorius išduodant bolševikams turėjo būti iš anksto likviduotas bet koks sukilimas ir suvereninių organų veikimo atstatymas„

LAIKINOSIOS VYRIAUSYBĖS PIRMININKUI VOKIEČIAI UŽDEDA NAMŲ AREŠTĄ

Tokios rūšies faktai logiškai gausėjo. Kai sukilėliai naujosios vyriausybės pirmininku paskelbė pulk. Škirpą, Lietuvos pasiuntinį Berlyne, vokiečiai nerado galima jo išleisti iš Berlyno ir paskyrė jam namų areštą. Į jo pakartotinį pasiteiravimą dėl arešto priežasties nebuvo jokio atsakymo. Be žodžių buvo aišku, kad Lietuvos suvereninių organų atstatymas yra priešingas vokiečių va-

liai. Neišleisdami vyriausybės narių, vokiečiai norėjo suparaližuoti Laikinosios vyriausybės veikimą. Kai tas nepasisekė ir Laikinajai vyriausybei stojo pirmininkauti kitas žmogus, birželio paskutinėmis dienomis oficiali žinių agentūra DNB (Deutsches Nachrichten Buero) jau rado reikalo oficialiai, nors labai miglotai pasisakyti: jo komunikate kalbama, kad su karo pradžia kai kurių Pabaltijo tautų pasireiškę ketinimai esą vietinio pobūdžio ir su jais oficialiosios vokiečių įstaigos neturinčios nieko bendra. Tada ir vokiečių spauda, kuri buvo nedrąsiai bepradedanti minėti lietuvių sukilimą, staiga nutilo ir paskiau jau visai akiplėšiškai tylėjo apie lietuvių partizanų herojišką pasireiškimą, nors tuo pačiu metu nepriklausomoji Šveicarijos spauda kalbėjo, kad vokiečiai esą turėtų būti dėkingi mažos tautos sukilėliams, jeigu jiems taip lengvai pasisekė pasiekti Balstogę. Nuo tada vokiečių spauda buvo maitinama informacijomis, kad Pabaltijo tautų išvadavimas nuo bolševikų esąs grynas vokiečių ginklo nuopelnas be pačių pavergtųjų tautų pastangų ir prisidėjimo. Paskui vokiečių spauda ir okupacinė valdžia kiekviename viešame pareiškime ciniškai reikalaudavo, kad šitos tautos būtų nacionalsocialistinei Vokietijai dėkingos. O tas dėkingumas turįs reikštis vykdymu viso, ko tik vokiečiai reikalaus. Kada lietuviai atsisakys vykdyti tai, kas pažeidžia Lietuvos suverenumą, tautos ir žmogaus garbę bei žmoniškumą, vokiečiai apkaltins nedėkingumu, bolševizmo draugais ir talkininkais. Bet iš pradžių ne visiems lietuviams bus metamas tas kaltinimas. Tik "intelektualams", kurie nieko nepasimokę ir varą politiką, kiršindami gyventojus prieš vokiečius — išvaduotojus. O gyventojų masė — ūkininkai esą vokiečiams labai lojalūs...

Laikinosios vyriausybės paskelbimas vokiečius pastatė į nepatogią propagandos atžvilgiu padėtį. Galėjo vokiečiai ją likviduoti, bet tai nebūtų buvę populiaru. O jie norėjo viešumoj vaduotojų aureolę nešiotis. Ne iš karto jie surado išeitį, nors nuo savo nusistatymo ir nemanė trauktis.

VOKIEČIO DR. GREFFE SPAUDIMAS IR LAIKINOSIOS VYRIAUSYBĖS PASIPRIEŠINIMAS

1941 m. birželio paskutinėmis dienomis Berlynas idėją surado — paskirti Pabaltijo kraštams savo įgaliotinius, patikėtinius, tų kraštų žmonėms, vertrauensmanus. Estams buvo numatytas dr. **Maa,** latviams gen **Dankers,** lietuviams gen. **Stasys Raštikis.** Jie visi tada gyveno emigracijoje Berlyne. Birželio 28 d. staigiai jie visi buvo sukviesti, ir jiems buvo pasiūlyta vykti į savo kraštus. Tuojau jie buvo susodinti į lėktuvą ir su palydovu dr. **Greffe** išgabenti.

Kas dėjosi Lietuvoj, Latvijoj ir Estijoj ir kuriems tikslams vežami, jie aiškiai nežinojo. Lietuvoje gen. Stasys Raštikis, radęs Laikinąją vyriausybę ir save paskirtą tos vyriausybės nariu tuojau įsijungė į jos darbą ir nesutiko būti manu, tarpininku tarp lietuvių visuomenės ir vokiečių, kuris turėjo pakeisti vyriausybę. Kelias dienas dr. Greffe įtikinėjo gen. Raštikį, o paskiau kitas vokiečių pareigūnas dr. Kleist pirmininkaujantį laikinajai vyriausybei, kad Laikinoji

vyriausybė turinti išsiskirstyti ar bent pakeisti savo kabinetų iškabas, t. y. pasivadinti tautiniu komitetu ar taryba, bet tik ne **vyriausybe.** Kai Laikinoji vyriausybė nesiskubino paklausyti, Greffe ėmė grasinti represijomis ir davė pusės dienos terminą jo reikalavimams įvykdyti. Po karštų pasitarimų, ar eiti oportunizmo keliu ir priimti tai, kas stipresniojo "geruoju" siūloma, ar stovėti savo užimtoj idealistinėj pozicijoje, Laikinoji vyriausybė pasirinko antrąjį kelią. Per gen. Stasį Raštikį ji atsakė dr. Greffei: **jeigu vokiečiai būtinai nori, jie gali jėga Laikinąją vyriausybę panaikinti, o sava valia ji nesutiks pasitraukti ir išduoti nepriklausomybės, laimėtos sukilėlių kraujo ir gyvybių aukomis**

Dr. Greffe išvyko į Berlyną, savo represijų neįvykdęs ir žadėdamas po poros dienų parvežti atsakymą. Bet ir po savaitės jis negrįžo. O Laikinoji vyriausybė tuo tarpu, norėdama patikrinti savo pozicijas, sukvietė įvairių politinių grupių atstovus ir visuomenės veikėjus, kuriems išdėstė vokiečių reikalavimą ir savo atsakymą. Laikinosios vyriausybės nusistatymui buvo visuotinis pritarimas. Tokis pat pritarimas rezoliucijų formomis pradėjo plaukti iš Kauno fabrikų darbininkų ir iš provincijos.

Kai Laikinoji vyriausybė atsisakė pati susilikviduoti, SD ėmėsi kitos taktikos: **skaldyti vieningą lietuvių nusistatymą pačių lietuvių rankomis.** Ji surado lietuvių, keletą buvusių prof. A. Voldemaro šalininkų, kurie buvo žinomi kaip Vokietijos ir fašizmo šalininkai. Daugumas jų buvo sėdėję bolševikų laikais kalėjimuose, kurie nebuvo spėję išbėgti į Vokietiją. Su karo pradžia išleisti į laisvę, jie negalėjo susiorientuoti politinėje padėtyje. Prie jų prisidėjo būrys avantiūristų. Jie visi pakliuvo į klaipėdiečio SD pareigūno **Kurmies** įtaką ir, jo (bei kitų SD pareigūnų) vadovaujami, pradėjo posėdžiauti ir organizuoti lietuviškus nacionalsocialistus. Avantiūristinis ir kriminalistinis elementas turėjo perimti valdžią į savo rankas ir paskelbti Lietuvos prisijungimą prie Vokietijos. Jų antilietuviška ir provokiška veikla pasireiškė tuojau: buvo surinkta keliolika parašų po memorandumu vokiečių militarinei valdžiai Lietuvoje, kad ji nušalintų Laikinąją vyriausybę kaip antivokišką ir neturinčią pasitikėjimo lietuvių visuomenėje, o visą krašto tvarkymą perimtų į savo, militarinės valdžios, rankas. Tai buvo SD redakcijos produktas. Tačiau rinkdami lietuvių parašus, iniciatoriai įtikinėjo lietuvius, kad Laikinoji vyriausybė pražudysianti Lietuvą, eidama su Vokietija į konfliktą, o vienintelis kelias jai išgelbėti — eiti išvien su Vokietija. Tokią nuotaiką SD stengėsi pasėti ir provincijoje, tyčia suorganizuodama provincijos "Veikėjų" suvažiavimą ir juos suveždama į Kauną SD mašinomis.

DR. KLEIST PIRMAS ATVIRAS PAREIŠKIMAS NEGALVOTI APIE LIETUVOS NEPRIKLAUSOMYBĘ

Liepos 12 į Kauną atvyko iš Berlyno dr. Kleist (vietoj dr. Greffe) ir pirmininkaujančiam Laikinajai vyriausybei pareiškė: Vokiečių vyriausybė jokių pažadų dėl nepriklausomybės pulk K. Škirpai nesanti davusi; vokiečiai negali pripažinti Laikinosios vyriausybės

* * *

Politiniu atžvilgiu Laikinosios vyriausybės paskelbimas ir išsilaikymas šešias savaites buvo sukilimo prieš bolševikus apvainikavimas. Vyriausybės buvimas rodė, kad sukilimas tikrai atkūrė suvereninius organus pačiame krašte. Jos reiškiama krašto valia turėjo kito efekto... Antikomunistinės vyriausybės buvimas niekais vertė sovietinę propagandą, kuri tvirtino, kad lietuviai savu noru esą įsijungę į Sovietų Sąjungą. Jeigu tautos valia būtų buvusi tokia sovietinė, tai tauta būtų neprileidusi antisovietinės vyriausybės ir ją sulikvidavusi. O ją likvidavo tik naciai.

Zenonas Ivinskis

kaip suvereninio organo, nepaisant, kokia bebūtų jos personalinė sudėtis; vokiečių įstaigos negalinčios priiminėti raštų su Lietuvos ministerijų štampais; jam pačiam esą uždrausta susitikinėti su pulk. K. Škirpa, kad pastarasis nepadarytų iš to nereikalingų išvadų.

Tai buvo mandagus, bet tiesus ir aiškus žodis, tartas viešai prie daugelio liudininkų. Anksčiau vokiečių vyriausybė buvo mėginusi jį tarti tik per tarpininkus (Greffe) ar miglotomis DNB užuominominomis.

Laikinajai vyriausybei toks pareiškimas nebuvo nelauktas. Savo nusistatymo ir dabar ji nebuvo linkusi keisti. Tik norėdama savo poziciją dar apginti Vokietijos centro valdžioj, ir padaryti visa, kas yra jos galioje, pradėjo organizuoti Laikinosios vyriausybės ir lietuvių visuomenės delegaciją į Berlyną. Bet tai delegacijai už akių užbėgo nauji įvykiai.

Kai vokiečiams nebuvo patogu patiems Laikinąją vyriausybę sulikviduoti, o ji pati nesilikvidavo, tai padaryti buvo paskatinti nacionalsocialistuojantieji avantiūristai (Taunys, Pyragius, Staneviičius, J. Vokietaitis ir kt.). Jie buvo paskatinti surengti prieš Laikinąją vyriausybę pučą ir paimti valdžią į savo rankas. Pučas buvo surengtas liepos 23-24 d. naktį. Jėga jie paėmė policijos būstinę ir perėmė vadovauti komendantūros batalijonui, suėmė vidaus reikalų ministerį pulk. Šlepetį ir Lietuvių Aktyvistų Fronto įgaliotinį Levą Prapuolenį. Laikinoji vyriausybė buvo laiku patyrusi apie pasiruošimus ir davė komendantui pulk. Bobeliui įsakymą komendantūros neperduoti, bet stengtis, kad nebūtų pralietas nė vieno lietuvio kraujas. Įsakymas buvo visiškai įvykdytas. Laikinoji vyriausybė liko kaip buvusi, bet tuo puču SD jau buvo pasisekę pademonstruoti tariamą lietuvių visuomenės nevieningumą. Antra vertus, ir pati SD jau buvo demaskavusis ,nes avantiūristai pučininkai patys atvyrai pareiškė veikią SD pavedimu (maj. Pyragius).

Nepasisekus pačių lietuvių rankomis likviduoti Laikinosios vy-

riausybės, SD tomis pat rankomis mėgino toliau ardyti visuomenės vienybę ir organizuotą pajėgumą, būtent, likviduoti Lietuvos Aktyvistų Frontą, kuris buvo paruošęs sukilimą, pastatęs Laikinąją vyriausybę ir toliau organizavo lietuvių patriotinę visuomenę. Per avantiūristus pučininkus ir net paties LAF kai kuriuos narius SD kurstė likviduoti LAF, jau netinkantį naujoms sąlygoms, ir organizuotis į nacionalsocialistinę partiją, kuri eidama išvien su vokiečiais, Lietuvai daugiausia naudos padarysianti. Atkakli kova dėl Aktyvistų Fronto galėjo atrodyti kaip kova dėl dvejopos taktikos: noro atkakliai laikytis tiesios lietuviškos linijos ar noro pataikavimu vokiečiams ir prisitaikymu prie vokiškos nacionalsocialistų partijos daugiau laimėti kraštui. Tačiau iš tikrųjų tai nebuvo rivalizacija tarp dviejų skirtingų įsitikinimų, atsimenant, kad pastaroji oportūnistinė kryptis stengėsi laimėti ne savo programa ir pozityviu veikimu, bet norėdama sulikviduoti LAF ir perimti jos turtą bei funkcijas; antra, kad jos užnugaryje stovėjo Gestapo žmonės.

Nors ir LAF maža dalis buvo atskelta ir perėjo į nacionalsocialistinės krypties politinę organizaciją, bet LAF nesilikvidavo ir išsi laikė kaip buvęs ištikimas savo pirmykščiai linijai.

VOKIEČIŲ KARIUOMENĖS LAIKYSENA

Su SD veikimu ne visai sutarė wehrmachto žmonių linija Lietuvoje. Wehrmachto linijai čia atstovavo pirmasis Kauno feldskomendantas gen. Pohl. Nesiangažuoti su suvereniniais organais Lietuvoje — šitos pagrindinės linijos — laikėsi ir jis. Atsilankiusiems pas jį Laikinosios vyriausybės žmonėms jis pareiškė negalįs kalbėtis su jais kaip su vyriausybės atstovais. Tai esąs jau politinis aktas, o jis teturįs tik militarinius įgaliojimus ir oficialiai galįs palaikyti santykius tik su komendantu ir burmistru. Tačiau praktiškai militarinės įstaigos kreipėsi į ministerijas, o tą pačią dieną, kada politinis sektorius (dr. Kleist) įspėjo pirmininkaujantį Laikinajai vyriausybei nesivadinti ministeriais, feldkomendantas gen. Pohl išsiuntinėjo raštus, adresuotus ne komitetui ,ar tarybai, bet gen. St. Raštikiui ir J. Ambrazevičiui kaip ministeriams. Taip faktiškai skaitėsi su padėtimi.

SD suorganizuoto pučo metu feldkomendantas nesolidarizavo su pučistais. Bet jam nebuvo patogu pasisakyti prieš SD vedamą politiką. Tad jis pasistengė lemiamą naktį nebūti Kaune, vengdamas atsakomybės. Bet gen. Pohl neilgai pabuvo Kaune. Jo palankumas lietuviams buvo užtenkamas pagrindas paskiau atleisti jį į dimisiją. Panašiai buvo padaryta su pulk. Groebe, kuris pirmosiomis karo dienomis buvo parodęs palankumo lietuviams, paskui latviams ir dėl to buvo pakeltas laipsniu, bet paskirtas tik belaisvių stovyklos viršininku Gudijoj. Taigi eliminuotas iš tiesioginių ryšių su okupuotoms tautomis, nors kaip Lenkijos vokietis, dalyvavęs Lenkijos seime, jis buvo daugiau politikas nei administratorius.

Panašiai kaip Pohl laikėsi po jo komendantas gen. Just, nepriklau-

somoj Lietuvoj buvęs karo attache, Bet ir jis politikos kurso nelėmė ir negalėjo lemti. Politika priklausė civilverwaltungui ir SD. Tačiau jau pats gandas, kad karinė vyriausybė nesutaria su civiline, parėmė lietuvių nusistatymą, priešingą civilverwaltungo politikai.

IR VĖL FORMALI OKUPACIJA

CIVILVERWALTUNGO ĮVEDIMAS

Tik pora dienų praslinko po mėginimo puču sulikviduoti Laikinąją vyriausybę, ir vokiečiai liepos 25 paskelbė civilinės valdžios įvedimą Pabaltijo kraštuose. Jau liepos 17 d. buvo Hitlerio pasirašytas aktas, kuriuo sudaroma ministerija rytų okupuotoms sritims. Jos ministeriu paskirtas **Alfred Rosenberg.** Ostlando valdytoju **Lohse,** reziduojąs Rygoje. Lietuvos gen. komisaru dr. **Adrian Renteln,** Rusijos vokietis, buvęs caro armijos karininkas, revoliucijos metu pabėgęs į Vokietiją, rusiškai kalbąs ne blogiau kaip vokiškai. Toks Lietuvos valdytojas.

Civilverwaltungo įsteigimo akte nieko aiškaus nesakoma apie Pabaltijo kraštų nepriklausomybę ir jų siekimus nei praeityje nei dabartyje. Tik atsišaukime į lietuvius dr. Renteln rado reikalo daryti neigiamą aliuziją į Lietuvos nepriklausomybės laikus. Pabrėžimas, kad visą valdžią į savo rankas perima gen. komisaras, Laikinosios vyriausybės veikimą padarė praktiškai neįmanomą. Ji buvo jau ne tik maltretuojama, grasinama, bet jai veikti jau buvo sudarytos fizinės kliūtys: prievarta atimtos jai susisiekimo priemonės; atimtos per kelias valandas patalpos ir perduotos paskirtam miesto komisarui vokiečiui, neleidžiant pasiimti net raštinės reikmenų — ne tik baldų.

LAIKINOJI VYRIAUSYBĖ PAS GEN. KOMISARĄ DR. RENTELN

Norėdama galutinai matyti tašką ant i, Laikinoji vyriausybė pirmu kartu kreipėsi į gen. komisarą, prašydama dalykus netarpiškai išaiškinti. Numatęs Laikinosios vyriausybės audiencijos dieną, gen. komisaras prieš tai iškvietė gen. Raštikį ir pasiūlė jam... būti pirmuoju generaliniu tarėju. Gen. Raštikis kategoriškai atsisakė. Po tokio preliūdo rugpiūčio 5 d. Laikinoji vyriausybė, vadovaujama pirmininkaujančio, prisistatė Rentelnui, kuris ją priėmė iškilmingai su savo padėjėjų svita. Po konvenansinių kalbų Laikinoji vyriausybė paprašė komisarą paaiškinti, kaip Vokietijos vyriausybė — o betarpiškai civilverwaltungas — numato bendradarbiauti su Laikinąja vyriausybe ir lietuvių tauta. Be to, įteikė Laikinosios vyriausybės paruoštą memorandumą su istorine Lietuvos valstybės apžvalga, lietuvių kovomis ir aukomis prieš bolševizmą, lietuvių pastangas ir toliau kovoti dėl savo vals-

tybės nepriklausomybės. Buvo prašoma memorandumą perduoti Vokietijos centrinei vyriausybei. Generalkomisaras atsakė, kad Lietuvos valstybės klausimas bus sprendžiamas po karo. Pirmiau reikią nugalėti bolševizmą, o paskiau būsianti ir nepriklausomybė duota, atsižiūrint į tai, kiek lietuviai bendradarbiaus bendroje kovoje. Laikinosios vyriausybės darbą jis laiko baigtą, krašto valdymą perimąs pats generalkomisaras, o eilę Laikinosios vyriausybės narių jis skiriąs savo padėjėjais, gen. tarėjais. Pirmuoju gen. tarėju, atsisakius gen. Raštikiui, buvo paskirtas iš šalies gen. **P. Kubiliūnas** (kuris taip pat jau buvo pakviestas į šią audienciją).

Tokiu būdu po 6 savaičių darbo Laikinosios vyriausybės veikimas buvo nutraukiamas iš šalies. Suvereninių organų veikimo sustabdymą gen. komisaras norėjo sušvelninti tuo, kad eilę Laikinosios vyriausybės narių mėgino paskirti — be jokio atsiklausimo — savo generaliniais tarėjais. Kitaip sakant, jiems norėjo pakeisti vizitines korteles, kaip buvo siūlęs dr. Greffe. Antra vertus, tokiu beatodairiniu ministerių paskyrimu gen. tarėjais buvo norima suduoti lietuvių tautai smūgį politiniu atžvilgiu — suverenumo nešiotojai buvo norima paversti savo tarnautojais.

LAIKINOSIOS VYRIAUSYBĖS VEIKIMAS SUSTABDOMAS PRIEŠ JOS VALIĄ

Po tokio gen. komisaro pareiškimo Laikinoji vyriausybė rugpiūčio 5 d. susirinko paskutinio posėdžio. Padarius 6 savaičių darbo apžvalgą, Laikinoji vyriausybė konstatavo: **ji atsiradusi ne savo valia, bet buvo sukilėlių pastatyta, ir jai buvo patikėta Lietuvos suverenumą ginti; per tas šešias savaites ji darius visa, kas galima kraštui atstatyti, bet nuo pačios pradžios vokiečiai reiškė nepalankumą Laikinajai vyriausybei ir Lietuvos suverenumui, o paskui pradėjo jai statyti tiesiogines kliūtis, kurstyti prieš Laikinąją vyriausybę tam tikras politines grupes ir avantiūristus, spręsti savivališkai kai kurių Lietuvos valstybės mažumų (konkrečiai: žydų) klausimą nesutaikomai su lietuvių tautos tradicijomis ir įsitikinimais; pagaliau civilverwaltungo įvedimas ir gen. komisaro pareiškimas, kad Laikinosios vyriausybės darbas esąs baigtas, padaro fiziškai nebeįmanomą toliau Laikinosios vyriausybės veikimą; dėl to Laikinoji vyriausybė konstatuoja, kad jos veikimas yra sustabdomas prieš jos valią.**

Tokiu savo nusistatymo formulavimu Laikinoji vyriausybė pažymėjo, kad ji nelaiko savęs likviduota, nei sukilimo jai skirto uždavinio nelaiko baigtu, bet dėl force majeure, dėl pašalinių kliūčių, ji negali darbo vykdyti ir turi laukti, iki bus fiziškai galima tas kliūtis pašalinti.

Po tokio sprendimo Laikinoji vyriausybė in corpore ir visuomenės minia, kuri momentaliai patyrė apie Laikinosios vyriausybės veikimo sustabdymą, susirinko karo muziejaus sodelyje, padėjo vainiką prie nežinomojo kareivio kapo ir paminklo žuvusiems dėl Lietuvos laisvės. O pirmininkaująs Laikinajai vyriausybei, kada gavo

* * *

Sukilimo pastatytoji Laikinoji vyriausybė skubėjo grąžinti bolševikų sugriautą ūkį į galimai normalesnę padėtį, nes buvo juntama, kad naujieji okupantai yra nepatenkinti Lietuvos nepriklausomybės paskelbimu ir Laikinosios vyriausybės amžius bus neilgas. Per atskirus asmenis ir įstaigas, moraliniu teroru ir agresyviu įtikinėjimu naciai stengėsi įjungti lietuvius į karą prieš Sovietų Sąjungą ir kartu priversti atsisakytl nuo nepriklausomybės minties. Ši akcija buvo nukreipta ypatingai į Laik. vyriausybę ir Liet. Aktyvistų Frontą.

Adolfas Damušis

raštu gen. komisaro kalbą, pasakytą Laikinosios vyriausybės nariams, atsakė į ją taip pat raštu. Tame rašte pažymėjo, kad pas jį, generalkomisarą, buvo atsilankę ne generaliniai tarėjai, į kuriuos jis audiencijoje prabilo, bet nepriklausomos Lietuvos ministeriai; antra, pranešė Laikinosios vyriausybės konstatavimą, kad ji savo veikimą laiko sustabdytą prieš savo ir tautos valią; trečia, jis, pirmininkaująs Laikinajai vyriausybei, kaip ir dauguma jo kolegų, buvo sutikę būti nepriklausomos Lietuvos ministeriais ir organizuoti tautos kovą prieš bolševizmo okupaciją, bet negali sutikti būti tarėjais, atsakingais prieš gen. komisarą: sutikdami jie netektų pasitikėjimo tautos, kurią kovai gali uždegti tik nepriklausomos valstybės idėja.

Į Laikinosios vyriausybės pirmininkaujančio raštą gen. komisaras jokio rašto neatsiuntė. Tik žodžiu jis pavedė perduoti pirmininkaujančiam, kad gen. komisaras laiko jo raštą atsisakymu bendradarbiauti. Atsakymo raštu jis nenorėjo duoti, vengdamas dokumentų. Kiek vokiečiai panašių dokumentų vengė, galima spėti ir iš to, kad fotografijas, kuriomis buvo užfiksuotas Laikinosios vyriausybės vainiko padėjimas prie nežinomo kareivio kapo, SD sukonfiskavo...

Baigėsi 6 savaičių vieša nelygi kova, kurios pradžioje lietuvių tauta turėjo tiek vilčių.

Lietuvių tauta pradėjo naujos okupacijos vargus ir naują kovos — jau slaptos kovos tarpsnį.

* * *

Apie Laikinosios vyriausybės laiką ir darbą daugiau rašo:

St. Raštikis, Kovose dėl Lietuvos II, 147 - 161, p., 293-317 p.

Z. Ivinskis, Europos Bičiulis 1961, taip pat Į Laisvę nr. 6 1955.

A. Damušis, Į Laisvę nr. 7 1955.

Dabartinės jaunimo problemos Okupuotoj Lietuvoj

K. JURGAITIS (ELI)

Suprantamas visų lietuvių, tiek gyvenančių Tėvynėje, tiek už jos ribų, rūpestis priaugančia karta, nes už ją atsakingi ir suaugusieji. Jeigu mūsų tautos jaunimas nesugebės atsakyti į statomus jam reikalavimus, neišlaikys tautinio prestižo ir orumo, tai didesnė atsakomybės dalis kris senajai kartai.

Aišku savaime, kad šitai labai gerai supranta ir "naujojo pasaulio" kūrėjai, komunistai. Leninas dar paraku tebealsuojančiai Rusijai metė šūkį: "Jaunimas — mūsų viltis, mūsų ateitis". Tuo pačiu šūkiu vadovaujamasi ir dabar: komunistai savo auklėjamam jaunimui skiria daugiau dėmesio negu laisvajame pasaulyje. Vakaruose besiformuojančiai jaunuolio pasaulėžiūrai daro įtaką kelių politinių, visuomeninių ir religinių srovių santykiavimas. Rytuose tas "klasių santykiavimas", "klasių kova" jau išspręsta iš viršaus, o jauniesiems telieka tik ją įsavinti. Priekaišto komunistinei pasaulėžiūrai ir esamai santvarkai neužtiksi nė grūdelio. Yra tik kritika, kuri iškelia ne santvarkos, o tik paskirų darbuotojų klaidas. Santvarka yra kaip nemari, taip ir neklaidinga.

Kokios tad sąlygos, kokie veiksniai daro įtaką jaunimui Lietuvoje? Kaip formuojasi jaunuolių, taip pat ir vaikų, pasaulėžiūra?

KOMUNISTINIAI VAIKŲ DARŽELIAI

Lemiantis veiksnys vaiko būdui ir jo pažiūroms ugdyti yra tėvai. Tuo tarpu "komunistinės šeimos" pagal komunizmo principus sukurti Lietuvoj nepavyksta. Net su balana nerasi šeimos, kurioje vaikas būtų auklėjamas pagal komunizmo idealą. Vadinasi, tėvų įtakoje vaikai gauna nepageidaujamus komunistinei pasaulėžiūrai bruožus. Todėl komunistams iškyla reikalas sumažinti tėvų įtaką vaikams. Tam tikslui visų pirma tarnauja vaikų darželiai. Juose per komunizmo lazdelę išmokyti šokinėti darbuotojai kemša jau iš aukščiau sugromuluotą raugą vaiko galvon. Miestuose vaikų darželių tinklas gana platus. Jų yra įvairiausių rūšių: pamaininiai, ištisą parą

veikią, savaitiniai. Vaikų darželiai tiek miestuose, tiek kaimuose aprūpinami gerais baldais, žaislais, maistu. Jeigu vaikui namuose nebus ko valgyti, niekas jam daugiau maisto neduos. Bet jeigu vaiką leisi į darželį klausyti pasakaičių apie tetulę partiją, jį pašers ir aprengs. Tai sugundo miestiečius, kurie parodo mažiau rūpestingumo jaunąja karta.

Klausimas sunkesnis su kaimo vaikų darželiais. Panaikinus valsčius, kaip administracinį padalinį, "kaime" atsidūrė miesteliai. Tuose miesteliuose įsteigtos vidurinės mokyklos ar technikumai, kolchozų centrai. Čia pat atsirado tinkamos vaikų darželiui patalpos kokio nors ištremtojo name, o darželiui 10-15 kolchozų pareigūnų arba mokytojų vaikų. Rajono ribose atsiduria 3-4 kaimo vaikų darželiai, kurie iš tikrųjų yra miesteliuose. Per visą Lietuvą atsiras ir keletas vaikų darželių, kuriuos išlaiko patys kolchozai, bet tai tik pavyzdinis dalykas, o ne taisyklė. Bandoma, arba tikriau, iš viršaus rekomenduojama" steigti kolchozų ir sovchozų centruose sezoninius vaikų darželius, bet viskas įklimpsta organizacinėse painiavose. Pagal priklausomybę dabartiniai vaikų darželiai yra dviejų rūšių: žinybiniai, t. y. fabrikų ir įmonių išlaikomi, ir Švietimo Ministerijos žinioje. Tiek vieni, tiek antri vienodai gerai aprūpinami. Apie 70% lėšų jiems skiria iš valstybinio biudžeto, o tik 30% tesudaro tėvų įnašai. Iš to galima spręsti, kaip kompartijai rūpi lietuvių jaunoji karta. Be komunistinės pasaulėžiūros skiepijimo per vaikų darželius, jai dar rūpi fabrikams ir įmonėms gauti pigią moterų darbo jėgą. Palikusi savo vaiką darželyje, o pati nuėjusi į fabriką, motina su kaupu atidirba tą 70%, kuriuos darželiui skiria biudžetai.. Tėvai, nepasižymį prisitaikėliškumu, vengia savo vaikus leisti į darželius. Tai dažniau matyti kaime. Paskutiniaisiais metais pagreitintu tempu pradėtas kaimo gyventojų perkėlimas iš vienkiemių į sutelktines gyvenvietes. Iš visuomeninių pastatų, kaip kultūros namai, mokykla, kontora, išsiskiria savo sąmatos didumu vaikų darželis. Vaikų darželiai numatyti kiekviename kolchoze, bet tai ateities planai. Šiuo metu iki mokyklinio amžiaus vaikai auga daugumoje tėvų nekomunistinėje įtakoje.

Teko skaityti pedagogo-komunisto samprotavimus, esą, norint išauklėti gerą komunistą, reikia, kad vaikas, greta pirmojo žodžio "mama" mokytųsi tarti ir žodį "partija". Jeigu taip, tai tikras komunistas yra kur kas toliau nuo žemiškos tikrovės negu Marsas ar Venera. Tam nuotoliui sumažinti kliudo vadinamųjų "buržuazinių atgyvenų" įtaka, kurią turi likviduoti pradžios ir vidurinė mokykla. Mokykla yra privaloma. Ją lankąs vaikas pakliūna dviejų viena kitai priešingų krypčių dvikovon: nekomunistinių tėvų ir komunistinės mokyklos. Tėvai veikia savo autoritetu, o mokytojai savo teigimus stengiasi pagrįsti gudriais moksliškais įrodymais. Tėvai, dažniausiai dėl žemesnio išsilavinimo, mokyklos argumentų tiesiogiai sugriauti nepajėgia. Todėl jie į vaikus veikia, nurodydami sovietinės tikrovės kasdieninius pavyzdžius: materialinį skurdą, tariamąją sąžinės laisvę ir nelygybes. Todėl vaiko galvutėje pradeda at-

sirasti neišspręstų klausimų jau pradžios mokykloje. Ir čia vaikas taip pat, kaip ir jo tėvai, mokosi vyliūkauti, veidmainiauti. Pamoką mokinys išmoksta gerai, įsidėmi mokytojo išvedžiojimus, bet nepamiršta ir tėtės ar mamos pastabų. Be to, ne visus klausimus atsako ir mokytojas. Jo stovį komplikuoja ir religija. Vaikas, dėl įgimto polinkio tikėti Dievą, suabejoja mokyklos teigimais. Tarp mokytojo ir mokinio susidaro lyg ir rusiškasis "v koški i myški" (katės ir pelės") žaidimas. Daugumas mokytojų tai puikiai supranta ir iš mokinio daugiau nieko nereikalauja, kaip išmokti pamoką iš vadovėlio. Žinoma, pasitaiko, kad ir vaikai su tėvais pradeda "katyčių ir pelyčių" žaidimą. Kartais pasitaiko, kad vaikai tėvus išduoda visa to žodžio prasme. Bet Lietuvos jaunimui tai išimtis.

Per visą mokyklos lankymo laikotarpį jaunuolio pasaulėžiūra formuojasi dviejų veiksnių įtakoj: tėvų ir sveiko proto iš vienos pusės ir komunistinės mokyklos iš kitos. Tai trunka tol, kol jaunuolis susidaro savo asmeniškas pažiūras. Kiek jos komunistiškos ar nekomunistiškos, kas gali pasakyti? Teisingiau bus tarus, kad dauguma besimokančių jaunuolių turi nenusistovėjusią pasaulėžiūrą. Dažniausiai net aukštąją mokyklą baigęs jaunas specialistas atrodo taip: jo galva prikimšta skambių datų, citatų, revoliucijų, jų rezultatų; jis turi triuškinančių argumentų prieš idealistinę pasaulėžiūrą ir kapitalistinę santvarką, bet literatūros, iš kurios ima savo argumentus, jis nėra skaitęs ar studijavęs. Sau pačiam jis tegali pastatyti vos keletą labai nesudėtingų, tiesa, labai mįslingų klausimų, į kuriuos niekas nepajėgs atsakyti. Šitokiose aplinkybėse jaunuoliai išeina iš mokyklų "nesusitupėję", nors mokyklos juos paruošia gerais specialistais įvairioms ūkio šakoms, nes mokslo lygis nežemas. Bet tos jaunos geros galvos vaikšto siūbuodamos ant silpnų, politinio rachito sugadintų kojų.

Aišku, visa, kas liečia pasaulėžiūrą, apima ir religiją. Tatai yra pagrindinis dalykas, ties kuriuo išsiskiria komunistai ir nekomunistai. Keisčiausia yra tai, kad religija yra bandoma priskirti socialinei ydai. Pagal komunistus, religija esanti buržuazijos liekana lygiai taip, kaip girtuokliavimas ir paleistuvavimas, nors kaip tik šios dvi ydos yra nepakeliui su religija ir jos nuveda žmones pas komunistus. Pokario metais Lietuvoj pirmieji komjaunimo "žiedai", apdovanoti šlovingais ordinais, ir kompartijos grindėjai dažnai buvo be moralės. Jei dabartiniu metu partijoje yra daug sąžiningų žmonių, tai jie ten įstojo, neturėdami kito kelio, ir jų aukšta moralė anaiptol ne komunistiniais idealais grįsta.

TĖVŲ IR MOKYTOJŲ SANTYKIS

Mokytojai žino, kad, aiškindami ateistines temas, jie gali vaikus nuteikti prieš tėvus. Todėl mokytojai prie klausimų prieina atsargiai, visų pirma nurodydami, kad tėvai esą augę klerikalų įtakoje, nepažinę tikrosios šviesos. Esą ant jų pykti nereikia. Jiems reikia pamažu išaiškinti ir juos pamažu įtikinti jų pažiūrų klaidingumu. Maždaug panašiai mokytojų atžvilgiu auklėja savo vaikus ir tėvai. Jie,

tiesa, negali patarti "perauklėti" mokytojus, bet pastariesiems jų pačių tėvai yra davę protingų patarimų.

KOMUNISTINĖ MOKYKLA IR RELIGIJA

Organizuotai mokytis religijos pagrindų Lietuvoje vaikai sąlygų neturi. Religijos tiesos jaunimą dabar pasiekia labai suvaržytais keliais, dažnai iš lūpų į lūpas, pavieniui. Paprastai kunigai iš sakyklos paaiškina, kad dvasiškiai vaikų mokyti negali, paprašo tai atlikti tėvus. Kai kada kaime atsiranda pamaldesnė moterėlė, kuri pamoko po keletą kaimynų vaikų. Bet ir šitoks religinis mokymas neleidžiamas. Jeigu suuostomi panašūs reiškiniai, kliūna tiek vaikų tėvams, tiek "tamsybės skleidėjams".

Bažnyčioje būna nustatyta pirmosios išpažinties ir komunijos diena, bet jokių iškilmių ir net pamokslo ta proga nėra. Kitaip jau būtų įžiūrėtas "jaunimo žalojimas" organizuotu būdu. Paprastai prieš keletą sekmadienių kunigas pranešа pirmosios komunijos dieną, ir tą dieną vaikai patyliukais, švariau apsirengę, dažnai atskirai nuo mamų ir tėčių, aplinkiniais keliais subėga bažnyčion. Ir dar ten, pagaliau, su baime apsižvalgo, ar neseka panteros žvilgsniu pionierių vadovo akys.

MOKYKLA IR SKURDAS

Visoje Tarybų Sąjungoje veikia privalomas 7-15 metų amžiaus vaikų mokymas. Bet dar ir dabar 5-7% vaikų nelanko pradinių mokyklų, arba išstoja nebaigę. 7-15% būna tokių, kurie nebaigia arba net nepradeda vad septynmečių mokyklų. Mokyklinio amžiaus vaikų nelankymas paaiškinamas tik tuo, kad Lietuvoje labai žemas pragyvenimo lygis (drabužių, avalynės stoka). Tėvų neturtas dažnam vaikui uždaro mokyklos duris. Aukštesnių klasių nelankymas neretu atveju būna ir dėl tėvų nenoro atiduoti vaikus komunistinėm įtakom.. Mokyklų vadovai ataskaitose stengiasi sumažinti nelankančiųjų skaičių, o nelankančius stato į grafą "dėl laikino patekimo į sunkią materialinę būklę. Retesniais atvejais, kai prie mokyklos yra sodai ar panašiai, iš jų pajamų mokytojai neturtingiems vaikams stengiasi nupirkti drabužėlių ar avalynės. Oficialiai kokios nors pagalbos iš valdžios tokiems neduoda. Išeitis tokiems neturtingiems vaikams tėra vaikų namai (prieglaudos) arba mokykla internatas.

Sunkiausias kaimo mokytojo uždavinys — pionierių reikalas. Duodamose švietimo skyriui ataskaitose jis paprastai rodo tik tris, keturius vaikus nepionierius. Su likusiais būna susitarta, kad, atvykus inspektoriui, jie pakels rankas esą pionieriais, ir tuo veikla baigiasi Šitai paaiškina, kodėl oficialiuose leidiniuose skelbiami tokie dideli pionierių skaičiai. Tikrųjų pionierių skaičių kaimo mokykloje nustatyti neįmanoma. Jei klausi pakelėje sutiktų, — bus tokių, kad pasisakys "taip", kiti — "ne". Be to, nebūtina pasakyti tai, ką jis savo jaunoje širdelėje slepia. Pagaliau, reikia pasakyti, kad tiek pionieriai, tiek komjaunuoliai įsigyveno suaugusių akyse kaip kasdienybė. Žodis "pionierius" ar "komjaunuolis" dabar negretinamas su neklaužada, vagišium ar

chuliganu, kaip tai buvo okupacijos pradžioje. Dabar, norint pasakyti, kad vaikas yra blogas, kalbama konkrečiais faktais. Dabar komjaunuoliais ir pionieriais yra dauguma moksleivių. Vieni jų įstoja savo noru, kiti tik užrašyti. Vieni užrašyti, jiems nežinant, o antri ir nenorint. Jokio tėvų sutikimo, įstojant į šias organizacijas, nereikia. Kaip taisyklė, baigiamasis klausimas jaunuoliui, priimant į komjaunimą, rajono biure būna: "Ar pasistengsi tėvams paaiškinti religinių prietarų žalingumą?"

Kada nekalbama apie pionierių ar komjaunuolių nešvarius darbus, jų sueigos ar susirinkimai būna atviri. Į juos net kviečiami dalyvauti nenariai. Bet sueigos būna uždaros, kada iškyla klausimas, kompromituojąs komjaunimą ar pionierius. Moksleiviams peršami ir šių organizacijų laikraščiai "Lietuvos Pionierius" ir "Komjaunimo tiesa". Į pionierių vasaros stovyklas bei turistines keliones taip pat priimami ir nepionieriai. Tikima, kad per ekskursijas jie susigundys tapti nariais. Kai kaimo jaunuoliai baigia septynmetę ar aštuonmetę mokyklą ir toliau mokytis nenori, arba negali, jie dažniausiai savo komjaunimo bilietą meta pasuolėn ir eina į kolchozą dirbti. Pagal komjaunimo įstatus, nesumokėjęs tris mėnesius nario mokesčio, automatiškai iš tos organizacijos išjungiamas. Tokie automatiniai išjungimai labai patogūs, kai komjaunimo bilietas neužtikrina geresnės asmeninės padėties ar uždarbio. Jei kolūkio pirmininkas, sakysim, pasiūlė geresnį darbą ar pažadėjo duoti rekomendaciją stoti į technikumą arba kursus, jaunuolis pasilieka komjaunime ir baigęs mokyklą. Iš tokio niekas ir nesišaipo. Jeigu pažadai rekomenduoti mokyklai arba duoti geresnę vietą neišsipildo, tada lengva pasinaudoti automatinio išjungimo paslaugomis. Kad nesimoką jaunuoliai stotų į komjaunimą, man žinomi tik būvio pagerinimo sumetimais.

Besimokantis jaunimas mažiau lanko bažnyčią negu nesimokantis. Tai galima paaiškinti keliomis priežastimis. Svarbiausia jų — nenoras likti "iššukuotam" komjaunimo ar pionierių susirinkime, arba mokyklos sienlaikrašty. Antra priežastis — mokyklose brukama propaganda. Už religiją neina į atvirą kovą nė tėvai, nes jiems už tai gali kliūti per rajono laikraštį. Bažnyčia nėra uždrausta, ir ši prielaida neduoda pagrindo atviram protestui. Vis dėlto visai atsisakiusių bažnyčios net ir komjaunuolių tarpe nedidelė dalis. Bent jau atlaidų ar metinių švenčių metu į bažnyčią daug kas nueina. Nesimokantieji komjaunuoliai jaučiasi kur kas laisviau negu moksleiviai. Pereitais metais man žinomi trys atsitikimai, kai komjaunuoliai susituokė bažnyčioje. Nors tokie komjaunuoliai komunistų peikiami, bet spaudimo metodai yra sušvelnėję, palyginus juos su Stalino laikais. Seniau buvo smerkiami sutuoktuviniai žiedai. Dabar to nebėra. Vietoj religinių apeigų bažnyčioj, kompartija dabar stengiasi įvesti savąsias.

MOKYKLŲ BENDRABUČIAI IR KARINIS APMOKYMAS

Prieš keletą metų Lietuvoje pereita prie mišrios berniukų-mergaičių mokyklų sistemos. Prie mokyklų kaime, t. y., miesteliuose,

kai kur veikia internatai, kur berniukai su mergaitėmis patalpinti taip pat po vienu stogu. Be pagalbos — toliau nuo miestelių gyvenantiems vaikams — tie internatai tarnauja komunistų norui išugdyti naują, nekrikščionišką, o komunistiškais pagrindais pagrįstą moralę. Bet tai vyksta sunkokai.. Stinga tam darbui, o juo labiau tai idėjai atsidėjusių pedagogų. Tokia padėtis dažnai atveda auklėtinius į žemą moralę. Tėvai į minėtus internatus savo vaikus leidžia nenoriai.

Pagal dabartinę mokymo programą, šalia bendrojo lavinimosi dalykų įeina karinis apmokymas. Su juo susietas ir apskritai visas fizinis auklėjimas. Iš mokyklų vadovų reikalaujama, kad visi fiziškai sveiki vaikai būtų išlaikę normas: BPDG (būk pasiruošęs darbui ir gynybai) ir vyr. amžiaus berniukams PDG (pasiruošk darbui ir gynybai). Kaip taisyklė — žaidžiama žvalgais. Be to, kaip taisyklė, kiekvienoje vidurinėje ir septynmetėje mokykloje veikia LDAALR pirminė organizacija. Tos organizacijos programoje išeinami lauko taktikos, karo meno istorijos, šaudymo ir atominės gynybos pradmenys. Ši organizacija pirmiausiai taikoma berniukams, bet į ją mielai priimamos ir mergaitės. Oficialus karinis parengimas, įeinantis į mokymo programą, yra taikomas tik berniukams. Mergaitės tuo metu turi rankų darbų ir namų ruošos pamokas. Karinis parengimas praeinamas vidurinėse mokyklose 8-11 klasėje po vieną savaitinę pamoką. Buvusiose septynmetėse mokyklose karinio parengimo nebuvo. Iki šiol neaišku, kaip bus su aštuntosiomis klasėmis, perorganizavus septynmetes. Moksleiviai karinį parengimą mėgsta ne dėl sovietinio patriotizmo, o todėl, kad karinio parengimo pamoka sudaro savotišką poilsį, nes atkrenta formulės ir net galima draugui papešioti ausis, arba išardyti švarko nugarą. LDAALR organizacijai priklausą kartais gauna pašaudyti į taikinį iš mažo kalibro šautuvėlių. O tai taip pat viliojantis jaukas.

Miestuose su neslepiamu tikslu steigiami mokyklos-internatai. Tai savotiškos karo mokyklos su tuo skirtumu, kad jose nemokoma šaudyti (iš dalies ir tai). Mokyklų-internatų auklėtiniai gyvena pagal dienotvarkę. Jų laisvalaikis taip pat užimamas planingai. Šitaip lengviau atsiekiami "meilės jausmai tarybinei tėvynei". Šiuo metu į mokyklas-internatus priimami našlaičiai, pabėgusių tėvų vaikai arba tokie, kurie pasiprašo "politinio prieglobsčio", t. y., nepakelia tėvų "tamsuolių". Ką gi, į paruoštą dirvą byra atitinkami grūdai. Retesniais atvejais į mokyklą-internatą išleidžia savo vaikus ir nieko blogo neįtardami tėvai. Iš jų imamas mokestis, o kitais atvejais auklėtiniai daugiau ar mažiau nuo mokesčių atleidžiami.

Ištisas mokyklų perorganizavimas į mokyklas-internatus šiuo metu yra neįmanomas. Viena, tam nėra materialinės bazės (patalpų, inventoriaus), antra, su tuo nesutiktų nei tėvai, nei jų vaikai..

Šiuo metu mokyklas-internatus baigusių abiturientų yra labai mažas skaičius. Todėl neaišku, kaip jie bus vertinami, juos priimant į aukštąsias mokyklas. Savaime su-

prantama, kad bus vertinamas jų išsilavinimo lygis, bet reikia manyti, kad oficialių privilegijų jie neturės.

Į KOKIUS MOKSLUS VERŽIASI LIETUVOS JAUNIMAS

Į aukštąjį mokslą Lietuvos jaunimas veržiasi taip pat, kaip ir seniau. Kai kurie aukštųjų mokyklų fakultetai gauna 4-4,5 pareiškimų vienai vietai. Kaimo jaunimas veržiasi į mokyklą dar ir todėl, kad šiuo būdu mano išsisukti iš darbo kolchozuose. Kaip tik dėl šios priežasties Kauno Ž. Ū. Akademijoje ž. ū. mechanizacijos fakultete įstojimo pareiškimų yra trigubai daugiau negu agronomijos. Blogiausiu atveju, baigęs mechanizacijos fakultetą diplomu gaus mechaninių dirbtuvių vedėjo vietą, o diplomuotas agronomas eis į kolūkį tapti jo pirmininko pastumdėliu. Apskritai, abiturientai labai domisi technikos mokslu ir tik neturėdami vilties jų studijuoti, jie stoja į žemės ūkio technikumus.

Taip pat būdingas studentams palinkimas į Vakarų madas ir kalbas. Sovietinė spauda nori iš tokių "nevykėlių" pasijuokti, su pašaipa rašo, kad labiausiai išsilavinęs studentas yra tas, kuris avi siauras kelnes, o švarko kišenėj nešioja patį naujausią "Humanite" arba "Neues Deutschland" numerį (kitokių užsienietiškų laikraščių nėra). Vidurinėse mokyklose retas kuris moksleivių išlieka nekomjaunuoliu, bet, jeigu toks gabus jaunuolis patenka į universitetą, čia jis gali atsipūsti. Belieka gauti tik geras įskaitas, stengtis, kad nebūtų ko prikibti prie elgesio, o profesoriai išimčių nedaro. Žinoma, jeigu stipendijų arba bendrabučio vietų skaičius yra permažas, tada pirmenybę turi ryškūs komjaunuoliai.

Taip pat nevisi abiturientai nuneša savo atestatus ten, kur proteguojami komjaunuoliai. Kad ir visą pradinį ir vidurinį mokslą išėjęs sovietinėje mokykloje, kai kurie jaunuoliai apsisprendžia stoti į Švietimo M-jai nepavaldžią aukštąją mokyklą, Kauno Kunigų Seminariją. 1954 metais lapkričio mėn. tuometinis Švietimo ministras Pupeikis mokyklų inspektorių pasitarime įtužęs šaukė: "Ar verti tarybinio mokytojo vardo tie, kurie šiais metais išperėjo 17 klierikų. jų tarpe keletą su aukso ir sidabro medaliais?"

Kokios nors laisvai suorganizuotos kuopelės ar grupelės moksleivių tarpe nepastebimos ir tikriausiai jų visai nėra. Per eilę metų sekami ir gaudomi bei naikinami jaunuoliai nustojo savo mintimis dalintis tarpusavyje netik raštu, bet ir žodžiu. O sovietiniai pareigūnai kol kas "melo detektoriaus", atsakinėjant apie dialektinį ir istorinį materializmą, nevartoja.

Todėl suminėti vardus, konstatuoti skaičius būtų neprotinga. Daug kam, tačiau, atėjus lemiamai valandai, ir iš po komjaunimo ženkliukais papuoštų krūtinių išsiverš ugningas šūkis už tikrąją laisvę.

Neliūdėkim. Nukankintieji kovoja drauge su mumis. Jie nėra mirę. Jie stiprina mūsų gretas. Tebus pašlovinti nenusilenkę prieš netiesą. Jie gyvena amžinai.

Arkv. M. Reinys, Vladimiro kalėjime SSSR-je 1953 m.

RUSIFIKACIJA –

RUSŲ VERŽIMOSI Į VAKARUS PAGRINDINIS VEIKSNYS

LIETUVOS ATVEJIS

ZENONAS IVINSKIS

LIETUVOS RUSINIMAS PER PRAVOSLAVIJĄ IR LIETUVIŠKŲ MOKYKLŲ NAIKINIMAS

(Pabaiga)

Savaime aišku, tie, kurie perėjo į graikų - ortodoksų tikybą, naudojosi ypatingomis privilegijomis. Nežiūrint to, lietuviai labai mažą skaičių prarado. (Yra žinoma, kad ligi šiol lietuvių 89% yra katalikai, o likutis evangelikai.) Rusai uždarė visas lietuviškas bei lenkiškas mokyklas, kurios daugumoje buvo suorganizuotos klebonų. Taip tada buvo sunaikinta keli šimtai lietuviškų mokyklų, kurios minėto vyskupo Valančiaus buvo įkurtos kiekvienoje, kaip niekur kitur, didžiausios Lietuvos vyskupijos parapijoje. Tokio liūdno likimo susilaukė taip pat to paties Valančiaus pastangų dėka visame krašte paplitusios blaivybės draugijos, kurių veikimo pasėkoje Žemaičių vyskupijoje alkoholio suvartojimas nukrito 90%. Draugijų uždarymo priežastis buvo ta, kad jos "kenkia" valstybės iždui (valstybinės degtinės monopoliui), ir kad valstybei sunkiai įmanoma šios rūšies organizuotų draugijų veiklą kontroliuoti.

Tačiau lietuvių tauta gynėsi; pirmiausia pasyviai. Pavyzdžiui, ilgai niekas nenorėjo vaikų leisti į naujai atidarytas valdžios mokyklas, kur jau pirmuosiuose skyriuose mokiniams tikybos pamokos buvo dėstomos rusiškai.

Valdžia siekė visomis priemonėmis, kurių aš čia tik dalį išskaičiavau, sunaikinti visa tai, kas iš senosios Lietuvos Kunigaikštijos dar buvo likę, ir tuo pačiu sustip-

Prof. dr. Zenonas Ivinskis, svečias iš Romos, šią vasarą aplankęs JAV.

rinti rusiškumą. Betgi rusų valdžia, siekdama šių tikslų, Lietuvoje susidūrė su nauja visuomenine jėga, į kurią pradžioje jie nekreipė dėmesio, nes laikė visiškai nepavojinga.

Buvo visai natūralu, kad primityvi tauta, kuri jau nuo karaliaus Mindaugo turėjo priimti katalikybę, tada, kai Algirdo sūnus Jogaila tapo lenkų karalium, pilnutinai nusigręžtų į lotynišką kryžių. Netgi audringai reformacijos bangai praėjus Lietuva liko ištikima Romai, nors aplink ją visose senose Ordino teritorijose, kur jie užsispyrusiems stabmeldžiams atnešė kryžių ant durtuvų smaigalių, tapo protestantiškom.

Paprasta katalikiška liaudis, kuri ligi baudžiavos panaikinimo 1861 m. nešė bajorijos priespaudą, dabar turėjo pradėti haletišką kovą.

LIETUVIŲ TAUTINĖS SĄMONĖS PRADŽIA, JOS VYSTYMASIS IR LIETUVIŠKOS SPAUDOS UŽDRAUDIMAS

Labai reikšminga liaudies istorijai, kad po sukilimo dėl socialinių laisvių pagrindo, sekė ūkiškas pakilimas. Pamažu iš jos kilo inteligentinės pajėgos; būtent praturtėjusių ūkininkų vaikai pradėjo lankyti vidurines mokyklas, kunigų seminarijas ir net universitetus.

Nauja, iš lietuviškos ūkininkijos kilusi inteligentija, ne tik pradėjo priešintis rusinimui, bet ši nauja karta atsipalaidavo ir nuo su lenkiška hegemonija susirišusios ir apie bendrą praeitį svaičiojančios bajorijos. Ji pradėjo kovoti už lietuvių tautos teises ir uoliai puoselėjo savo tautinę lietuvišką kultūrą. Visa to pasekoje lietuviai nusigrįžo nuo svetimų įtakų ir pradėjo siekti tautinių tikslų.

Dabar pora žodžių apie lietuvių tautinės sąmonės išsivystymą. Kelias buvo kietas ir sunkus — surištas su beveik nenugalimomis kliūtimis. Kokios buvo tos kliūtys, kurioms reikėjo pasipriešinti, kad tauta nenuskęstų rusų jūroje? Leisiu sau iškelti kai kuriuos faktus, kurie vakaruose nesusilaukė pakankamo dėmesio.

Visų rusinimo priemonių apvainikavimas buvo draudimas lietuviškom spaustuvėm naudotis lotynišku raidynu. Visa, kas buvo parašyta lietuviškai nuo 1864 m. turėjo būti spausdinama rusų raidėmis t. y. kirilišku raidynu, arba, kaip lietuviai ūkininkai jį vadino "graždanka".

Kaip tai atsitiko?

Ryšium su šituo reikia paminėti rusų akademiką H. T. Hilferdingą. 1863 metais jis išleido paskaitą apie Lietuvą (Kelios pastabos apie lietuvių ir žemaičių kilmę). Joje jis aštriai kritikavo ligšiolinę rusinimo politiką Lietuvoje ir pasiūlė naują programą, kuri valdžios sluoksniuose rado didelio pritarimo. Hilferdingui lietuvių tautos originalumas ir "jų kalbos reikšmingumas" buvo padaręs didelį įspūdį. Jis rusams darė priekaištus, kad jie rodo daugiau susidomėjimo samojėdais bei buriatais, kai tuo tarpu apie Lietuvą duoda žinių tik vokiečių mokslininkai. Bet ten pat jis rašė: (17)

"Mes negalvojame apie (tautos) atsiskyrimą, priešingai, mes jį besąlyginiai atmetame, juo labiau, kad lietuvių tauta yra tokia maža ir įsprausta tarp kitų trijų — ru-

sų, lenkų ir vokiečių — tautų, kad apie nepriklausomybę negali nei galvoti."

Hilferdingas pirmasis padarė pasiūlymą lietuvių raštams įvesti rusišką raidyną vietoj lotyniškojo. Rusiškas alfabetas lietuviškiems tekstams tarp kitko palengvintų kalbotyrininkams geriau panaudoti lietuvišką rašliavą. Tačiau kokia šio akademiko pasiūlymo likimo ironija. Jis pats, net nenujausdamas, šiame rašinyje patiekė tai, ką vėliau spaudos draudimas patvirtino.

Lietuvių kiltis yra pati atspariausia (samych opornych), ir savo istorijoje įrodė, ligi kokio laipsnio ji yra prisirišusi prie savo kalbos bei gyvenimo būdo." Rusų tarnyboje esantis lenkų filologas Stanislaw'as Mikucki's pasiskubino Hilferdingo pasiūlymą rusų valstybės sekretoriui Varšuvoje Nikolaj'ui A. Miliutin'ui moksliškai pagrįsti. Šis 1864 metų balandžio gale tai pasiuntė Vilniaus generalgubernatoriui Muravjovui ir savo laiške pažymėjo: (19)

"rusiškos raidės užbaigs tai, ką rusų kardas pradėjo".

Savaime suprantama, kad šis pasiūlymas rusintojų tarpe susilaukė šilto priėmimo. Artimas Muravjovo bendradarbis J. P. Kornilov'as, kuris Vilniaus apskrityje dirbo mokyklų kuratorium, pasirūpino, kad lietuviški raštai būtų spausdinami rusų raidėmis. Jis gi pats buvo įsitikinęs, kad Lietuva nuo senovės yra rusų kraštas (iskoni russkij kraj). Savo, mūsų temai reikšmingoje knygoje apie rusiškus reikalus šiaurės vakarų krašte (t. y. Lietuvoje), jis pats rašė: (20)

"beveik visa lietuvių - žemaičių tauta gyvena Rusijoje. Su vakarų Rusija ji sukūrė vieną valstybę, priėmė mūsų kalbą, savo kalboje naudojo mūsų raidyną.

Įsikišimas lenkų ir popiežininkų — vakarų kultūros bei religijos atstovų 15 ir 16 šimtmečiais sunaikino jų draugišką dvasinę bei valstybinę Lietuvos ir Rusijos sandorą ir ilgam pakeitė jų istorinį gyvenimą."

Ką Kornilovas rašė apie praėjusių šimtmečių istoriją, moksliškai jokiu būdu nebuvo galima pagrįsti. Bet norėta būtinai įrodyti, kad rusų raidynas lietuviams yra tinkamas. Buvo taip pat pabrėžiama, kad ligi 18 šimtmečio lietuviai savo knygų spausdinimui naudojo taip pat gotišką raidyną. Rusintojai tuokart tvirtino, kad lietuviai lenkų t. y. lotyniškomis raidėmis turėjo tik tris knygas, būtent: maldaknygę, elementorių ir kalendorių. Tokių tad aukštumų pasiekė pavergimo priemonės, kuriomis norėta užgesinti lietuvių savitumą.

Muravjovo įpėdinis generalgubernatorius Kaufmanas 1865 m. rugsėjo 25 d. išsirūpino iš vidaus reikalų ministerio Valujev'o, kad visoje rusų imperijoje "lietuvių - žemaičių" tarmei lenkų - lietuvių raidynas būtų uždraustas.

"Tai kaip dabar, nykštuk?" — taip tada buvo ir lietuviams, kurie buvo pastatyti prieš didelę dilemą. Lenkiškai kultūriniu atžvilgiu tauta buvo patekusi į tikrai tragišką padėtį. Atrodė, ji bus apimta visiško aptemimo. Savoji rašto kalba lietuviams buvo uždrausta kaip tik tuo metu, kada visur aplink budo tautos. Jau ir lietuviuose buvo jaučiama pirmieji tautinės sąmonės atbudimo ženklai. Tačiau tai

buvo tik pirmieji pradai. Dėl to reikėjo tautai budinti, ištraukti iš atsilikimo, skatinti pažangą ir t. t. ir t. t. Padėtis atrodė juo tragiškesnė, kad vienintelis išsilavinęs luomas, būtent, bajorija, kuri normaliai turėjo perimti tautos vadovavimą, buvo beveik šimtaprocentiniai sulenkėjusi. Bajoriškieji dvarų savininkai savo žvilgsnį kreipė į Varšuvą. Jie nenorėjo nieko apie bundančią lietuvybę (litvomaniją — kaip jie ją vadino) žinoti; jie jai buvo net priešingi.

Kiekvienoje kritiškoje padėtyje yra tik dvi galimybės. Nuolaidų ir patogaus oportunizmo kelias, kuriuo klastingi rusintojai lietuvius viliojo, buvo visiškai laisvas. Šis lengvas pasirinkimas būtų reiškęs ne tik atsisakymą lietuviškų knygų lotyniškomis raidėmis ir priėmimą rusiško raidyno, bet ir to logiška išvada — tautos rusinimą, o taip pat netgi supravoslavinimą, ką rusų pastangos vėliau ir parodė.

Labai jau buvo reikšminga, kad jau pirmame rusų raidėmis išspausdintame lietuviškame giesmyne giesmių tekstas buvo pakeistas, pravoslavų švento Kazimiero, lietuvių patrono, vardas išbrauktas, netgi pačiame tituliariniame puslapyje praleistas žodis "katalikiškas". (21). Atitinkami rusų pareigūnai panašiai elgėsi išleisdami Evangelijas rusų kalba ir visą eilę katalikiškų maldaknygių. Patyliai buvo įvedama į religines knygas paskiros vietos iš pravoslavų liturgijos: iškeliami graikų pravoslaviškieji šventieji ir t. t. Buvo aišku, kad kompromisų kelias nieko gero nežadėjo.

Iš kitos pusės rusiškų raidžių lietuviškoms knygoms atmetimas reiškė atidarymą kelio atsilikimui bei kultūriniam apsileidimui. Tad kas gi galėjo nurodyti teisingą išeitį?

TAUTINIO ATGIMIMO KOVOTOJAS VYSKUPAS M. VALANČIUS

Kaip tik čia jau paminėtas vyskupas Valančius tapo žiauriai pavergtos tautos dvasiniu vadu. Kada 1865 metais jam nepasisekė gauti leidimo maldaknygės "Aukso Altorius" naujai laidai, jis žengė nauju keliu. Šis tretysis kelias lietuvių tautos ateičiai, jos kultūriniam subrendimui, o taipogi tautinės sąmonės išsivystymui turėjo lemiamos reikšmės.

Valančius neduodamas kanoniškojo aprobato dalinai supravoslavintom knygom, negalėjo katalikišką tautą palikti be lietuviškos maldaknygės. Vyskupas nurodė kelią į Rytprūsius, kur pačiam šiauriniam smaigalyje, taip vadinamoj Mažojoj Lietuvoj, daugiausia Tilžėje nuo 1866 metų religinės knygos ir buvo spausdinamos. Rusų policijai apgauti ilgą laiką, tituliniam puslapy buvo žymima išleidimo data 1864 metai, gi išleidimo vieta Vilnius. (Iš čia kilo taip vadinami kofakcijonai — leidiniai, kurie lietuvių bibliografų didelėmis pastangomis buvo suskaičiuoti).

Kadangi rusų administracijos pareigūnai mūsų raidyno reikale laikėsi užsispyrusiai, tai vyskupas nusprendė visai tautai tai išaiškinti ir ją išvesti į kovą. Vyskupas M. Valančius, būdamas geriausiu 19-to šimtmečio lietuvių prozaiku, pats parašė 9 knygeles, kurios religiniu, politiniu ir tautiniu atžvilgiu turėjo didžiulės

reikšmės. Ypatingai svarbūs buvo sekantys raštai: "Perspėjimas apie šventą tikėjimą" (Perspėjijimas apie Szwenta Wiara). "Kataliko pasikalbėjimas su nekataliku" ("Szniakesis Kataliko su nekataliku") ir "Katalikų Bažnyčios vargai" (Wargai Baznyczes Katalikų). Visi šie raštai Tilžės katalikų kunigo Zabermano vardu pasirodė 1868 m. ir jų nelegaliam išleidimui Valančius davė 5,000 rublių. Šios Valančiaus knygos tautai skelbė du svarbiausius dalykus:

1) Rusų raidėmis spausdintos knygos privalo visuomet tučtuojau būti sudegintos. 2) Tikinčiuosius įspėjo būti budriems ir atsargiems, kad masviečiai (taip tuomet lietuviškose knygose buvo vadinami rusai) tikrąjį tikėjimą neiškreiptų.

Savaime suprantama, kad rusų policija daug egzempliorių šių didelėmis laidomis plačiai išplatintų brošiurų konfiskavo. Valančiui teko išgyventi namų kratas. Rusiški šnipeliai Tilžėje pagrobė net kai kuriuos rankraščius. Bet jie saugumo sumetimais jau buvo perrašyti kita ranka. Kadangi formaliai vyskupo M. Valančiaus kaltės nebuvo galima įrodyti, tai kerštas buvo nukreiptas į dvasiškius. 1870 metais Vilniuje buvo didelė byla, kurios pasėkoje virš tuzino klebonų bei vikarų buvo ištremti už nelegalių knygų platinimą į tolimąsias gubernijas (į Archangelską, Tomską, Tobolską, Wiatką.

Betgi buvo padaryta gera pradžia. Dabar buvo žinoma, kur galima spausdinti geras knygas. Šalia grynai religinio turinio knygų buvo pradėta spausdinti ir pasaulietiškų, pav. didaktinio pobūdžio. Jose buvo duodama tautai moralinių pamokymų, o daug daugiau įvairių nurodymų, kaip reikia laikytis kovoje prieš rusinimą ir kaip reikia ginti savo kalbą bei religiją. Tauta buvo raginama pasipriešinti vertimui lankyti graikų-ortodoksų bažnyčią, ir buvo perspėjama nesistengti išmokti rusiškai, nelankyti rusiškų mokyklų (vaikai namuose turėjo būti mokomi lietuviškai) ir t. t.

Nelegali spauda turėjo žinomas privilegijas. Ji buvo nepasiekiama rusiškos cenzūros. Niekas jos nekontroliavo. Buvo galima laisvai prieš rusus rašyti. Iš čia darosi aišku, kodėl lietuvių tauta taip greitai tapo antirusiško nusistatymo.

Aišku, kad buvo pavojinga lietuviškus raštus gabenti per sieną. Tai nebuvo vien paprastos nešvarios kontrabandos reikalas, kuris ligi šiol lietuvius aprūpindavo įvairiomis prūsiškomis prekėmis.

Nelegalią literatūrą sėkmingai per žaliąją sieną pergabenti ir krašte išplatinti buvo reikalinga sukurti visą eilę kontrabandininkų, taip vadinamų knygnešių organizaciją. Iš tikrųjų galime su lietuvių filosofu St. Šalkauskiu sakyti: ką kitoms tautoms reiškė laisvės statulos, triumfo arkos bei pergalės vartai, tai lietuvių tautai buvo paminklai knygnešiams.

KOVA PRIEŠ LIETUVIŠKAS KNYGAS IR KNYGNEŠIUS

Keturiasdešimts metų kovojo rusų administracijos organai prieš organizuotus ir daugybę neorganizuotų knygnešių. Jei kuriuos pagavo, uždarė į kalėjimą arba iš-

trėmė į Sibirą, bet lietuviškų knygų pristatymas nesiliovė. Priešingai — jis vis augo. Vaclovo Biržiškos "Lietuvių Bibliografijoje" išvardinta 58 lietuviški rusų raidėmis leidiniai visam 1864—1904 metų laikotarpiui (tai yra ligi spaudos draudimo panaikinimo), taigi trys leidiniai dviejų metų laikotarpiui. Gi tame pat laikotarpy užsienyje lotyniškomis raidėmis išleistų leidinių suskaityta net 3320. Aišku, iš jų dauguma yra periodiniai leidiniai (kiekvienas atskiras numeris). Be to, dar visi laikraščiai ir knygos išleistos lietuvių emigrantų JAV. Kaip žinoma, sunkiausiais priespaudos metais į ten pabėgo be paprastų žmonių ir didelis skaičius rusų policijos persekiojamų lietuviškos inteligentijos atstovų. Žinoma, daug lietuviškos spaudos ant Rytprūsių sienos, kuri buvo stipriai saugoma, pateko į žandarų rankas ir buvo sunaikinta.

Pav. Kauno gubernijos žandarmerijos archyve vien trijų metų bėgyje (1891-93) buvo suskaičiuota ir sudeginta 37,718 egzempliorių lietuviškų knygų ir laikraščių. Sekantys trys metai (1900-02) davė dar didesnį grobį 56,182 egz. Tačiau daug žymesnis egzempliorių skaičius buvo išplata gyventojų tarpe, kurie kiekvieną tų knygų, kaip kokią šventenybę, stengėsi paslėpti nuo policijos akių. Verta dėmesio, kad pradžioje tik konkreti kova dėl lotyniškų raidžių maldaknygės pamažu tautoje virto kova ne tik už lotyniška kryžių. Metams bėgant, ši kova įgavo daug platesnę bazę. Būtent ilgus metus trunkantis spaudos draudimas, nors ir trukdė normalų atbundančių lietuvių kultūrinį išsivystymą, iš kitos pusės buvo pats stipriausias faktorius visos tautos susivienijimui ir tautinės sąmonės sustiprinimui. Ir su augančiomis, iš ūkininkijos išėjusiomis šviesuomenės jėgomis, judėjimas įgavo daugiau **pasaulietišką** charakterį.

Kaip dažnai kovos bei karo bėgyje atsitinka, taip ir tuomet pakito net pačios kovos tikslas. Nelegalioje spaudoje pamažu buvo pradėta reikalauti teisių praplėtimo kultūrinėje srityje, o prieš šimtmečio galą net ir autonomijos (25). Aš čia negaliu leistis į platesnį tautinės sąmonės sustiprėjimo spaudos draudimo metu nagrinėjimą. Tam mes turime prof. M. Hellmano išsamų darbą, išspausdintą "Rytų tyrimo" žurnale (26).

RUSINIMO NEPASISEKIMAS

Lietuviškos spaudos bei slaptų organizacijų vadovaujamo judėjimo jau nebebuvo galima sulaikyti. Net pats Vilniaus generalgubernatorius kunigaikštis Sviatopol-Mirski ir Kauno gubernatorius Veriovkina's bandė įtikinti vyriausybę, kad lietuviškų raštų lotyniškomis raidėmis persekiojimas savo tikslo nepasiekė. (Be to lietuviškos knygos rusų raidėmis jau senai buvo visai nebespausdinamos). Vilniaus generalgubernatorius, pasiremdamas metinėmis statistikomis, kurias jis gaudavo iš pasienio žandarmerijos, savo memorandume iškėlė, kad nelegali spauda, nežiūrint bet kokio persekiojimo, nuolatos auga, jos tonas aštrėja ir necenzūruojamos spaudos kiršinamos tautos nuotaikos prieš rusų vyriausybę. Buvo pasiūlyta lietuviams grąžinti

jų spaudą ir leisti pačiam krašte spausdinti lietuviškas knygas bei laikraščius, kad cenzūros priemonėmis būtų galima šią spaudą kontroliuoti.

Petrapilio valdininkai dar keleta metų vis lūkuriavo. To priežastimi šalia biurokratiško lėtumo nurodoma tai, kad rusų kultūros ministerio žmona buvo lenkė, kuriai labai didelės įtakos darė jos tautiečiai. Tačiau kai tik 1904 metais prasidėjo karas su japonais, Lietuvos gyventojų raminimui gegužės 7 d. caras pasirašė spaudos draudimo panaikinimo dekretą. Vilniuje tuoj pat pasirodė du laikraščiai.

Kai 1905 metais Rusijoje kilo revoliucija, Lietuvoje daug žemesniųjų rusų valdininkų buvo pašalinta. Visų partijų bei pakraipų visuotinas lietuvių suvažiavimas, kuriame dalyvavo apie du tūkstančiai atstovų, iškėlė autonomijos reikalavimą.

Taip Lietuvos surusinimas nepasisekė. Didžiausieji rusintojai, pradedant Muravjovu ir Kornilov'u lanką pertempė ir jis lūžo. Pirmiausia jis sudužo į katalikų kaimų gyventojų užsispyrimą, kuriems kaip tik Kornilov'as norėjo graikiškai ortodoksiškas mintis į piršti liet. kalba. Viskas, kas buvo graikiškai-ortodoksiška, nuėjo niekais. Liaudies tikėjimas buvo nepajudinamas. Katalikų dvasininkai jau seniai kaime buvo įtakingiausi vadai. Po to atėjo intelektualai, pirmoj eilėj lietuviški daktarai, advokatai, kurie lietuviškam judėjimui suteikė net socialistinę kryptį, ir carizmo smarkiai neapkentė. Kad rusintojų planai buvo visai niekais paversti, rodo tas faktas, kad tauta taip vadinamam šiaurės vakarų krašte ir toliau liko visiškai lietuviška. Kada susidarė palanki politinė padėtis, ji sukūrė nepriklausomą valstybę, kuri gyvavo 22 metus, t. y. ligi naujos rusų okupacijos. (Kiekvienais metais 16 vasario visame pasaulyje išblaškyti lietuviai švenčia valstybės atstatymo 1918 metais šventę).

Pirmasis pasaulinis karas, aišku, rusų veržimąsi į vakarus laikinai sustabdė. Žinomas Lenino išsireiškimas, kad komunistai iš vakarinių sričių pasitraukė norėdami išgelbėti rusų revoliuciją, ir kad palankiai progai pasitaikius jas vėl galėtų atgauti; tačiau tačiau komunistų bandymas Pabaltijo valstybes okupuoti dar 1919 metais, nepasisekė. Kai pirmasis pasaulinis karas atnešė rusų atstūmimą, ir vakarinių slavų iškilimą, tai antrasis atnešė ligi šiol istorijoje dar nebuvusį triumfą rytų slavams, t. y. rusams.

RUSAI VISADA VERŽĖSI Į VAKARUS

Rusų istorijoje vertas dėmesio faktas, kad jie nuolatos veržėsi į vakarus, nors ir turėdami tiek daug laisvos erdvės Azijoje. Antrasis pasaulinis karas taip pat parodė pasireiškimą aiškia forma rusiško nacionalizmo. Ne vien tik pats karas buvo paskelbtas "didžiuoju tėvynės karu", bet net pats Stalinas nuo 1941 metų drąsino raudonąją armiją Aleksandro Newski'o, Dimitrijaus Donski'o, Suvorovo, Kutūzov'o ir kt. pavyzdžiais. (27) Kada dar 1940 metų birželio 15 d. buvo okupuotos trys Pabaltijo valstybės, visur buvo skelbiama, kad bolševizmas reiškia socialistinį turinį tautinėje formoje. Tačiau taip vadinamas

"turinys" buvo atneštas rusiškais durtuvais. Tiek 1940 metais, tiek ir nuo 1944 iš Maskvos buvo diriguojama, kad pirmoj eilėj reikia sunaikinti ankstesnį palikimą, t. y. baltų tradicinį lobį.

Senovės tautos apiplėšdavo rūmus, grobdavo turtus, o naujoji bolševikinė sistema stengiasi iš tautų išplėšti bet kokį dvasinį turtą, kuriuo jos remiasi; o pirmoj eilėj pavergtųjų istorija reikia visiškai kitaip parašyti. Maskvoj buvo gerai žinoma, ką reiškia trims baltų tautoms nauja nepriklausomybė, kuri buvo išpirkta didelėmis pastangomis bei aukomis. Nepriklausomybės metais visuomet ji buvo tautinės sąmonės gyvybės šaltinis; todėl istorija, kuria lietuviai ypatingai didžiavosi, reikėjo visiškai pakeisti.

Pagal daug apkalbėtą ir Maskvoje patvirtintą šabloniską planą kiekvienai baltų tautai buvo išleista jų tautine kalba po 3 tomus visuotinės istorijos ir po 1 tomą krašto istorijos.

KOMUNISTINIS PABALTIJO ISTORIJOS KLASTOJIMAS

Pilnutinai suklastota istorija liudija ne tik maskvinį metodą bei nuolat net ligi schematizmo pabrėžiamą klasių kovą, bet ir **rusišką** tendenciją. Ši tendencija ypatingai pasireiškia tose vietose, kur istoriniai ryšiai su rusais visai kitaip, būtent, aiškiai vienašališkai, atvaizduoti rusų naudai. Iš viso, galima visur konstatuoti teigimą, kad visos Sovietų Sąjungos tautos privalo reikšti gilią pagarbą rusų tautai bei rusiškai praeičiai. Po antro pasaulinio karo, kaip matyti iš bolševikinės spaudos, visoms ne slavų tautoms primenama ne tik apie gilų dėkingumą, kurį didžiajai rusų tautai jos yra skolingos, bet taip pat apie nepakeičiamą priklausomybę nuo rusų tautos vadovybės. (28)

Aiškus faktas, kad naujausia Baltų valstybių istorija yra visiškai iškraipyta. Tuo pačiu yra pateisinama 1940 metų agresija. Beveik visa, kas apie 1918—1940 metų Baltų nepriklausomybės laikus naujai sufabrikuota, neišreiškia tikrovės nei šešėlio.

Ankstyvesnioji istorija tiek pat iškraipyta, kur būk tai "vyresnysis brolis" (staršyj brat"), t. y. rusas, visuomet jaunesniajam broliui buvęs geras. Už ką turi dėkoti lietuviai ir kitos tautos "vyresniajam broliui?" Tai formulavo prieš keleta mėnesių Lietuvos Aukščiausios Tarybos Prezidiumo pirmininkas Justas Paleckis. "Mintys apie vyresnįjį brolį" knygoje. Joje lietuvių tautos santykiai su rusiškuoju broliu gauna visai kitonišką reikšmę. Jau naujoje didžiosios sovietų enciklopedijos laidoje (29), pav., ten vadinamas lenkų-lietuvių 1863 metų sukilimas atvaizduojamas ne kaip sukilimas prieš rusus, bet kaip ūkininkų maištas prieš dvarininkus. Tikrovėje gi buvo visai priešingai. Pagal naują maskvinę režisūrą dvasininkai parodomi buvę rėmėjai revoliucijos priešų. Betgi vienas iš lietuvių sukilimo vadų, būtent Antanas Mackevičius, buvo kaip tik katalikų dvasininkas. Ta nemaloni tikrovė, kad jis buvo dvasininkas, bus labai dažnai nutylima. Tautos rusinimas bus dabar traktuojamas visai naujais metodais. Lotynų raidynas ligi šiol jau neliečiamas. Baltų rašytojų raštai verčiami ne

tik į rusų, bet tūkstančiais egzempliorių ir į ukrainiečių, čekų bei vokiečių kalbas. Kai kurie autoriai susilaukė vertimų net į kiniečių kalbą. Lietuvių kalba išleidžiama taip pat labai daug knygų. Bet giliau pagalvojus, kiek gi naudos duoda lotyniškas raidynas, kai lietuvių kultūriniai ryšiai su vakarų pasauliu net jų sąmonėje gesinami.

Žinoma, yra neįmanoma rusų importuotą bolševizmą atskirti nuo pačių nešėjų. Kiekvienas bandymas krašte komunizmo kūrybai duoti savą prasmę bus apšauktas propagavimu tautinio-buržuazinio atsilikimo, graibstymasis reakcionierišku tradicijų bei iškėlimu klaidingų vietinių interesų. Tai paaiškėjo, kai 1960 m. sausio 12 d. Pravda išspausdino du puslapius nutarimų apie partinės propagandos uždavinius. Šalia taip vadinamų visuotinų komunistinės kovos reikalų daugumoje svarstoma didžiarusių interesai. Jau net baltų komunistų partijų vadovaujantieji nariai šiaušiasi prieš stiprią rusų įtaką. 1959 metų rudenį sovietinėj Latvijoj daug senų ir užsitarnavusių partijos narių buvo atleista iš jų užimtų aukštų valdžios vietų. Įvyko didelių pasikeitimų. Ryšyje su tuo buvo patirta, kad net latvių komunistų partijoje vyksta stipri opozicija prieš maskvinį rusinimą bei ūkio politiką.

PABALTIJO ŪKINIS PAJUNGIMAS MASKVAI

Kaip žinome, Maskva nori padaryti baltų respublikas ūkiškai visiškai priklausomas nuo didžiojo užnugario. Dėlto septynmečio plane ir Latvijai numatyta plėsti sunkiąją pramonę bei tas pramonės šakas, kurios išimtinai dirba eksportui į RSFSR ir kitas sovietų respublikas. Užplanuotam sunkiosios pramonės plėtimui Latvijoje trūksta darbo jėgos. Tam tikslui ji gabenama iš kitų sovietų Sąjungos sričių, praktiškai ji susideda iš rusų. Taip ir daugėja krašte jau ir taip, ypatingai miestuose, didelis procentas rusų.

Latvių komunistų vadai tai pastebėjo ir norėjo sovietinę Latviją padaryti nepriklausomą nuo importo iš kitų Sovietų Sąjungos dalių. Buvo norima žymiai išplėsti lengvąją bei naudojimo prekių pramonę, kad Latviją būtų galima geriau aprūpinti kasdieninio vartojimo prekėmis. Jau net latvių bolševikinėj spaudoj buvo pastebėta, kad sovietinėj Latvijoj negalima gauti visos eilės kasdieninio vartojimo prekių, kurios yra gaminamos savam krašte.

Visa tai vedė prie susikirtimo. Be to, latvių partijos vadovybė kai kur visai tiesioginiai rusinimui pasipriešino. Reikalas lietė Latgaliją, kuri ne tik savo geografine padėtimi, bet ir savo istoriniu išsivystymu buvo daug stipresnėje rusų įtakoje, negu kitos Latvijos dalys. (Tarp kitko rusintojams buvo pasisekę didelę dalį šios srities gyventojų perkrikštyti į graikų-ortodoksų tikėjimą). Rusų procentas toje Latvijos dalyje taip pat yra daug didesnis, kaip kitur. Latvių komunistai, siekdami savo tikslų įgyvendinimo, pradėjo ten ruošti įvairius parengimus, kaip antai "Latgalijos kultūros dienas", latgaliečių dainų šventes bei kitokius parengimus, kur e turėjo atsverti ir net pergalėti rusų įtaką.

Kada visą partijos bei valdžios aparatą užklupo valymas, tai jo aukos buvo apkaltintos sritiniu patriotizmu. Tačiau opozicinės nuotaikos sovietinėje Latvijoje atrodo rado atgarsio ir plačiau. Jau kuris laikas komunistinės propagandos svarbiausiu puolimo taikiniu yra sritinis patriotizmas — "bužuazinis nacionalizmas", ne tik sovietinėje Latvijoje, bet ir kaimyninėse Lietuvos ir Estijos respublikose. Tautinis klausimas nuolat pabrėžiamo taip vadinamo sovietinio patriotizmo skivaizdoje yra kebli problema.

KULTŪRINIS GYVENIMAS BE TAUTINĖS SĄMONĖS STIPRINIMO

Pabaltijo valstybėse komunistai susidūrė su nepriklausomybės laikais išugdytu tautiškumu, betgi tam tikrų rezultatų jie jau pasiekė. Viešame gyvenime rusų kalba jau turi savo teises. Visasąjunginėse ministerijose Pabaltijo respublikose sėdi tik rusų valdininkai, kaip lygiai ir raktinėse pramonės įmonėse. Asmeniškai rusų valdininkai bei inžinieriai neturi tiesioginių rusinimo uždavinių, bet praktiškai rusų kalba įsigali, nes minėtos ministerijose ji yra oficiali kalba. (Tais atvejais, kai į šias įstaigas patenka raštai vietine kalba, paprastai jie ilgai užsiguli, belaukdami vertimo į rusų kalbą).

Kas liečia mokyklas, tai ligi Stalino mirties vaikai pirmaisiais mokslo metais turėjo mokytis rusiškai. Dabar rusų kalbą pradeda dėstyti tik antrųjų metų antrą pusmetį. Aukštosios mokyklos yra tiesioginėje Maskvos vadovybėje. Paskaitos skaitomos baltų ir rusų kalbomis.

Komunistai ypatingai pabrėžia, kad dabartinėse Pabaltijo respublikose vyksta gyvas kultūrinis gyvenimas. Tačiau tai visiškai neprisideda prie savos tautinės sąmonės stiprinimo. Priešingai, spauda, teatras ir kinas tarnauja netik komunistinių idėjų propagavimui, bet ir negatyviai, tautinę praeitį ir nepriklausomybės laikotarpį niekinančiai kritikai. Žinoma, visuomet rusinimo tendencijos bandoma pridengti komunizmo skraiste.

Iš šalies stebint, yra neįmanoma naujų rusinimo metodų pasėkas tiksliai įvertinti. Ligi šiol rusų įtaka pastebima tik miestuose. Apie Lietuvos sostinę Vilnių yra žinoma, kad jame rusai sudaro 60%, lietuviai 30% ir lenkai 10%. (Dar stipresnė rusų įtaka yra kitų dviejų Pabaltijo respublikų miestuose.)

Devynioliktame šimtmetyje lietuvių tautą prieš didžiausias rusinimo bangas išlaikė tikėjimas. Dabar prieš tikėjimą ir Bažnyčią be pasigailėjimo kovojama. Religinis švietimas praktiškai yra neįmanomas. Ar ir antrą kartą tikėjimui bus skirtas naujas panrusizmo bangų antpuolis, kokį kraštutiniai panslavistai skelbė devynioliktame šimtmetyje, atsilaikyti? Tik ateities plėtotė nepramatomu laiku galės duoti į tai atsakymą. Tačiau ko jaunesnysis brolis gali tikėtis, priklausys netik nuo Maskvos valios, bet ir nuo daugelio kitų aplinkybių.

Jaunas būdamas, žmogus mano negalėsiąs gyventi nė paprasčiausio kentėjimo slėgiamas. Senas būdamas, išmoksta gyventi nuolatiniame kentėjime.

B. Auerbach

* * *

... Kova dėl tautos gyvybės ir jos išlaikymo glaudžiai surišta su tuo, ką vadiname kultūros kilimu, o tai juk yra visų svarbiausias mūsų uždavinys. Todėl visų pareiga yra kovoti dėl šio kultūros pagilinimo, kurį sudaro mūsų tautos narių toks ugdymas, kad jie pajėgtų įžvelgti įvairiausių gyvenimo reiškinių tarpusavio sąryšį ir kad jie pajėgtų visą savo veikimą suderinti ir nukreipti į vieną tikslą — tautos gyvybės išlaikymą ir jai laisvės atgavimą.

Jei būtų norima konkrečiai suformuluoti idėjas, pagal kurias turėtų vykti mūsų darbas, tai jas būtų galima sutraukti į šiuos keturis reikalavimus.

1. Žmogus gali tapti pilnutiniu žmogumi ir kurti kultūrines vertybes, tik būdamas organiškoje vienybėje su savo tauta ir tvarkydamas savo gyvenimą pagal tautos gyvenimo sampratą.

2. Niekas neturi galvoti, kad pirmykščių kartų begalinė eilė yra gyvenusi ir kovojusi tik todėl, kad ateitų iki jo, ir po jo užgestų tautinės gyvybės liepsna. Joks tautos narys, kiek tai nuo jo priklauso, moterystėje neturi likti be įpėdinių.

3. Tarp mažos tautos narių turėtų ypač viešpatauti draugiškumas ir broliškumas. Didžiausias tat nusikaltimas yra tarpusavis skilimas, įskundimai ir išdavimai. Jei kas nors ir buvo klydęs, bet dabar sugrįžęs prie savo tautos, tai praeitis neturi būti minima. Nereikalingos tada kalbos apie atsiteisimą, bet turime žvelgti į ateitį ir atsiminti, kad kiekvienas lietuvis mums brangus.

4. Viena mintis turi būti aiški kiekvienam lietuviui, kad kiekvienas jo darbas būtų suderintas su tautos siekimais, kad jis susilaikytų nuo visko, kas bent iš tolo galėtų šiems siekimams kenkti. Pagal šį dėsnį turi būti tvarkomi tiek jo darbai, tiek jo žodžiai.

Dr. A. Baltinis

(Iš premijuoto straipsnio „Lietuviškos kultūros kilimas ir smukimas išeivijos gyvenimo sąlygose").

PROF. DR. ANTANO MACEINOS ĮVERTINIMAS

Miunsterio universitetas rugpiūčio 16 d. prof. dr. Antaną Maceiną pakėlė į „ausserplanmaessiger Professor". Universitetas, vertindamas prof. A. Maceinos darbą, docento pareigose jį palaikė tik pusę metų.

Rudens semestre prof. A. Maceina skaito 2 val. apie istorinį materializmą ir 2 val. rusų filosofijos istoriją: Solovjovas ir jo laikai.

Be eilinių paskaitų universitete, šią vasarą prof. A. Maceina skaitė apie socialistinį realizmą (iš sovietinės estetikos) Ost-West-Kreis Miunsterio studentų grupei; gamtos - matematikos fakulteto katalikams studentams — apie sovietinį gamtos mokslų ir technikos pergyvenimą; katalikams intelektualams Botropp mieste — apie religijos padėtį Rytų Europoje. Tą pačią paskaitą spalio pradžioje pakartojo Oberhausene katalikams intelektualams; lapkričio pradžioje Paderborno katalikų teologijos akademijoje skaitys paskaitą apie sovietinį ateizmą.

INTELEKTUALINĖ POEZIJA

ALOYZAS BARONAS

Poetas Vytautas Mačernis, žuvęs 1944 m. Lietuvoje, neseniai išleistosios Poezijos autorius.

Pats pirmasis Į Laisvę Fondo lietuvių kultūrai ugdyti leidinys yra Vyt. Mačernio poezija, pavadinta paprastu ir reikšmingu Poezijos vardu. Pats fondas yra įsisteigęs paremti tiems leidiniams, kuriems sunku surasti leidėjas, daugiau remti mokslo kaip grožinės literatūros veikalus, tačiau ir šis daugiau atsitiktinai parinktas veikalas yra vertingas ir jo redaktorius K. Bradūnas ir mecenatas dr. Al. Šmulkštys bei Į Laisvę fondas užsipelno pagarbos.

Nors poezijos rinkiniai nesusilaukia daugiau skaitytojų, taip jau buvo visais laikais ir beveik visuose kraštuose, tačiau gyvas autorius dar gali vienokiom ar kitokiom priemonėm savo kūrinį išleisti, nes poezijos knygos paprastai yra mažesnės apimties ir išleidimas mažiau reikalauja lėšų. Tačiau, kai autorius yra miręs, jo kūryba šiomis sąlygomis begali pasirūpinti tik draugai ar fondai.

Išliko su gyvaisiais

Tos pačios generacijos poetai, kurie yra laisvajame pasaulyje, turėjo progos žengti pirmyn, jie turėjo progos stebėti kitą literatūrą ir taip pat lavintis ir augti. Šiandien Mačernis yra drauge vienose antologijose spausdinamas su savo amžininkais ir iš esmės nesiskiria nuo jų, nors laiko tekmėje pastarieji turėjo progos kūrybiškai brėsti. Tai reiškia, kad Vyt. Mačernis buvo savo laiku amžininkus praaugęs. Pradžioje Mačernis rašė eilėraščius, kaip ir daugumas prieš dvidešimt metų, paprastus pilnus vosilkų ir čiobrelių, kaip ne vienas iš pradedančiųjų, tačiau jis greitai suprato, kad poezija yra kažkas daugiau negu ritmas ir neblogų rimų suieškojimas. Mačernis laiku susigriebė ir pasuko diametraliai priešinga kryptimi. Jo poezija tapo intelektualinė, pasakytume mokslinė, ir tai be abejo nu-

(Nukelta į 38 psl.)

LIETUVYBĖS IŠLAIKYMO PROBLEMA

DR. J. GIRNIAUS KNYGOJE — TAUTA IR TAUTINĖ IŠTIKIMYBĖ

ANDRIUS BALTINIS

1. TAUTOS KILMĖ IR SAMPRATA

Tautinės gyvybės išlaikymas šiandien yra tapęs vienas iš didžiųjų mūsų uždavinių ir sunkiausiai išsprendžiamų problema. Į šios problemos sprendimą prasmingai įsijungia dr. J. Girnius savo naujuoju veikalu — **Tauta ir tautinė ištikimybė.** Tarp nedaugelio lietuvių, kurie yra lietę šį klausimą filosofiniu žvilgiu, dr. Girnius užima pirmą vietą. Jo veikalui būdingas gilus dalyko suvokimas, principinis pagrindiniais klausimais nusistatymas ir vispusiškas analitiko ir sintetiko pajėgumas. Be to, jis yra ieškotojas, kuris ne pasitenkina tradicinėmis pažiūromis, bet stengiasi jas gerinti ir pritaikyti esamai tikrovei.

Pagal savo planą autorius pradeda veikalą tautos sąvokos analize, nes tauta yra vertinimo matas ir augščiausioji vertybė, kuria remiasi tautinė ištikimybė. Kalbant apie tautą, pirmiausiai iškyla klausimas, kas verčia žmones bendrauti vienus su kitais, jungtis į grupes bei bendruomenes? Dr. Girnius teigia, kad žmogaus prigimtyje yra įgimtas palinkimas bendrauti su kitais, **kad žmogus pačia savo prigimtimi** yra apspręstas būti ne vienas, bet drauge: **"Tik**

Dr. Juozas Girnius, neseniai pasirodžiusios knygos Tauta ir tautinė ištikimybė autorius. Nuor. V. Maželio

žmogus gyvena visuomeniškai, ne tik paprastai drauge su kitais būdamas, bet ir esmiškai jų privalėdamas" (19 p.). Bendruomenė yra pagrindinė visuomeniškumo lytis ir tauta yra pagrindinė bendruomenė.(17 p.)".

Išeidamas iš šios sampratos, autorius iškelia tas savybes bei elementus, kurie sudaro tautą: rasę

arba bendrą kilmę, kalbą, gyvenimo būdą, istorinį likimą ir tautinę kultūrą. Jų atskirai autorius nelaiko užtenkamais tautinei bendruomenei kurti, bet visus kartu paimtus laiko reikšmingais tautos nariams tarp savęs jungti. Svarbiu veiksniu tautinei bendruomenei kurti ir jai išlaikyti autorius pripažįsta tik tautinę kultūrą: **"Kultūra sukuria tautą, nes jai priklauso visi tie ryšiai, kurie sieja tautą.** Kalba yra kultūrinė apraiška. Žmoniškasis gyvenimo būdas yra iš esmės kultūrinis dėl to, kad jis yra kultūrinė būtybė, ne tik paprastai laike trunkanti, bet ir jį pripildanti savo kūrybiniais žygiais. Tai visa niekam negali kelti klausimo (79 p.)."

Nors autorius ir mano, kad tai niekam negali kelti klausimo, tačiau čia gali iškilti daug klausimų dėl to, kad čia skirta permažai vietos kultūros kūrėjui — žmogui, kuris yra kultūros pagrindas, bet perdaug pačiai kultūrai, kuri, tarsi, kuria lietuviškumą. Ar kultūra kaip tokia jau turi savyje lietuviškumo pradus? Ar ji keičia žmogų pačiose jo gelmėse, ir jei keičia, ar apsprendžia jo dvasinius vyksmus? Ar žmogus kaip asmuo negali šiai kultūrinei įtakai pasipriešinti? Ar kultūra keičia tik atskirą žmogų, ar ir tautą?

Į šiuos čia iškeltus klausimus išsamiai atsako pats autorius sekančiame skyriuje, kalbėdamas apie tautą ir asmenį: "Kai tautą aptariame kultūra, tai iš tiesų žiūrime tik to objektyvaus ryšio, kuris tautos narius sieja į vieningą bendruomenę. To nepakanka. Drauge turime žiūrėti ir to, kad šiuo ryšiu yra siejami žmonės, kurie patys yra kultūros subjektai, jos kūrėjai ir nešėjai. **Tauta pati save kuria, kurdama savo kultūrą** (38 p.)." Iškeldamas tautą kaip subjektą, autorius aptaria tautinę sąmonę, jos reikšmę tautos gyvenime, pakeldamas ją į moralinę tautos vienybę ir išvesdamas iš jos patriotizmą: "Tautinė sąmonė atskirame individe išsiskleidžia patriotizmu (96 p.)."

Bet čia, kur autorius kalba apie patriotizmą ir meilės ryšį, kuris jungia tautos narius tarp savęs, kai ko pritrūksta. Tautos sąmonė gali reikštis įvairiais būdais. Vienas tų sąmonės pasireiškimo būdų yra tautų vadai. Jei autorius tvirtina, kad niekas tautų neveda ir tautos vado žodis yra tuščias (39 p.), tai šis tvirtinimas kyla iš to, kad mūsų laikais tautos vado samprata yra iškreipta. Iš vienos pusės tvirtinama, kad tautos vadu galima tapti juridiškai ar formaliai išrenkant, o iš antros, kad tautos vadai savo teises remia jėga. Abu šie nesusipratimai su savo siaubingomis pasekomis yra privedę daugelį mąstytojų prie iki galo neišmąstytos išvados: tautos vado idėjos paneigimo.

Dabarties tautų gyvenime yra daug problemų, kurios rišasi su tautos vadais. Tačiau šios problemos yra taip senos, kaip ir pačios tautos. Kiek istorija siekia, kur tik buvo bendruomenės, ten buvo ir jų vadai, nežiūrint, kokiais vardais jie buvo vadinami. Jie visai neturėjo nieko bendro su juridine teise ar galia, nes kiekvienas jų buvo išaugęs iš savo aplinkos, iš savo grupės sąmonės. Gandi be jokios politinės galios ir formalaus pagrindo buvo indų tautos vadas. Toks buvo Muchamedas arabams, Garibaldi italams, Napoleo-

nas prancūzams, Basanavičius, Kudirka, Valančius lietuviams. Tautinės sąmonės išraiška, kuri jungia tautos narius, yra vadai, didžios asmenybės religinėje, politinėje, ar karinėje srityje. Vadai yra kažkokia natūrali atranka, kuri atstovauja tautų sąmonei, jos sielai ir pašaukimui. Mūsų laikais yra išblėsusi pagarba autoritetams ir vertybėms. Tačiau yra nepaneigiama tiesa, kad tautos sąmonę ugdo didelės vadovaujančios asmenybės, kurios kilusios iš pačios tautos, pajėgia atspėti savo tautos ir savo meto reikalavimus ir veda tautą prie jų realizavimo. Tai yra vienas iš tautos sąmonės apsireiškimo būdų, ir tauta juose mokosi pažinti ir vertinti save.

Tauta pagal autoriaus sampratą yra kažkas pirmykščio, natūralaus ir organiško. Įsijungimas į tautą praturtina individo dvasią ir išsprendžia visas individo problemas, įprasmindamas jo gyvenimą.. Žmogus gali prasmiškai gyventi ir kurti tik likdamas savo tautoje.

2. TAUTINĖS IŠTIKIMYBĖS PAGRINDAI

Iš šios tautos esmės sampratos autorius išveda tautines pareigas, ištikimybę savo tautai svetur. Čia jam tenka spręsti patį sunkiausią klausimą, tautos santykį su kraštu ir jos galimybę išlikti tauta, netekus krašto: "Nors tauta turi savo gyvenamą kraštą, bet jos egzistencija nėra su kraštu nelygstamai susieta (130-131 p.)." Nors iš tikro kraštas nėra absoliučiai reikalingas tautai, tačiau istorija ir gyvenimo tikrovė rodo, kad tautos išlikimas yra glaudžiai susijęs su gyvenamuoju kraštu. Tau-

JUOZAS GIRNIUS,

Nepriklausomos Lietuvos išugdytas intelektualas, gimė 1915 m. Sudeikiuose, Utenos aps. Aukštuosius mokslus baigė Vytauto Didžiojo universitete Kaune 1936 m., juos gilino Louvaine, Freiburge i. Br. ir Paryžiaus Sorbonoje. Filosofijos daktaro laipsnį įsigijo Montrealio universitete Kanadoj 1951 m. Vytauto Didžiojo universitete filosofijos fakultete dėstė filosofinius dalykus 1941 - 1944 m. Nuo 1953 m. Lietuvių Enciklopedijos redaktorius Bostone, taip pat Aidų ir Literatūros Lankų redakcinių kolektyvų narys. Reiškiasi visoumeniniame lietuvių gyvenime, ypačiai akademiniame jaunime ir Lietuvių Fronto Bičiulių eilėse. Savo straipsnius skelbė Logos, Židiny, LKMA Suvažiavimo Darbuose Lietuvoje, o svetur — Tremtinių Mokykloje, Aiduose, Literatūros Lankuose, taip pat Tremties Metų, Žemės antologijose ir lietuviškojo liberalizmo leidiniuose. Atskirai Juozo Girniaus išleisti šie darbai:

Lietuviškojo charakterio problema 1947,

Tautiniai mūsų uždaviniai tremtyje 1947,

Laisvė ir būtis (doktorato disertacijos santrauka) 1953,

Žmogus be Dievo (Aidų 1957 m. premijuota studija rankraštyje),

Tauta ir tautinė ištikimybė 1961.

ta, kuri praranda kraštą, yra pasmerkta išnykti. Pradžioj ji lieka išsklaidyta žmonių bendruomenė, kuri tam tikrą laiką palaiko ryšius tarp savęs, bet vėliau asimiliuojasi. Tai rodo ir žydų tautos likimas, kurie, nežiūrint į nuostabų jų tautos išsilaikymą, vis dėlto turi milžiniškų nuostolių, kylančių iš sutirpimo kitų tautų tarpe. Tai suprasdami jie ir dėjo visas pastangas atgauti savo kraštą. Tautos yra iškovojusios tiek daug kruvinų kovų dėl savo žemės, nes jos ten mato savo egzistencijos pagrindus. Nors autorius teisingai pabrėžia, **kad tautai priklausome pačia savo būtimi, o ne vieta, kurioje gyvename** (199 p.), tačiau gyvenamoji vieta giliai įsispaudžia į tautos būtį, todėl kai kurie mąstytojai geografinę erdvę priskiria esmingai prie tautos elementų.

Labai svarbus yra šis skyrius, kur autorius liečia lietuvybės išlaikymo problemą ir ją nesugriaunamais argumentais pagrindžia taip stipriai, kad jiems pasipriešinti iš viso negalima, nors nutautėjimo pavojus visiems labai didelis, ir visi nutautėjimu nusikalstame, nors daugelis tos kaltės sąmoningai ir nejaučiam. Čia išsklaidomos visos abejonės ir nušviečiami labai giliai ir visapusiškai klausimai šiose labai labai svarbiose problemose.

Ne kartą yra tvirtinta, kad žmogus yra būtis, kurio likimas yra keistis, vystytis ir keičiantis siekti vis didesnio tobulumo. Bet taip pat sakoma, gal net ir dažniau, kad tikras vyras yra tas, kuris yra tvirtas ir pastovus kaip uola, kurio sprendimai yra neabejotini ir žodis nemainomas. Abi

Kun. dr. Andrius Baltinis, Lietuvių Gydytojų Sąjungos premijuotų straipsnių pirmosios premijos laimėtojas

---

šios nuomonės turi pagrindo ir abi yra teisingos. Yra dalykų, kuriuos žmogus gali ir turi keisti ir pats su jais keistis, bet yra ir tokių dalykų, nuo kurių atsisakymas reiškia žmogaus žlugimą. Žmogus gali keistis tik iki tam tikros ribos: **jis neturi prarasti pats savęs.**

Šiuose skyriuose dr. J. Girnius ir iškelia tuos pagrindus, kurių turi laikytis lietuvis, jei nenori prarasti savęs kaip žmogaus ir kaip savo tautos nario. Koks jo ryšys su tauta, kokie santykiai tarp savęs išeivijoje turi būti, kaip turi reikštis lietuviškoji kultūra ir kaip ji turi būti perteikta jaunosioms kartoms, yra tie didieji klausimai, į kuriuos autorius duo-

da visapusiškus, išsamius atsakymus.

3. REZISTENCINIS TIKĖJIMAS — TAUTINĖS IŠTIKIMYBĖS PAGRINDAS

T a u t ų išsilaikymo pagrindų yra visada daug ir jie visi tarp savęs glaudžiai jungiasi. Jų daug ir mums lietuviams, išsklaidytiems tremties sąlygose. Visus šiuos pagrindus dr. J. Girnius nuosekliai išanalizavo savo veikale ir pagrindė juos nepaneigiamais argumentais, paimtais iš visų gyvenimo sričių. Baigdamas savo veikalą, juos suveda į vieną reikalavimą, kuris apima visus, ir yra pats svarbiausias: į **rezistencinį tikėjimą kaip tautinės ištikimybės sielą.** Kad būtų galimas šis rezistencinis tikėjimas, reikalinga, kad apskritai būtų žmonių, kurie laikytų save lietuviais ir norėtų, kad ir visi kiti tokiais būtų, su kuriais glaudžiai susiję, jie galėtų kurti savo ypatingą lietuviškąjį gyvenimą. Jų dvasios nuotaika turi būti idealizmas ir rezistencija. Rezistencija, **tai aktyvus realizmas, kurio principas yra ne rezignacija, o rezistencija, t. y., nepasidavimas, o pasipriešinimas** (234 p.). Idealizmas yra ne aklumas tikrovei, o atvirumas idealui. **Idealas yra tai, ko žmogus gali siekti būdamas laisvas, ir drauge tai, ko žmogui verta siekti savo esmei i š s k l e i s t i** (300 p.). Šiais žodžiais yra išreikštas mūsų nusistatymas, kuris sujungtas su tautine kūryba, yra lietuvybės išlaikymo pagrindas.

Kaip matyti iš to, kas pasakyta, dr. J. Girniaus knyga apima tokią klausimų daugybę ir įvairumą, kurie sunku apibūdinti recenzijoje. Ši knyga skatina mąstyti, išsiaiškinti sąvokas, žadina ieškojimo dvasią ir ji iš tikrųjų yra labai brangi ir vertinga kiekvienam mūsų, kuris nori suprasti save, savo gyvenamąjį metą, mūsų dienų pasaulį ir savo padėtį jame. Ją tad turi skaityti ir studijuoti kiekvienas, kuris nori išlikti žmogum ir lietuviu ir neprarasti savęs moderniojo gyvenimo kryžkelėje.

VYTAUTAS MAČERNIS

SUDIE

Ruduo. Jau ilgesio gėlė
Auksiniais lapų tonais žydi
Kaip paskutinis vasaros sudie
Prieš atsisveikinimą didį.

O melsvuma dangaus švelni,
Liūdna, kaip Dieviškasis
Niekas
Neradusioj kažko širdy,
Kaip atminimas, lieka.

Dabar kiekvienas mažas daiktas
Nurodo Begalinį.
Kūrybos metas baigtas.

Lengviau pulsuoja jau visi
šaltiniai...
Tik žydi ilgesio gėlė.
Ir vėjas dvelkia kvepiančiu
sudie.

INTELEKTUALINĖ POEZIJA

(Atkelta iš 32 psl.)

kenčia pati poezija, nes poetas minčiai paaukoja poetines priemones, daugelyje eilėraščių jo rimai yra labai netikslūs ir kai kurie posmai beveik proziški. Išimtį sudaro tik didesnis kūrinys Vizijos, kuris yra pats stipriausias, ir kuris, be abejo, ilgiausiai atsilaikys prieš laiko egzaminus. Nors didelė dalis sonetų dėl intelektualumo ir nukenčia poetine prasme, tačiau jie daug vertingesni negu čiobrelinė poezija, jie yra nemeluoto talento ir kūrybingumo liudijimas, naujo nepakartojamo žodžio ir vaizdo išraiška. Jeigu Mačernis nebūtų išsilaisvinęs iš anuometinio standartinio eiliavimo ir nebūtų pasukęs vakarietiškos poezijos keliais, šiandien mes apie Mačernį nekalbėtume, kaip neatmename daugelio kitų Mačernio amžininkų, papuolusių į štampą ir vyresniųjų įtaką, nesugebėjusių atsiplėšti nuo išminto kelio. Mačernis išsilaikė dvidešimt metų drauge su savo kartos poetais beveik vienam lygyje. Sakome, kad beveik, nes jo, amžiams padėjusio plunksną, su kuriančiais negalima lyginti, tačiau Vytauto poezija užtarnautai rikiuojasi greta šalia kitų amžininkų, kurių ne vienas yra tikrai pasiekęs didelių aukštumų ir įrikiavęs lietuvių poeziją į moderniųjų kitų tautų iškilesnių poetų kūrinių gretas.

Šviesus palikimas

Vyt. Mačernio eilėraščiai yra įdomūs literatūros istorikui, poezijos mėgėjui ir kritikui daugeliu atvejų. Šis leidinys yra didelis jauno žmogaus palikimas, poezija besigrožintiems ir poeziją kuriantiems, dėl ne vieno pasakytume eksperimentinio eilėraščio, arba tiesiog visos jų grupės. Ne mūsų pareiga šiame daugiau politikos, kaip literatūros žurnale svarstyti poeto vienokį ar kitokį priėjimą ar požiūrį į poeziją, bet turime konstatuoti, kad poetas paliko didelį ir šviesų palikimą gyviesiems, įdėjo gražų akmenį į margą lietuvių literatūros mozaiką. Vertingos, taip pat jau amžinastin nuėjusio, P. Augiaus iliustracijos ir gražus išleidimas daro šią knygą tikrai ne eiline. Tai puiki dovana kiekvienam lietuviui, mėgstančiam lietuvišką knygą. Tegu ji puošia kiekvieno Lietuvių Fronto bičiulio knygų lentyną, juo labiau, kad ji yra Į Laisvę fondo kultūrinių pastangų vaisius.

— * —

Lietuvių Katalikų Mokslo Akademijos suvažiavimas įvyko rugsėjo 1-3 dienomis Čikagoje. Suvažiavimą atidarė organizacinio komiteto pirm. P. Maldeikis. Bendrame atidaromajame posėdyje paskaitą apie krikščioniškąją atsakomybę istorinėje laikų tekmėje skaitė dr. J. Girnius. Paskaitos išklausyti atsilankė apie 500 klausytojų, kurių pusę sudarė akademinis jaunimas. Antroji paskaita buvo prof. kun. St. Ylos: L. K. M. Akademijos nueitas kelias ir žymieji jos nariai akademikai. Rugsėjo 2 d. posėdžiai vyko atskiromis sekcijomis. Rugsėjo 3 d. prof. Z. Ivinskis skaitė paskaitą apie Lietuvos istoriją naujų šaltinių ir pokarinių tyrinėjimų šviesoje. Suvažiavimas baigtas prof. J. Ereto paskaita: krikščioniškosios kultūros padėtis ir uždaviniai šiame amžiuje, Lietuvos atstovo Washingtone J. Kajecko žodžiu, sveikinimais ir koncertu.

IŠTIKIMYBĖ

KAIP KŪRYBINĖ ATSAKOMYBĖ UŽ ATEITĮ

Juozas Girnius

Iš naujausio veikalo Tauta ir tautinė ištikimybė, išleisto Į LAISVĘ FONDO LIETUVIŠKAI KULTŪRAI UGDYTI.

Ištikimybė — kuklus, beveik kasdieniškai pilkas žodis, tačiau jame slypi visa žmogiškoji didybė — ištesėti nežiūrint visko (aplinkos, neapsimokėjimo, "kitų" etc.). Nebūtų įmanomi žmogaus santykiai su žmogumi, jei nebūtų pasitikėjimo tarpusavio ištikimybe. Negali būti bičiulis tas, kurio bičiulystės tėra akimirkos nuotaikos. Visų asmeninių ryšių versmė yra žmogaus patikimumas ne tik šiuo momentu, bet ir visą laiką. Ištikimybė liudija žmogaus moralinę rimtį. Reikia moralinio subrendimo ištikimybei dėl to, kad ji yra ne kas kita, kaip laisvas angažavimasis ateičiai. Negali būti ištikimas tas, kuris vadovaujasi akimirkos įspūdžiais, pats nežinodamas, ko jis norės sekančią akimirką. Tik tas gali būti ištikimas, kas yra apsisprendęs pats save lemti, o ne būti nešamas besikeičiančių aplinkybių. Kaip toks apsisprendimas, ištikimybė yra dvasinė žmogaus tapatybė laiko tekmėje ir aplinkybių sekoje.

Kaip Šalkauskio ir Maceinos knygos anksčiau, taip Girniaus veikalas šiandien atstovauja susirūpinimą tautos gyvybės išlaikymu naujos tautos istorijos posūkio metu. Šiuo veikalu todėl verta susidomėti ne tik tautos diasporom pasauly, bet ir pačiai tautai, šiandien tik instinktyviniu, ne racionaliniu būdu tegalinčiai palaikyti savo tapatybę.

Dr. Vytautas Vardys

* * *

Dr. Girnius dabar ateina su nauju užsimojimu ir nauju žvilgsniu, ryškindamas tautos bei valstybės sampratą ir iškeldamas ypač išeivijai atitenkančius uždavinius. Pagrindinis jo rūpestis čia yra šis: ar įprasminsime tautinį savo buvimą svetur, ar suklupsime prieš brutalią tikrovę ištirpdami ir virsdami „darbo žaliava" kitiems.

St. Barzdukas

Tačiau ši žmogaus tapatybė laiko tekmėje nereiškia dvasinio sustingimo. Ištikimybė yra iš esmės dinamiška, nes būti ištikimam — tai imtis atsakomybės už tai, kas brangu. **Užuot sustingimo, ištikimybė yra kūrybinis susitelkimas ištesėti ligi galo.** Ištikimybė nežino pavargimo, nes pavargimo pagunda tik įspėja, jog taip tik yra atėjęs bandymas. **Nors pavargsta ir teisieji, bet nėra teisaus pavargimo.** Kiekvienas pavargimas yra neteisus, nes išduodąs tiek idealus,

tiek kovos draugus. Niekada nėra kilnu išduoti, bet ištikimybė lieka kilni net tada, kai liekama ištikimam, kas nėra jos verta. Liudydama žmogaus nelygstamą atsidėjimą tam, ką jis tiki, ištikimybė yra vertinga pačioje savyje.

Pabrėžtinai visą laiką kėlėme, kad tautinis atsparumas yra neatsiejamas nuo žmogiškojo kilnumo. Kova už tautinę gyvybę nutautimo grėsmės akivaizdoje yra iš esmės kova už mūsų žmogišką gyvumą — dvasinį budrumą. Kas bus gyvos dvasios ir idealistiškai nusistatęs, tas ras savyje jėgos ir tautinei ištikimybei, žiūrėdamas savęs paties, o ne kitų, ir vykdydamas savo pareigas, o ne teisindamasis aplinkybėmis. Todėl ir keliame ištikimybę pagrindiniu mūsų tautinės moralės šūkiu.

Tiesa, ištikimybė formaliai neteikia recepto, naiviai laukiamo ten, kur klausimas liečia dvasią, o ne receptus. **Gyvai dvasiai įžiebti nėra recepto.** Bet kur dvasia yra gyva, pati randa sprendimus. Ne receptų stokojame, o gyvų žmonių reikia. Receptų yra pakankamai: jie visų žinomi, tik nedaugelio vykdomi. Tad ir vargas, kad jokie receptai stebuklingai negelbsti, jei stokoja ryžties juos vykdyti. Kažkokio stebuklingo recepto laukimas yra viena iš pagrindinių iliuzijų, kuriomis dengiame savo kaltės jausmą. Ne priemonių nurodymo esame reikalingi, nes tai pakankamai nevieno nurodyta, o dvasių išjudinimo ir sąžinių išbudinimo.

Sąžinėms išbudus, aiškiai matysime, ką, kur ir kada privalome ištęsėti. Tačiau sąžinę gali pažadinti ne kiti, o tik kiekvienas pats. **Iš šalies sąžinė nėra išbudinama.** Todėl bergždžiai aimanuojama, kad stokojama **autoritetų** mums pažadinti ir sutelkti. Tai antra pagrindinė iliuzija laukti stebuklingų autoritetų, kaip laukiama stebuklingų receptų. Gal būt, ne tiek iš tiesų stokojame didelių asmenybių, kiek joms sunku mūsų situacijoj būti autoritetais. Normaliai autoritetai savaime turimi, vertinant tuos, kurie su didžiausiu pajėgumu ir pasiaukojimu tarnauja visų lygiai branginamam idealui. Pradedama skųstis autoritetų stoka ir jų' 'ieškoti", kai kurioje nors bendruomenėje ima blėsti tikėjimas bendrosiomis vertybėmis. Tačiau kaip tik tada autoritetai nebesurandami: nors tariamai autoritetų ieškoma, bet iš tiesų nenorima rasti. Ir pati kilniausia asmenybė negali būti autoritetu tiems, kurie nori būti ramybėje paliekami, o ne kovon vedami. Antra, tokioj "pavargusiųjų" visuomenėj ir didelio pajėgumo bei pasiaukojimo žmogui sunku pasiekti žymesnių laimėjimų, kurie suteiktų autoriteto. Tokioj situacijoj autoritetinės asmenybės iš savosios visuomenės dvasinių vadų virsta jos sąžine — vienišais sukilėliais ar ateities kartoms kalbančiais pranašais. Panašioj situacijoj esame ir mes, tik negalime turėti nė pranašų, nes žinome, kad padėtis vis tamsės, o ne šviesės. Išeiviai tautiniu atžvilgiu yra lyg apsupti kariai, kurių uždavinys yra išsilaikyti galimai ilgiau ir prasmingiau. Tai uždavinys, kuriame daugiau lemia nebe vadų autoritetas, o atskirų karių individuali patvara. Ir mums tenka ne bergždžiai laukti nesulauksimų autoritetų, o kiekvienam paklusti savo sąžinei, ne kitais teisintis, o pačiam būti kitų sąžine. **Tautinė išti-**

kimybė yra tasai autoritetas, kuris kalba kiekvieno sąžine.

Užuot receptų ir autoritetų ,tautinė ištikimybė kiekvienam atskleidžia jo atsakomybę, kad mums duotasai laikas ne tuščiai praeitų, o būtų įprasmintas visu įmanomu turimųjų galimybių realizavimu. Nors išeivių laikas yra ribotas, bet jis nėra beprasmiškas, jei juo įsijungiama tautos istorijon. Tikėjimas Lietuvos ateitimi gaivina ir mūsų, išeivių, tautinę ištikimybę.

Tikiu Lietuvos istorinį amžinumą, nors miršta ir tautos. Tai nereiškia ramintis, jog būties ar žūties klausimas nėra mūsų tautai iškilęs. Tautos nemiršta vienu momentu, kaip atskiri individai. Tačiau ir tautos miršta tik vieną kartą, nes ir jos yra gyvi organizmai. Sugriautą teisinę organizaciją galima ir vėl atstatyti. Galima prarasti nepriklausomą valstybę ir ją vėl atkurti. Bet mirusios tautos jau niekas nebeprikels: jei miršta tauta — miršta visam laikui. Todėl tikėti Lietuvos istorinį amžinumą reiškia visomis pajėgomis kovoti, kad piktas likimas jos neištiktų. Tai visomis pastangomis rūpintis, kad nemirtume Lietuvai, kur bebūtume atsidūrę.

Tikiu lietuviškos dvasios kūrybinį nemirtingumą, nors miršta ir kultūros. Tai nereiškia iliuziškai guostis, jog savo kultūra liktume istorijoje, jei būtų mums lemta žūti. Kaip anksčiau pabrėžėme, nors istoriškai esame sena tauta, bet kultūriškai tebesame jauna. Kūrybinis mūsų tautos genijus tebėra dar neišsiskleidęs. Mūsų žodis tebėra netartas. Visi kultūriniai laimėjimai, ligšiol pasiekti, tik liudija mūsų tautoj slypinčias galimybes, kurios dar laukia pilnai realizuojamos. Argi būtų lemta mūsų tautai žlugti, savęs neišsakius? Negalime tokio beprasmybės triumfo galimybės prileisti be skausmo, ir todėl negalime nesiryžti tokiam likimui nesipriešinti savosios kultūrinės gyvybės puoselėjimu. Tikėti lietuviškos dvasios kūrybinį nemirtingumą — tai kiekvienam pagal savo pajėgas įsipareigoti lietuviškosios kultūros ugdymui.

Tikiu lietuviškosios išeivijos pašaukimą iš naujo įžiebti pasaulyje drąsą kovai už laisvę, nors papras tai išeiviai įsikuria, sutirpdami be ženklo. Tai nereiškia nematyti, kad dauguma ir tų, kurie save laikė tremtiniais, išvirto ar išvirsta emigrantine "žmonių žaliava". Tačiau nenoriu užmiršti civilizacijų istoriko A. J. Toynbee žodžių, kuriais jis kreipėsi į II pasaulinio karo išvietintuosius: "Galimas dalykas, kad pagrindinė pažangos priemonė buvo kančios patirtis bežlungant civilizacijoms. Šiaip ar taip Abraomas buvo mirštančios civilizacijos emigrantas. Pranašai buvo kitos bemirštančios civilizacijos. Krikščionybė gimė beirstančio graikų — romėnų pasaulio skausmuose. Ar panašus dvasinis atgimimas įsižiebs išvietintuose, atitinkančiuose mūsų metu žydus, kuriems skausmingoje tremtyje tiek daug apreiškė Babilono vandenys?" Ką mums apreiškė Amerikos ir kitų kraštų didmiesčių mūrai, teisingiau — ką mes iš jų apreiškiame savo laikui? Nieko neturės apreikšti paprastas įsikūrimas, užmiršus, kas buvo brangu, ir tuo būdu patiems save išdavus. Turės ką apreikšti tik ta mažuma, kurioj tremtis išliks gyva kančia, nes tik joj žėrės naujo žmogaus ir

PRIEŠ 25 METUS

JAUNOJI KARTA APDOVANOJO LIETUVĄ NAUJU DIENRAŠČIU

Nesmagi polemika su vairininkais Šalkauskį nuliūdino, bet greit kitas naujosios kartos pasireiškimas jam vėl suteikė džiaugsmo. Lietuvių visuomenė dar nebuvo atsidžiaugusi tuo sujudimu, kurį sukėlė **Naujoje Romuvoje** atspausdinta dekliaracija ir su ja susijusi polemika, gaivinusi demokratiškai nusiteikusių piliečių jausmus, kai visus nustebino pasirodymas naujo dienraščio, kurio užsimojimai, kiek tai buvo galima anais laikais, siekė dar giliau. Tai buvo nauja pradžia Lietuvos žurnalistikoje. Kaip ji užsimezgė?

Anais laikais jaunoji katalikų šviesuomenė gyvai svarstė naujas idėjas ir naujus veiklos metodus. Taip subrendo organiškoji valstybinės santvarkos idėja, panašiu būdu gimė ir mintis leisti naują modernų dienraštį. Toji mintis, reikia pažymėti, išdygo ne tiek iš žurnalistinių motyvų, kiek iš susirūpinimo pagilinti dvasinį lietuvių tautos gyvenimą. Tai svarstė būrelis jaunų kunigų ir studentų klierikų, radę gyvą atgarsį ir pasauliečių inteligentų. Jų inspiratorius buvo **kun. Stasys Yla,** teologijos — filosofijos fakulteto vyr. asistentas, dėstęs pastoralinę teologiją. Jisai 1935 vasarą važinėjo po vakarų Europą, kur studijavo naujus pastoracijos metodus. Domėjosi taip pat vakarų Europos katalikų spauda, skiriama religiniams klausimams svarstyti. Grįžęs kėlė mintį ir Lietuvoje leisti religinės kultūros savaitraštį, kuris pakeistų lėkštuosius religinius laikraštėlius, nepatenkinančius dvasinio lietuvių inteligentų alkio.

Prof. Juozas Eretas, svečias iš Šveicarijos, šią vaharą lankėsi JAV ir Kanadoje.

Apie 1936 birželio mėn. vidurį Yla savo sumanymą pateikė vienam jaunų akademikų pasauliečių rateliui, kuris Juozo Brazaičio bute, Kaune, dar buvo suspietęs Dielininkaitį, Grinių, Ivinskį, Maceiną ir Skrupskelį.

---

naujų laikų ilgesys. Tikime šia mažuma, kuri drįsta tikėti priešais tikrovės neviltį, ne supdamasi į iliuzijas, o ištikima žmogiškosios didybės idealui.

DIENRAŠTIS XX AMŽIUS

Pasirodė prieš 25 metus. Tai buvo neeilinis ir nepasikartojantis įvykis ir pasireiškimas lietuvių spaudos gyvenime. Jį suorganizavo ir tvarkė jaunoji lietuvių katalikų intelektualų karta, tada dar nepasiekusi 30 metų amžiaus. Per keletą metų dienraštis paplito visoje Lietuvoje, sukėlė didelį susidomėjimą ir įžiebė kūrybines nuotaikas.

Prof. Juozas Eretas, Hispanus slapyvardžiu aktyvus **XX Amžiaus** bendradarbis, savo monografijoje apie Stasį Šalkauskį vieną skyrių paskyrė **XX Amžiaus** prisiminimui — kaip kilo mintis jį leisti, kas buvo pirmieji sumanytojai ir iniciatoriai, kaip jis gimė, kas buvo jo redaktoriai ir bendradarbiai.

Minėdami **XX Amžiaus** 25 metų sukaktį, pagerbdami Sibiro darbo vergų stovyklose ir nacinės Vokietijos kacetuose nukankintus dienraščio organizatorius, redaktorius ir bendradarbius, taipgi prisimindami išlikusiuosius, dabar gyvenančius laisvėje ir nelaisvėje, kiek sutrumpinę persispausdiname prof. J. Ereto straipsnį iš minėtos knygos, kur apžvelgiama XX Amžiaus istorija ir jo reikšmė Lietuvai ir jos kultūrai.

Atsitiko taip, kad besvarstant religinės minties savaitraščio klausimą, gauta žinia, kad uždarytas dienraštis **Rytas,** kurį redagavo dr. Leonas Bistras. Tasai katalikų dienraštis jau ir šiaip sunkiai vertėsi, gi cenzūros nuolat buvo slegiamas, kol visiškai nuslopintas. Negi katalikai turėjo palikti be savo dienraščio? Kodėl nebandyti leisti naujo ir naujais žurnalistiniais pagrindais? Ši mintis iškart pagavo visus. A. Maceina su kun. St. Yla nuvyko į **Ryto** redakciją, kur dr. L. Bistrui išdėstė reikalą, pridėdami, kad laikraščio leidimas pasiliktų buvusios administracijos rankose. Bistras nustebo: „Lyg pats dangus būtų man jus atsiuntęs. Pavargau per tiek metų vilkdamas šią naštą. Imkite ir darykite, o aš pats jums patalkinsiu".

Sutarta buvo lengvai ir greitai. Bet kokiu vardu eis naujas laikraštis? Kun. St. Yla Briuselyje buvo matęs **Le Vingtiene Siecle.** Kodėl nepavadinti **XX Amžium.** Priėmus tą vardą tuojau buvo ir dalinami skyriai ir numatomi jų vedėjai. Ir taip žaibiškai buvo sukurtas visas planas.

Bet kas bus redaktorius? Nė vienas iš sumanytojų negali imtis to darbo, nes visi užimti tiesioginėmis kitomis pareigomis. Reikia ieškoti iš šalies. Yla pasiūlė Juozą Prunskį, jauną kunigą, kuris tuomet buvo apsigyvenęs Pažaislyje sveikatos taisyti. Tas sutiko. Bet kadangi šis buvo dar naujokas dienraščio darbe, tai visi sumanytojai įsipareigojo iš eilės po savaitę ar dvi globoti redakciją ir padėti jam praktiškai.

Tokiu būdu prasidėjo žurnalistinis darbas, kuris sau lygaus neturėjo ne tik Lietuvoje, bet ir užsieniuose, nes man nėra žinoma, kad kitur panašiai būtų buvus suorganizuota laikraščio vadovybė bei redakcijos sąstatas ir kad šitaip būtų buvęs pradėtas žurnalistikos darbas jaunų žmonių, kurie, būdami visai kitokių sričių žinovai, vien idealizmo vedini, dar tampa dienraščio kūrėjais, redaktoriais, bendradarbiais ir dar viso sudėtingo techniško bei propagandinio darbo vairuotojais ir globėjais.

Jaunieji pasiryžėliai

Štai tie 8 pasiryžėliai, kurie per 1936 metų Jonines apdovanojo Lietu-

vą nauju dienraščiu: Juozas Brazaitis, dėstęs nuo 1934 filosofijos skyriuje lietuvių literatūrą ir jau buvo įgudęs žurnalistikoje, nes anksčiau jau buvo redaktoriavęs oficioze **Lietuvoje.** Tyli darbo pelė, slapyvardžiu Servus, kurio straipsniais, skirtais daugiausiai vidaus politikai, visuomenė greit susidomėjo. Ryžtingai pasireiškė ir dr. Pranas Dielininkaitis, kuriam arčiausiai prie širdies buvo darbo žmonių vargų vargeliai. Dr. Jonas Grinius visų pirma gvildeno meno klausimus ir per juokų skyrių Mirga - Marga įžnybė ne vienam visuomeniniam nusidėjėliui. Dr. Zenonui Ivinskiui teko vyriausiojo redaktoriaus pavaduotojo pareigos, kurias jis vykdė kruopsčiai plunksnos darbu, skirtu istorijos temoms bei jų sukaktims. Kunigams atstovavo, žinoma, neoficialiai, judrusis, plačiai po Vakarus apsidairęs Stasys Yla. Mažiau pasireiškė Juozas Keliuotis, kuris gal kiek bijojo konkurencijos savo redaguojamam **Naujosios Romuvos** žurnalui. Veiklesnis buvo dr. Antanas Maceina, kuriam niekad netrūko sugestijų. Pilnai užsiangažavo dr. Ignas Skrupskelis, nors tuo pačiu laiku ant savo pečių nešė **Židinio** redagavimą. Į tą sąstatą 1939 dar įsijungė intelektualiai stiprus ir žurnalistikai gabus Kazys Bauba, paskutinis **Židinio** redaktorius, kuris vėliau žuvo Stutthofo koncentracijos lageryje.

Šis rizikingas ir pavojingas planas taip greit tegalėjo būti įgyvendintas tik dėl to, kad **Žaibo** spaustuvė davė savo aparatą, kurį valdė talentingi, patvarūs darbe, nebiją rizikos R. J. Valaitis ir A. Daugirdas, kaip konstatavo Brazaitis **Aiduose** (1957, nr. 6). Be jų komercinio apsukrumo ir beribis sumanytojų pasiaukojimas būtų palikęs be vaisių.

Dienraščio steigimas yra milžiniškas darbas, kuriam paprastai reikia astronomiškų sumų, nekalbant apie moralinį, intelektualinį ir profesinį organizatorių bei redaktorių lygį. Kiek reikalaujama iš vienų redaktorių. Teisingai Bismarckas ne viena proga yra pasakęs:" Iš bet kokio redaktoriaus galiu padaryti diplomatą; bet retai iš diplomato galėčiau padaryti redaktorių". Prityrę specialistai ilgai sau būtų laužę galvą dėl tokio išlaidingo sumanymo, o čia per dešimt dienų jį realizavo keli neturtingi jaunuoliai, kurių amžiaus vidurkis neprašoko nė 27 metelių. Štai ką reiškia jaunatvės užsidegimas, savęs išsižadėjimas ir tvirtas tikėjimas į savo idėjų neįveikiamumą.

Darbas nuo pradžios sekėsi. Kun. J. Prunskio švelnaus, bet įtikinančio paslankumo dėka redakcija Lietuvoje priėjo prie daugybės šaltinių ir reguliariai gaudavo žinių iš didžiųjų centrų užsieniuose — iš Paryžiaus, Berlyno ir kitur. Maždaug po dvejų metų, kai jau visas aparatas buvo sustatytas ir pačiam laikraščiui laimėta daug simpatijų visuose sluoksniuose, Prunskis perėjo į Katalikų Veikimo Centrą spaudos reikalų sutvarkyti. Jo vietoj atėjo dr. Ig. Skrupskelis.

Skrupskelis ir šioje redakcijoje buvo savo vietoje. Ryžtingas būdamas, jis daug kuo rizikavo. Čia užsimezgė vėlyvesnis tragiškas jo likimas, kuris baigėsi šiurpia mirtimi toli nuo tėvynės Sovietų priverstinio darbo stovykloje. „Man dar šiandien prieš akis tebestovi, — taip pasakojo Ivinskis, — ana **XX Amžiaus** karikatūra, kur Gira savo barzda valo Stalino batą. Visas Kaunas tada kvatojos. O Molotovas mūsų pasiuntiniui L. Natkevičiui ir min. Urbšiui dėl to darė šiurkščius priekaištus".

Be redakcinio kolektyvo reikėjo dar technikinio, sugebančio realizuoti bendradarbių sumanymus. Bet ir čia netrūko tų „baudžiauninkų", kurių talentai atitiko jų pasišventimą, nes kaip pvz. Julius Būtėnas, Antanas Pauliukonis, Pranas Rinkevičius ir Vincas Rygertas sutvarkė surinktąją medžiagą, kaip jie laužė puslapius ir įvairiais šriftais sugyvino laikraščio „vitriną", tai stebino visus skaitytojus. Jų dėka šriftas gyvai užkalbino

praeivį. Ir ne vienas praeivis tik jo dėka pasidarė skaitytoju, o toliau ir prenumeratorium. Ne pigiai jie užsidirbo duoną, nes, kaip liudija Grinius, redakcijos narys, **Žaibo** spaustuvės darbininkai, o ypač vargšas Rygertas ‚niekad nebuvo tikri, kai tekstas jau buvo surinktas ir iškoreguotas, kad autorius nepanorės paskutinį momentą ką nors pakeisti, patobulinti" **(Aidai,** 1957, nr. 1, 25 p.). Nors jie ir vargo, tačiau pasiekė, kad **Amžius** buvo smagus, kūrybingai judrus ir patrauklus.

XX Amžiaus pasirodymas Šalkauskį didžiai nustebino. Pirmiausia jį nustebino, kad apatijos pagautoje visuomenėje galėjo kilti toks sumanymas ir kad jis buvo realizuojamas. Vėliau jį stebino, kad tais pačiais metais beveik tie patys žmonės net du stambius darbus sugebėjo nudirbti: išleisti dekliaraciją ir suorganizuoti dienraštį. Šalkauskis iškart suprato šio rizikingo užsimojimo reikšmę, amžininkus sveikino ir padrąsino. Jam tebuvo kiek nesmagu, kad tas didelis darbas suplanuotas ir pradėtas be jo žinios.

Šalkauskis man kalbėjo: „Nebuvo reikalo slėpti nuo manęs šį planą; mūsų jaunieji galėjo nujausti, kad aš tokiam sumanymui pritarsiu". Jaunieji gi sumanytojai argumentavo: „Kokios gilios įtakos mokytojas beturėtų savo mokiniams, yra gyvenimo tiesa, kad joks mokytojas neturi savo mokinių visam laikui. Kiekviena generacija ieško savo kelio, nors ir kaip gerbdama tą kartą, kuri ją brandino" (Girnius).

Šalkauskis tokiems išvedžiojimams nesipriešino. Tik jam rodėsi keista, kad dar nė 30 metų nepasiekę tikisi galį apsieiti be tik ką per 50 metų ribą persiritusių...

Negalėjęs būti nei tėvu, nei krikštytoju to vaiko, kurį ideologiškai buvo pagimdęs, Šalkauskis bent troško tapti jo dvasios globėju. Dėl to skubinosi nustatyti tas ideologines gaires, kurių, jo manymu, šis žurnalistinis naujagimis turėtų prisilaikyti. Kaip tai buvo daroma, pasakoja kun. J. Prunskis:

„Šalkauskis amžininkams buvo labai artimas žmogus. Žinant jo sveikatos ir laiko stoką, jis nebuvo varginamas techniškai **Ryto** perėmimo pasitarimais ir **XX Amžiaus** organizavimu, tačiau dalyvaudavo kai kuriuose mūsų posėdžiuose, ypač kai jie būdavo platesnio masto, dažniausiai pas prof. Pr. Kuraitį, dalyvaujant vysk. K. Paltarokui, kartais ir vysk. M. Reiniui. Šalkauskis mums buvo įkvėpimas, nes priminė mums savo Gyvosios Dvasios sąjūdį. Jis net buvo pradėjęs straipsnių seriją **Medžiaga XX Amžiaus ideologijai...**

Kad amžininkai pataikė į jautrią tautos gyslelę, buvo matyti iš to, jog per keletą metų prieita ligi 26.000 **Amžiaus** prenumeratorių. Brazaitis teisingai galėjo konstatuoti: „Jei populiarumą galima matuoti tiražo dydžiu, tai **XX Amžius** atsistojo lietuviškų dienraščių priekyje" **(Aidai,** 1957, nr. 6, 284 p.). Ir tai įvyko krašte, kurio gyventojai, daugumoje žemdirbiai, prie dienraščio dar nebuvo pripratę. Pasisekimas būtų buvęs dar didesnis, jei ne tie nelemti suvaržymai iš valdžios pusės. Amžinas cenzūros įsikišimas buvo toks įkyrus ir nekompetentingas, kad net vienaname iškilmingame kariuomenės posėdyje senukas Šliupas neiškentė nepliekęs cenzorių ir „pasakė smarkią kalbą prieš spaudos cenzūrą ir cenzorius, ypač prieš tai, kad spaudos įstatymas reikalauja aukšto mokslo cenzo iš redaktorių, bet nereikalauja iš cenzorių. Jakštui ta Šliupo kalba labai patiko. Jis daug kam paskui pasakojo apie Šliupo pilietinę drąsą pasakyti karaliui į akį visą teisybę" (L. Dambriūnas, **Aidai,** 1953, nr. 3, 120 p.).

Šalkauskis greit suprato tiesą senos organizatoriaus taisyklės: ką kitų rankomis padarei, pats esi padaręs, ir džiaugėsi, kad nuo 1936 metų Joninių

JAV LIETUVIŲ BENDRUOMENĖS TARYBOS SUVAŽIAVIMAS

Šių metų pavasarį trims metams išrinktosios JAV Lietuvių Bendruomenės Tarybos pirmasis suvažiavimas įvyko rugsėjo 3-4 dienomis New Yorke. Svarbiausi suvažiavimo uždaviniai buvo priimt baigiančių kadenciją JAV Lietuvių Bendruomenės organų pranešimus, išrinkti naujus vykdomuosius organus, išspręsti milijoninių (Lietuvių ir Geležinio) fondų suderinimo klausimą ir aptarti veiklos gaires.

Ligšiolinis JAV LB Tarybos prezidiumo pirmininkas J. Šlepetys padarė pranešimą apie prezidiumo ir Tarybos veiklą. Centro Valdybos pirmininkas St. Barzdukas perskaitė raštų patiektą CV veiklos pranešimą. Jis taip pat perskaitė CV iždininko J. Staniškio ir Švietimo Tarybos pirmininko J. Tamulio (nedalyvavusių suvažiavime) pranešimus. Po pranešimų buvo trumpos, bet gyvos diskusijos.

Į JAV LB Tarybos prezidiumą išrinkti: ilgametis JAV LB Centro Valdybos pirmininkas St. Barzdukas — pirmininku, muz. Alf. Mikulskis ir dr. A. Nasvytis — vicepirmininkais ir sekretorium Vyt. Kamantas. Naujosios Centro Valdybos pirmininku išrinktas Jonas Jasaitis, jau eilę metų sėkmingai pirmininkavęs Čikagos apygardos valdybai. Valdyba bus sudaryta vieno mėnesio bėgyje. Naująją valdybą korespondenciniu būdu turės patvirtinti Taryba. Į garbės teismą išrinkti: J. Šlepetys, dr. P. Vileišis, dr. B. Nemickas, St. Dzikas, J. Dilis. Kontrolės komisija sudaryta iš prof. Vl. Jakubėno, dr. P. Kisieliaus ir J. Švedo. Tokiu būdu Tarybos prezidiumas iš New Yorko perkeltas į Clevelandą, Centro Valdyba iš Clevelando atkelta į Čikagą, o New Yorke sudarytas garbės teismas.

Jonas Jasaitis
JAV L. B. Centro Valdybos pirmininkas

Milijoninių Geležinio ir Lietuvių fondų reikalu pasisakė dr. A. Nasvytis, dr. A. Razma ir J. Švedas. Rasta vieninga nuomonė ir sutarimas. Šią Tarybos sesiją reikia laikyti milijoninio fondo steigimo organizacine pabaiga. Belieka tik dirbti, kad graži idėja būtų įgyvendinta.

Atskiros veiklos sritims peržvelgti ir išryškinti skirta eilė referatų ir koreferatų. Juos skaitė prof. dr. V. Vardys, P. Naujokaitis, kun. Pr. Garšva, MIC, dr. E. Armonienė, V. Volertas ir V. Kamantas.

Suvažiavimas priėmė eilę praktiškai įgyvendinamų rezoliucijų, kurias paruošė dr. V. Vardys, J. Jasaitis, kun. St. Šantaras V. Izbickas.

Suvažiavimui vadovavo sudarytas prezidiumas iš St. Barzduko, prof. dr. V. Vardžio, dr. A. Nasvyčio, V. Kamanto ir T. Blinstrubo.

---

galėjo ir kitomis plunksnomis rašyti. Koks kitas filosofas galėjo džiaugtis galimybe per savo mokinius pasiekti kone visą tautą? O **XX Amžius** nešė Šalkauskį iki pat Lietuvos ribų.

KOLABORANTŲ VEIDAI LIETUVOJE IR TARP LIETUVIŲ VAKARUOSE

Kurie psichologiniai ir moraliniai nusiteikimai atveda į kolaboravimą?

Kalbant apie Sovietų Sąjungą, yra tik vienas visai tikras dalykas, kad ji savo idėjas ir viešpatavimą skleidžia pasaulyje kolaboravimu bei patikimų bendradarbių iš kiekvienos tautos žmonių parinkimu. Šiems bendradarbiams ruošti yra specialios mokyklos, net universitetai, Sovietų atstovybės užsieniuose, įvairios ekskursijos ir milžiniška jų propaganda. Šių visų priemonių dėka Sovietų Sąjungoje yra žmonių, kurie yra priartėję Orvelio atvaizduotam, veik automatu virtusiam žmogaus tipui, kuris jau yra praradęs savo žmoniškumą, ir tapęs paklusniu režimo įrankiu. Tokių žmonių yra ir lietuvių tarpe, tiek pačioje Lietuvoje, tiek ir laisvajame pasaulyje.

Jei prileidžiame, kad Sovietų Sąjunga turi savo atsidavusių bendradarbių lietuvių tarpe, iškyla klausimas: kokios psichologinės ir moralinės priežastys veda juos į šį kolaboravimą? Jų be abejo daug, todėl stengsimės iškelti tik pačias svarbiausias. Kaip pirmą ir pagrindinę reikia suminėti tą visuotiną psichologijos dėsnį, pagal kurį didelė įtampa, dideli jausmų pakilimai, dideli entuziazmai ir aistros žmonių masėse negali išsilaikyti neribotai ilgai: jie patys išsemia save, išnaudoja savo energiją ir taip įvyksta sugrįžimas į kokią nors lygsvaros padėtį. Tad ir rezistencija prieš komunizmą, kuri remiasi didele valios įtampa ir auka, negali tęstis neribotai ilgai: ji sudildo savo rėmėjus ir savo priešus. Žmonės pavargsta ir nepajėgia eiti šia kryptimi neribotai ilgai, bet stovėti vietoje irgi neįmanoma. Todėl įvyksta vidinis pasikeitimas, prisitaikymas prie esamosios padėties, kolaboravimas su komunizmu. Tai ypač vyksta jaunojoje kartoje, kuri išaugusi esamose sąlygose, su jomis apsipranta ir jai lengviau jas pakelti ir prie jų prisitaikyti.

Kurie ir kurio tipo yra dabartiniai viešpačiai Lietuvoje?

Be šių visuotinų ir bendrųjų psichologinių priemonių Sovietų Sąjungoje yra dar įvairios specialios priežastys, kurios neišvengiamai veda prie radikalaus vidujinio žmogaus nusistatymo ir jo gyvenimo stiliaus pasikeitimo. Kaip svarbiausią galime iškelti tą priežastį ir faktą, kad priklausomai nuo troškimo gyventi ir ekonominių veiksnių įtakos ir jų tarpusavio santykio su komunistų partija iškyla nauja privilegijuota ir turtinga klasė. Iš to kyla noras prie šios privilegijuotos klasės priklausyti, kad užtikrintų saugumą ir pragyvenimą. Iš komunistinės santvarkos jie gauna pelno, todėl nenori savo padėties prarasti ir todėl turi prisitaikyti ir kolaboruoti. Moraliai šis kolaboravimas yra savo dorovinės esmės praradimas, nužmogėjimas ir atsidūrimas gyvio padėtyje. Šios rūšies kolaborantai kaip tik yra dabartinės Lietuvos valdovai, kurie yra privilegijuotoje padėtyje ir todėl visokiais būdais stengiasi padėti komunizmui, kad toje padėtyje galėtų išsilaikyti.

Kiek kolaboravimas giliai yra įleidęs šaknis į masę ir jaunimą ir kiek jame galima rezistencijos dvasia.

Šie psichologiniai ir moraliniai nu-

siteikimai labiausiai veikia privilegijuotą klasę, valdančiuosius, bet į plačiąsias mases šie veiksniai turi mažai įtakos. Ši įtaka yra labai menka ūkininkuose ir kolchozininkuose, kurie iki šiol yra išlikę kuo mažiausiai pasikeitę ir neturi pagrindo prie sovietų taikytis, nes yra labiausiai nuskriausti. Prie jų prisideda inteligentų luomas, ypač rašytojai ir studijuojantis jaunimas. Todėl tarp jų rezistencija yra galima ir rezistencijos dvasia juose yra gyva, kuri pasireiškia rašytojų, studentų, kolchozininkų ir darbininkų sukilimais Vengrijoje, Lenkijoje, Vokietijoje ir Lietuvoje. Jų rezistencinę dvasią stiprina galimumo ribose bendravimas su vakarais, spauda, laiškais, siutiniais bei įvairiomis kitomis galimomis priemonėmis. Todėl vienas rusų profesorius yra pasakęs, kad tarp studentų visai nėra tikrų komunistų.

Kurie ir kurio tipo kolaboravimo reiškiniai tarp lietuvių Vakaruose?

Tarp Vakarų lietuvių veikia tos pačios psichologinės ir moralinės priežastys kaip ir tarp lietuvių, esančių Lietuvoje. Tik čia dar prisideda su savo tėvyne medžiaginio ryšio praradimas, o moralinis ryšys yra retas tarp išeivių ir jis vis silpnėja. Tėvynė mums čia reiškia visai ką kitą negu ji reiškė mums Lietuvoje. Prie kolaborantų prisideda ir „neutralieji" lietuviai, kurie Lietuva visai nesirūpina, tokių savo nusistatymu jie patarnauja komunizmui ir tampa jo kolaborantais. Labiausiai šis kolaboravimas tarp lietuvių Vakaruose vyksta tėvynės lankymu ir iš ten sugrįžus komunistinės santvarkos teigiamu vertinimu, gyrimu ir visokiais būdais jos skleidimu išeivių tarpe.

Koks sprendimas reikalingas tarp Vakarų lietuvių?

Mūsų tarpe reikia stiprinti nuomonę, kad visos kalbos apie komunizmo neišvengiamumą yra pasakos, kad jau daug kartų teoretiškai ir praktiškai įrodyta, kad komunizmas yra atsilikęs, neišsprendžia nei ekonominių, nei politinių, nei tautinių ir apskritai žmogaus būties klausimų, kurie jau seniai yra išspręsti Vakarų krikščioniškoje kultūroje. Ir jei žmonės tai įsitikintų, tai komunistų valdymo struktūra neišvengiamai pradėtų svyruoti. Žmonės tampa kitokie ir kartu kitoks tampa jų tvarkymas, elgesys su jais ir jų santykiai su valstybe bei pasauliu. Ir Rusijoje žmonės keičiasi. Jaunoji karta, atėjusi prie valdžios, gali būti visai kitokia. Visi teroro režimai dėl to paties psichologinio dėsnio negali tęstis neribotai ilgai, laikui bėgant vyksta esminiai ir dideli pasikeitimai. Jų ženklai ryškūs ir dabartinėje Rusijoje. Lietuvos išlaisvinimas gali įvykti esmiškai pasikeitus režimui Rusijos viduje, kas yra galimybių ribose, arba įvykus nepaprastiems įvykiams — visuotinam karui — kas irgi labai galima.

Čikagos Lietuvių Fronto Bičiuliai prof. Juozui Eretui ir prof. dr. Zenonui Ivinskiui pagerbti rugsėjo 3 d. suruošė vaišes, kuriose dalyvavo per 100 frontininkų ir jų svečių. Garbės svečių tarpe buvo Lietuvos atstovas Washingtone J. Kajeckas, Lietuvos generalinis konsulas Čikagoje dr. P. Daužvardis, Amerikos Balso direktorius dr. K. Jurgėla, prel. Jūras, kun. dr. Celiešius, sol. J. Vaznelis ir kiti.

Prof. J. Eretas ir prof. dr. Z. Ivinskis, svečiai iš Europos, skaitė paskaitas Čikagoje, Clevelande, Detroite, New Yorke ir kitose JAV ir Kanados lietuvių kolonijose. Į Europą grįžo spalio mėn.

LB Bičiulių penktoji studijų savaitė, įvykusi Union Pier, Mich., lietuvių spaudoje susilaukė plataus atgarsio. Drauge studijų dienas aprašė A. Valentinas, Vl. Ramojus, J. Vaičiūnas, Dirvoje — A. Valentinas, Darbininke tilpo kolektyvinis reportažas.

VIII- JI STUDIJŲ SAVAITĖ VOKIETIJOJ

Jau aštunti metai iš eilės Europos Lietuvių Fronto Bičiuliai ruošia studijų savaites Vakarų Vokietijoje. Vokietijos ateitininkam sendraugiam pageidaujant, nuo 1959 m. tokias stud. savaites Europos LFB ruošia labai sutartinai su Vokietijos ateitininkais. Šiemetinė tokia bendra studijų savaitė yra jau trečioji. Ji įvyko rugpiūčio 6-13 dienomis kurortiniame miestelyje Gautinge arti didmiesčio Miuncheno. Ši savaitė vyko ypačiai gerose patalpose — UNESCO Instituto rūmuose. Jie visą savaitę priklausė vien tik lietuviams. Šie rūmai yra nuošaliai nuo gatvių triukšmo dideliame parke, su instituto nuosavu maudymosi baseinu, krepšinio ir teniso aikštėmis, stalo tenisu ir kita.

Savaitėje dalyvavo iš viso apie 60 dalyvių, susirinkę iš 11-kos valstybių: Anglijos, Australijos, Ispanijos, Italijos, Prancūzijos, Švedijos, Šveicarijos, o taip pat iš JA Valstybių, Venecuelos ir Kanados.

Savaitės oficialioji dalis prasidėjo rugpiūčio 7 d., nors didelė dalyvių dalis susirinko jau išvakarėse, rugp. 6 d.

TRIJŲ SUKAKČIŲ MINĖJIMO ŽENKLE

Savaitės atidarymo posėdyje rugp. 7 ryte dalyvavo ir UNESCO Instituto atstovė Dr. Mara, kuri pasveikino dalyvius instituto vardu ir palinkėjo geriausios sėkmės.

Atidarymo žodį tarė studijų savaitei rengti komiteto pirm. dr. J. Grinius. Jis ilgiau apsistojo kalbėdamas apie šios stud. sav. pagrindines temas: Rerum Novarum 70 m. jubiliejų, 1941 m. sukilimo ir lietuvių tautos rezistenciją tolimesnėje metų tekmėje. Pastarojoje temoje iškyla 10 metų sukaktis, kai didvyrių mirtimi žuvo mūsų partizanų vadai Juozas Lukša ir Julijonas Butėnas. Tai vyrai, kurie savo tikėjimą ir siekimą laisvės Lietuvai sąmoningaipaliudijo savo mirtimi, parodydami pasiaukojimą augščiausiame laipsnyje. Jų atminimui visi dalyviai atsistoję sukalbėjo „Amžiną atilsį". — Po atidarymo žodžio perskaityti sveikinimai raštu. Pasveikino keliolika žymių asmenų.

PASKAITOS

Pagrindinę Stud. Savaitės programą sudarė 6 paskaitos skaitytos kasdien priešpiečiais. Rugpiūčio 7 buvo skaitoma prof. Z. Ivinskio paskaita Lietuvių tautos rezistencijos reikšmingieji momentai. Šiai paskaitai koreferavo dr. J. Vidzgiris. Rugp. 8 — Jono Kalvaičio paskaita Tikroji rezistencijos esmė, rugp. 9 — dr. J. Vidzgirio paskaita Visuomeninis teisingumo klausimas krikščioniškuoju ir komunistiniu požiūriu; rugp. 10 — kun. dr. J. Vaišnoros, MIC, paskaita Jaunimo reikšmė kovose už laisvę; rugp. 11 — svarbiausioji šios studijų savaitės paskaita prof. A. Maceinos Kultūros prasmė krikščionybėje; šią paskaitą koreferavo kun. D. Kenstavičius. Rugp. 12 — dr. J. Norkaičio paskaita Trys enciklikos ir socialinio teisingumo pasekimai V. Vokietijoje.

PRANEŠIMAI

Vakarais 20 val. buvo perskaityti keturi pranešimai: K. Jurgaičio —

Dabartinės jaunimo problemos okupuotoje Lietuvoje; dr. J. Griniaus — Antisovietinė rezistencija lietuvių literatūroje; M. Musteikio — Kultūrinis gyvenimas pavergtoje Lietuvoje 1960 m.; R. Bačkio — Europos apsijungimas ir tautų laisvė".

MUZIKOS IR POEZIJOS VAKARAI

Rugpiūčio 8 d. vakare įvyko lietuviškos muzikos koncertas, kuriame, pasinaudojant naujausiomis patef. plokštelėmis, tik ką gautomis iš Lietuvos, stud. savaitės dalyviai buvo supažindinti su naujausiais pavergtos Lietuvos lietuvių kompozitorių — St. Vainiūno, Vyt. Klovos ir J. Juzeliūno — muzikos kūriniais. — Rugp. 10 įvyko poezijos vakaras, kuriame padeklamuota naujausioji poezija iš trijų naujausių veikalų: B. Brazdžionio Vidūdienio sodai, L. Andriekaus Saulė kryžiuose ir V. Mačernio Poezijos. Iš kiekvieno veikalo po 8 eilėraščius padeklamavo jaunimas — studentai ir Vasario 16 gimnazijos moksleiviai. Muzikos ir poezijos vakarus, pristatydamas minėtus muzikos bei poezijos autorius ir apibūdindamas jų kūrybą, pravedė dr. P. Grinius.

VALANDĖLĖ TĖVYNEI

Rugpiūčio 11 ryte šv. mišias už Lietuvą atnašavo kun. dr. J. Vaišnora, ir pasakė pamokslą tema Tėvynės meilė — dorybė. Tą pačią dieną 18-tą val. įvyko Valandėlė Tėvynei. Sugiedojus giesmę O, Dieve geriausias, kun. dr. Vaišnora pasakė atitinkamą žodį. Valandėlė Tėvynei baigta giesme Apsaugok, Augščiausias.

Kasdien 8-tą val. ryte vyko pamaldos bažnyčioje, kurias savaitės dalyviai uoliai lankė. Šv. mišias atnašavo ir pamokslus kasdien sakė kun. dr. J. Vaišnora, MIC, šios stud. savaitės dvasinis vadovas.

Rugpiūčio 10-12 popietėmis vyko trys konferencijos: Vokietijos ateitininkų sendraugių, Vokietijos studentų ateitininkų ir Europos Lietuvių Fronto Bičiulių.

UNESCO Instituto direktorius atvėrė savo širdį lietuviams

Rugpiūčio 11, prieš pat vakaro programą, į posėdžių salę atvyko UNESCO Instituto direktorius Mr. R. W. Jones (anglas) ir pasakė stud. savaitės dalyviams nuoširdžią kalbą, užtrukusią pusę val. Mr. Jones prisipažino esąs nuoširdus lietuvių draugas. Jis yra buvęs Tarptautinės Krepšinio Federacijos pirmininkas, didelis sporto entuziastas. Ne kartą yra buvęs Pabaltijy ir Lietuvoje. 1937 m. matė, kaip Lietuva pirmą kartą laimėjo Europos krepšinio meisterio titulą Rygoje. Dalyvavo varžybose Kaune 1939 m. ir stebėjo, kaip Lietuva anuomet dramatiškoje kovoje antrą kartą laimėjo krepšinio Europos meisterio titulą. Anuomet jis pats įteikęs ir dovanas laimėtojams. Lietuviai, latviai ir estai esą ir dabar patys geriausi krepšinio sportininkai Europoje, ir tik jų dėka Sov. Sąjunga laimi Europos ir kitas tarptautines krepšinio rungtynes. Geriausį lietuvį krepšininką Butautą pažįstąs asmeniškai. Mr. Jones iš nepriklausomos Lietuvos laikų pažįstąs eilę žymių veikėjų ir turįs daug gerų draugų. Prieš tris metus lankėsi vėl Lietuvoje, Vilniuje. Dabar gyvenimas Lietuvoje esąs žymiai skirtingas, tačiau patys žmonės ir dabar esą tokie pat nuoširdūs, malonūs. Lietuviai išlikę tautiniai sąmoningi ir aiškiai pabrėžia, kad jie esą lietuviai, ne rusai. Jaunimas sporte norėtų pasireikšti tik kaip lietuviai ir tikisi, kad ateisiąs laikas, kai vėl galėsią būti savarankiški. Mr. Jones papasakojo, kaip dabar atrodo Vilnius, ir pareiškė, kad Lietuvą ir lietuvius be galo mylįs. Turįs iš nepriklausomos Lietuvos laikų sportinių trofėjų su lietuviškais įrašais ir juos nepaprastai branginąs. Ypačiai prisimena lietuvių nuoširdumą ir vaišingumą. Jei tik būsią įma-

noma, stengsis Lietuvą vėl aplankyti. Kartu išreiškė džiaugsmą, kad ir čia turėjo progos vėl susitikti tuos pačius nuoširdžius ir šaunius lietuvius, kurie sužavėję ir visą šio UNESCO Instituto personalą. — Stud. savaitės dalyvių vardu Mr. Jones apdovanotas lietuviškų raštų staltiesėle.

KITI SAVAITĖS ĮVYKIAI

Rugpiūčio 9 grupė savaitės dalyvių, vadovaujama kun. dr. St. Matulio iš Anglijos, aplankė Gautingo sanatorijoje besigydančius lietuvius ligonius ir juos apdovanojo dovanėlėmis.

Savaitės laisvais popiečiais, dalyviai, ypač jaunimas naudojosi UNESCO Instituto teikiamais patogumais: ilsėjosi gražiame parke, kaitinosi prieš saulę, žaidė tenisą, maudėsi baseine ir t. t. Vieną popietę jaunimas surengė stalo teniso ir lauko teniso varžybas.

Vakarais po programos vyko nuoširdūs tarpusavio pobūviai. Nevienas užmezgė naujus ryšius, kiti jau turimus dar daugiau sustiprino. Ištisą savaitę rūmuose ir artumoje tesigirdėjo tik lietuvių kalba, lietuviška daina ir jaunimo klegesys.

Paskutinį vakarą, rugp. 12, įvyko tradicinis linksmavakaris, kuriame programą išpildė jaunimas, o kun. A. Perkumas, atvykęs iš Venecuelos, papasakojo daug gražių kinietiškų nuotykių, kuriuos jis patyrė Kinijoje bemisijonieriaudamas. Vakaras praėjo linksmiausioj nuotaikoj.

SAVAITĖS UŽDARYMAS

Rugpiūčio 13, po pamaldų bažnyčioje, studijų savaitė baigta uždaromuoju posėdžiu. Jame paskutinįjį žodį tarė stud. savaitės rengėjai: studentų ateitininkų vardu stud. Alg. Jasaitis, ateitininkų sendraugių vardu — J. Laukaitis, ir pagrindinių savaitės rengėjų — Europos LFB vardu — Valdybos pirmininkas dr. K. J. Čeginskas. Visi trys kalbėtojai ypatingą padėką išreiškė dr. J. Griniui ir Alinai Grinienei, kurie faktiškai atliko pačią sunkiausią stud. savaitės organizavimo ir pravedimo darbą.

Paskutinį žodį tarė prof. A. Maceina. Jis trumpai peržvelgė visas savaitės paskaitas — pranešimus, padarė savaitės skerspiūvį ir metė žvilgsnį ateitin, numatydamas pagrindinę temą jau ir sekančiai studijų savaitei.

Pabaigai studijų savaitės dalyviams buvo pasiūlyta priimti ir perskaitytas dr. J. Vidzgirio ir V. Natkaus paruoštas sveikinimas pavergtai Lietuvai šios stud. savaitės dalyvių vardu. Dalyviai jį priėmė karštais plojimais (šis sveikinimas perduotas per Vatikano ir Madrido radijus). Tuojau po to sugiedojus Tautos Himną, VIII-toji studijų savaitė baigta.

PASKUTINĖS PASTABOS

Ši studijų savaitė laikytina viena iš geriausiai pavykusių. Ir tai augšto lygio paskaitomis bei jų bendra linija, jungiančia pagrindines temas, tiek geromis sąlygomis gyvenant visą savaitę bendrai vienuose rūmuose, kur nesimaišė joks prašalaitis. Ši savaitė, be abejo, labai gilų įspūdį paliko jaunimui. Nesunku buvo pastebėti, kaip jaunimas domėjosi ir tiesiog gyveno mums visiems bendrais klausimais, o ypačiai domėjosi lietuvybės problemomis. Bet ir visiems dalyviams ši savaitė ilgai neišdils iš atminties. Ir nevienas sugrįžęs į namus savaitėje patirtais įspūdžiais bei džiaugsmu dalinsis su kitais tautiečiais. Ir ilgėsis vėl tokių šviesių lietuviškų dienų.

M.M. — (ELI)

EUROPOS LFB IX-OJI KONFERENCIJA

Ji įvyko studijų savaitės Vokietijoje metu, Gautinge, rugpiūčio 11 dieną. Kun. D. Kenstavičiui sukalbėjus maldą, trumpu žodžiu konferenciją

atidarė Europos Lietuvių Fronto Bičiulių valdybos pirmininkas rd. K. J. Čeginskas, paprašydamas bičiulius, kad šioje stud. savaitėje minimų trijų sukakčių dvasia lydėtų ir šią konferenciją. Pirmininkauti pakviestas dr. J. Grinius.

Pradžioje perskaitomas LFB Tarybos pirmininko prof. J. Brazaičio laiškas. Jis dėkoja už jo, kaip Laikinosios Lietuvos Vyriausybės nario pasveikinimą ir kartu pabrėžia, kad 1941 m. rezistencijos nuopelnai priklauso ne ano meto vyriausybei, bet jaunimui. Europos LFB veiklą prof. Brazaitis įvertina kaip labai pozityvų, reikšmingą faktorių tremties gyvenime ir ypačiai iškelia ELI, studijų savaitės, biuletenį Europos LF Bičiulį, ryšį su pavergtu kraštu bei visais tautiečiais, ir kita. Labai įvertino prof. Z. Ivinskio ir prof. Maceinos paskaitas svetimiesiems svetimom kalbom. Kartu prof. Brazaitis nusiskundė, kad Amerikoje lietuvybei daugiau kenkia aptukimas, kaip suliesėjimas. Bet drauge pasidžiaugė, kad Amerikoje yra ir prasiveržusio jaunimo lietuviškai veiklai, tik jis esąs gal dar palaidas. Pabaigoje pasveikino visus Europos LFB ir visą studijų savaitę. — Konferenciją dar sveikino prof. Ivinskis, dr. J. Uleckas, inž. P. Narutis ir kiti — raštu.

Metinius pranešimus padarė: dr. J. Grinius — stud. savaitei rengti komiteto vardu; ELI redaktorius M. Musteikis — apie ELI veiklą per paskutiniuosius metus; biuletenio Europos LF Bičiulis redaktorius V. Natkus (išleisti šeši biuleteniai); pranešimas kasos ir ELFB Fondo reikalais ir Valdybos pirmininko dr. K. J. Čeginsko pranešimas.

Konferencija nutarė vykdyti ikšiolinę veiklą ir toliau: ruošti studijų savaitę ir sekančiais metais; išlaikyti ELI; leisti biuletenį; stiprinti ELFB Fondą; sekti gyvenimą pavergtoje Lietuvoje ir skelbti jo svarbiausiuosius įvykius, o reikalui esant, reaguoti, ir kita. Kartu nutarta bandyti sekančią studijų savaitę dar labiau išplėsti, stengiantis rengėjais įtraukti įvairius lietuvių susigrupavimus, o ypačiai jaunimą.

Išrinkta nauja ELFB Valdyba, kurios sąstatas toks: pirmininkas — dr. K. J. Čeginskas; vicepirm. — V. Natkus, sekretorė — A. Grinienė, kasininkas ir ELFB Fondo valdytojas — Z. Kungys; biuletenio Europos LF Bičiulis redaktorius — V. Natkus; ELI redaktorius ir vedėjas — M. Musteikis; studijų savaitei rengti komisija — prof. A. Maceina, A. Grinienė ir V. Damijonaitis.

Pabaigoje konferencija įpareigojo ELFB Valdybą 1941 m. tautos sukilimo 20-mečio proga pasveikinti prof. J. Brazaičio ir L. Prapuolenio asmenyse visus tuos LF bičiulius, kurie anomis lemtingomis dienomis, nepaisydami gyvybei grėsiančių pavojų, atliko savo pareigą tėvynei.

(ELI)

VIII STUDIJŲ SAVAITĖS SVEIKINIMAS

VIII-sios lietuviškųjų studijų savaitės Europoje dalyviai, susirinkę 1961 rugpiūčio 6-13 Gautingene iš Anglijos, Austrijos, Ispanijos, Italijos, Prancūzijos, Švedijos ir V. Vokietijos, o taip pat svečiai iš J.A.V-bių, Kanados ir Venecuelos, siunčia karštus broliškus sveikinimus tautiečiams pavergtoje Tėvynėje ir už jos ribų.

Trijų brangių sukakčių ženkle praėjo ši studijų savaitė. Mes prisiminėme visų pirma **1941 birželio Tautos sukilimą** prieš rusiškąjį okupantą. Prasidėjus karui tarp Sov. Sąjungos ir hitlerinės Vokietijos, kurių sąmokslu buvo nuslopinta Lietuvos laisvė ir nepriklausomybė, lietuvių tauta pakėlė ginklą prieš pavergėjus. Sukilėliai, organizuojami Lietuvių Aktyvistų Fronto, sudarė Laikinąją Lietuvos Vyriausybę ir atstatė laisvą ir nepriklausomą Lietuvą. Lietuvių Tau-

IŠ L. DAMBRIŪNO STRAIPSNIO

* * *

Reikia aiškiai ir stipriai pabrėžti visai nediskutuotiną faktą, kad sąmoningų, patriotiškai nusiteikusių lietuvių emigrantų ar pabėgėlių čia gimę vaikai dar gali būti išauginti sąmoningais, susipratusiais lietuviais. Tai teigiama, pasiremiant pedagogikos mokslo patyrimu, kad vaikai pasiduoda tėvų bei auklėtojų įtakai. Jei to nebūtų, bet koks auklėjimas būtų beprasmis dalykas.

...Ir pagaliau, jei visa tai nepadėtų, tai ar ne laikas būtų pagalvoti apie naujo rezistencinio sąjūdžio organizavimą, apie kovingą rezistenciją priešui, esančiam mūsų tarpe, apie rezistenciją mūsų apsileidimui, ištižimui, išsigimimui. Turim kalbėti aiškiai: nauji ateiviai, kurių vaikai jau tekalba angliškai, yra savos tautos išdavikai. Ar mes turime juos slėpti? Ateis laikai, kad ir kiekvienas patriotas turės duoti apyskaitą ne tik iš to, kaip jis pats gyveno, bet ir iš to, ką jis padarė išdavikų skaičiui sumažinti. Kalti ne tik išdavikai, bet nebus išteisinti ir tie, kurie, matydami išdavystę, nieko nedarė sakydami — ne mano kiaulės, ne mano pupos, tesižinie!

Išvados yra tokios: 1. Jaunąją kartą išauginti lietuvišką galima. 2. Svarbiausias tautinio auklėjimo veiksnys yra šeima. 3. Žymi dalis tėvų savo pareigos neatlieka, ir todėl turime ne vaikų, o tėvų problemą. 4. Visa tautinė bendruomenė turi dėti pastangas užkirsti šiai blogybei kelią. Tai pirmas ir svarbiausias jos uždavinys.

L. Dambriūnas

(Iš premijuoto straipsnio „Lietuvybės išlaikymo problema").

---

tos valia gyventi laisvėje buvo dar kartą parodyta abiem ano meto galiūnam — bolševikam ir naciam. Garbingojo sukilimo idėja mus visus, šiapus ir anapus geležinės uždangos, įpareigoja priešintis okupantui, kad jis nepavergtų mūsų dvasios, kad ji liktų gyva laisvei, iki susidarys sąlygos vėl atstatyti Lietuvos nepriklausomybę.

Antroji mūsų minėtoji sukaktis — 70 metų nuo enciklikos **Rerum Novarum** išleidimo. 1891 metais didysis socialinis popiežius Leonas XIII joje atskleidė kylančio komunizmo klaidas, kviesdamas katalikų pasaulį spręsti darbininkų klausimą socialinio teisingumo ir socialinės meilės dėsniais. Enciklika padėjo pagrindus tokiai socialinei santvarkai, kurioje turėjo išnykti klasių kova ir darbininkų išnaudojimas. Ji ir šiandien palieka savo dvasia ir pagrindiniais reikalavimais didysis krikščionių manifestas, įpareigojąs mus visomis jėgomis siekti socialinio teisingumo ir socialinės meilės vykdymo ir įgyvendinimo tiek pavienių žmonių, tiek sambūrių tiek tautų, tiek visos žmonijos gyvenime.

Pagaliau trečioji sukaktis — 10 metų nuo partizanų didvyrių **Daumanto-Skrajūno-Juozo Lukšos ir Julijono Būtėno** žuvimo 1951 m. Išduoti išdaviko jie krito nelygioj kovoj prieš įsibrovėlį okupantą. Tačiau liko jų atminimas ir nemirtinga garbė lietuvių tautoje. Mes neabejojame, kad dabartinė ir ateinančios kartos užsidegs šių didvyrių narsos dvasia. Ir stiprės ryžtas aukotis tautos laisvės reikalui; kartu stiprės ir noras ieško-

V-JI LIETUVIŲ FRONTO BIČIULIŲ STUDIJŲ SAVAITĖ

Šiais metais Lietuvių Fronto Bičiulių studijų dienoms buvo pasirinkta kurortinė vietovė, Union Pier, Mich., kur paskutiniu metu nemažas skaičius lietuvių įsigijo vilas ir tuo pačiu pats Union Pier vasarviečių miestelis gavo lietuvišką atspalvį. Ši vietovė, esanti už 80 mylių nuo Čikagos, nesunkiai pasiekiama detroitiškiams ir clevelandiečiams, todėl ir į studijų savaitę ypač gausiai suvažiavo bičiulių ne tik iš Čikagos, bet iš Detroito ir Clevelando. Organizacinius ir administracinius Studijų dienų reikalus tvarkė LF Bičiulių Čikagos apygardos valdyba.

Bičiuliai į Studijų dienas, kurios vyko didžiausioje ir gražiausioje Union Pier lietuvių turimoje vasarvietėje — Karaičių Gintare — daugumoje suvažiavo sekmadienį, liepos 30 d. Visa didelė Gintaro vasarvietė iki paskutinio kambario buvo užimta suvažiavusių LF Bičiulių ir jų šeimų narių, o kiti, netilpę Gintare, apsigyveno kitose kaimyninėse lietuvių vasarvietėse.

Sekmadienio vakare įvyko trumpas susipažinimo vakaras, suartinęs iš visur suvažiavusius LF Bičiulius ir jų šeimas į vieną bendrą, gyvą ir draugišką studijų dalyvių šeimą.

---

ti naujų pasipriešinimo būdų, kurie bus nemažiau paveikūs, kaip ir šlovingųjų Tautos didvyrių partizanų.

Tesujungia šių trijų sukakčių prisiminimas mus visus pavergtoj Tėvynėj ir už jos ribų į vieną lietuvių tautos šeimą, kuri visada išliks ištikima tiems aukštiems idealams, už kuriuos mirė laisvės kovotojų būriai ir už kuriuos kovoja socialinio teisingumo vykdytojai.

(Šis sveikinimas perduotas į Lietuvą radijo bangomis per Vatikano ir Madrido radijus).

Pačios studijos pradėtos pirmadienį, liepos 31 d. 10 val. ryto vadinamoje „Apvaliųjų rąstų" salėje, kurios papėdėje dieną naktį šniokščia neramus Michigano ežeras.

Studijas trumpu žodžiu atidarė dr. P. Kisielius, pristatydamas vyr. studijų moderatorių dr. Juozą Girnių. Kun. P. Garšvai sukalbėjus maldą, dr. J. Girnius tarė įžanginį žodį apie mūsų tautos rezistencijos dvidešimtmetį, kurio ženkle ir praeis studijų programa.

Pirmoji paskaita buvo J. Kojelio Mintys apie Amerikos lietuvių visuomenę. Ji raštu buvo prisiųsta iš Los Angeles ir ją perskaitė inž. Žibutė Balsytė.

Al. Baronas kalbėjo apie lietuviškos knygos likimą išeivijoje, kun. dr. P. Celiešius — apie vaikų literatūros reikalus, kun. P. Garšva, MIC — apie tautinę lietuvių sąmonę emigracijoje ir J. Jasaitis — apie intelektualinį lygį mūsų visuomeninėje veikloje.

Pirmadienio paskaitose ir buvo peržvelgta tas laukas, kuriame šiandien stovi lietuvis išeivis.

Vakare įvyko pirmasis linksmavakaris, buvo išleistas tradicinis **Skersvėjis,** kurį redagavo ir skaitė Al. Baronas, dr. K. Ambrozaitis ir A. Valentinas.

Antradienio paskaitose ir diskusijose, kurias moderavo dr. J. Girnius, buvo žvelgiama į lietuvį kūrėją, esantį išeivijoje, į kūrybos lygį ir ateities perspektyvas. Raštu atsiųstą iš Los Angeles J. Gliaudos paskaitą Kūrėjo savijauta, perskaitė S. Džiugienė. Al. Baronas įrodinėjo, kad visuomenė einanti smukimo keliu, o kūrėjas, Vakarų kultūros įtakoje gyvendamas, surandąs daugiau patyrimo ir žengiąs pirmyn. B. Babrauskas, per 10 min. tegalėjęs išreikšti tik dalį jo begalinio minčių vulkano, jaunųjų tarpe nebematė nei žvaigždžių, nei žvakių.

Lietuvių Fronto Bičiulių būrelis studijų savaitės metu. Viduryje prof. Juozas Brazaitis, kairėje dr. Juozas Girnius, dešinėje — prof. dr. Pranas Padalis ir kiti.

Jos kol kas esą pasibaigusios su Mackum ir Bogutaite. Pastebėjo, kad lietuvis inteligentas mūsų dailininkų paveikslams jau yra išleidęs tarp 500 ir 1000 dol. Jei tiek pinigų būtų išleista ir lietuviškoms knygoms, knygos padėtis būtų šviesi.

A. Skrupskelienė, kalbėdama apie tiltą tarp kūrėjo ir visuomenės, pasidžiaugė ūkininkų tauta — Lietuva, kuri turėjo gerą operą, universitetą ir kitus mokslo bei kultūros židinius. Namuose meninė kūryba buvo kuriama tokiomis formomis, kurias visi suprato. Tokių formų ji pageidavo ir šių dienų meninėse apraiškose. kad nutiesus tiltą į visuomenę.

A. Valeška iškėlė tai, kad menas ir filosofija kuriami dvasinei aristokratijai, ne masėms. Dabar okupuotoj Lietuvoj į dailę sugrąžintas naivus 19 amž. natūralizmas, kurį turės išrauti iš Vakarų grįžę ir vakarietiškose meno srovėse subrendę dailininkai.

J. Mulokas kalbėjo apie lietuvių folklorinę tautinę architektūrą, ją pailiustruodamas tame tautiniame stiliuje pastatytų bažnyčių nuotraukomis. Apgailestavo faktą, kad tiek daug lietuvių statomų pastatų atiduodama svetimtaučiams architektams planuoti ir tada jų mūruose nebelieka nieko lietuviško.

Vakare tradicinėje ‚Apvaliųjų rąstų" salėje įvyko literatūros vakaras. Trumpu, prasmingu žodžiu vakarui įžangą padarė dr. J. Girnius, jį pravedė dr. Z. Brinkis. Savo kūrinius skaitė J. Ignatonis, Vl. Būtėnas, ir dr. S. Aliūnas. Akt. E. Vilutietnė perskaitė Al. Barono novelę. Į literatūros vakarą iš viso Union Pier miestelio susirinko netoli šimto svečių.

Trečiadienį V. Būtėnas faktais papasakojo, kaip okupacijos nakty budo rezistencinė jaunimo dvasia Lietuvos provincijoje, dr. K. Ambrozaitis, veikęs centre, savo žodžiuos sugrįžo į

pirmąsias rezistencijos užuomazgos dienas, kaip buvo mezgami ryšiai tarp pavasarininkų, šaulių ir jaunalietuvių, kaip pirmasis rezistenciją pradėjo kaimo jaunimas, vėliau jungėsi moksleivija ir studentai.

Inž. Ž. Balsytė ir inž. D. Bielskus kalbėjo apie dabartinį jaunimą ir jų dvasinės rezistencijos nuotaikas. Balsytė buvo optimistiškesnė, Bielskus visiškas pesimistas. Čia labai taikliais vienos moksleivės žodžiais įsiterpė dr. J. Girnius: „Lietuva, tu per maža, kad aš tave pusiaukelėj palikčiau..."

Diskusijose, kurias moderavo K. Skrupskelis, ieškota kelių, kaip patraukti jaunimą į lietuvišką kelią, į gyvąjį mūsų gyvenimą. Taikli buvo ir moderatoriaus K. Skrupskelio pastaba, kad lietuviai studentai daug patriotiškesni, kai jie kalba su amerikiečiais.

Ketvirtadienis skirtas sukilimui prisiminti. L. Prapuolenis priminė 1940 m. Lietuvos užsienio reik. ministerijos nuotaikas, kad bolševikų okup. bus lengvesnė negu vokiečių. Gal to pasėkoje ir buvo lengvai pasiduota, nors labai greit ir nusivilta bolševikais. Tik mūsų jaunimas nuo pirmos dienos nesilenkė prieš okupantą. 1940 m. lapkr. 17 d. Berlyne jau buvo įsteigtas Lietuvių Aktyvistų Frontas. Buvo priimami visi be politinio skirtumo. Iš Berlyno pirmą ryšį su Lietuva užmezgė kap. Šverplaitis, vėliau papuolęs į NKVD nagus ir sušaudytas. Ypač buvo iškeltas kap. Šverplaičio, Kumpio 23-24, kurio sūnus dalyvavo šiose studijose, ir kitų LAF ryšininkų heroizmas. Vokiečiai, pradžioje žadėję LAF ir sukilimą paremti, vėliau to išsigando. Buvo nurodyta, kur ginklus išmesti, bet vokiečiai ginklų nepristatė. Karui prasidėjus, LAF pradėjo savo veikimą birželio 22 d. 7 val. Senelių prieglaudoje, Kaune. Antrasis kalbėtojasš prof. B. Padalis, veikęs Vilniuje, kur buvo LAF karinis štabas, pasakojo įspūdžius iš Vilniaus. Jis buvo pakviestas į rezistencijos vadovų tarpą todėl, kad, būdamas profesorium, šv. Jono bažnyčioj viešai priėmė komuniją. Vilniuje veikė tylus, apgalvotas pogrindis. Deja, prieš pat karą buvo iššifruoti pogrindžio. ypač LAF karinio skyriaus vadai, suimti ir išvežti ir, palaužus nugarkaulį, Vilniuje nebegalėjo įvykti plataus mąsto sukilimas.

Prof. J. Brazaitis pabrėžė, kad sukilimo momentas ne filosofuoti, bet veikti. Mūsų tautos sukilimas buvo spontaniškas, greitas, ir todėl jis buvo laimėtas. NKVD 1941 m. balandž. 15 d. slaptas raportas jau iš anksto rodė, kad sukilėlių židiniai apimsią visą Lietuvą ir jis būsiąs spontaniškas.

Dr. P. Kisielius ir dr. V. Majauskas papasakojo savo įspūdžius iš sukilimo dienų: pirmasis iš Suvalkijos, antrasis iš šiaurės Aukštaitijos.

Penktadienį kalbėta apie koloborantus. Kun. dr. A. Baltinis teisingai pastebėjo, kad Sovietų S-ga pirmoji skleidžia koloborantus. Kam Lietuvos laisvė yra brangi, tas negali tikėti į Sovietų gerą valią. Prof. J. Brazaitis priminė 3 koloborantų veidus: idėjinius, oportunistus ir prisitaikiusius prie režimo. Iš pastaruųjų tipo priminė Germaną - Meškauską, kuris Lietuvai ir daug gero padarė. Tuo tarpu daugumas dabartinių okup. Lietuvos vadų yra atitrūkę nuo tautos ir ištikimi Maskvai. Tarp žemesniųjų pareigūnų yra daug komunistais prisidengusių gerų lietuvių. Profesorius iškėlė ir tą faktą, kad 5% gyvųjų, rezistenciniai nusiteikusių žmonių, gali sukelti visą tautą.

St. Daunys aiškino, kad Ženevos dvasia ypač atidarė vartus koloboravimui. Tų koloborantų, išvirtusių iš buv. tremtinių tarpo, yra nemažai ir čia, JAV. Jų raštai net prasiskverbia ir į spaudą. Tai tikrai smerktinas ir apgailėtinas reiškinys.

K. Skrupskelis, vienas jauniausių studijų dalyvių. kalbėjo: „Iš lietuvių studentų niekas nepasakys, kad Lietuvos laisvės auką būtų galima pa-

teisint nemokamu mokslu ten ir kitomis lengvatomis. Bet niekas neprieštarauja, kad okup. Lietuvoj vyksta gerėjimas..." Jis iškėlė gyvą amerikiečių studentų tarpe pacifizmo klausimą, bet kartu ir priminė, kad lietuvių studentų tarpe dar nėra pacifizmo šalininkų. Išvada tikrai įdomi: Lietuvos komunistų tarpe yra prisidengusių gerų lietuvių patriotų, už Lietuvos ribų užaugęs ir subrendęs lietuvis studentas tolinasi nuo populiaraus pacifizmo ir neišmaino Lietuvos laisvės aukos į nemokamą mokslą ar gydymą okup. Lietuvoj, tuo tarpu naujieji koloborantai iškyla iš tų tarpo, kurie ant savo kailių pergyveno bolševikų terorą Lietuvoje, vėliau nuo jo bėgo, ir, pagaliau per eilę metų smegenims persiplovus, sukvailiojo.

Ilgas ir įdomias diskusijas apie koloborantus moderavo dr. J. Girnius.

* * *

Tai buvo penktadienio vakaras. Po dienos lietaus žemė garavo, alsavo ir lengva migla suposi virš didžiulio Michigan ežero. Ant pat ežero kranto, kur apačioje daužėsi neramios Michigan ežero bangos, buvo padarytas Lietuvos partizano simbolinis kapas.

Kai sutemo, ne tik stovyklaujantieji LB bičiuliai, bet ir visi Union Pier atostogaujantieji lietuviai susirinko į Karaičių Gintaro vasarvietę pagerbti Lietuvos partizanų. Prie gėlėmis papuošto Marijos paveikslo kun. M. Kirkilas atkalbėjo maldas už žuvusius Lietuvos laisvės kovotojus, ir iš čia kelių šimtų žmonių minia, gražiai po tris išsirikiavusi, priešakyje einant kunigui, sukilimo vadams, buv. Laik. Lietuvos vyriausybės ministeriams, kiekvieno rankose žvakutėms degant, išėjo į tamsią naktį aplink didelį Gintaro vasarvietės sodą. Marija, Marija ir Dievas mūsų prieglauda ir stiprybė giesmių aidai lydėjo procesijos žingsnius, ir kiekvieno procesijoje einančio mintys lėkė į Lietuvą, į anuos neužmirštamus Lietuvos laisvės kovų laukus, kur ir dabar pamiškėse išmėtyti tūno Lietuvos partizanų kapai, kuriuose amžiams partizanų krauju buvo įrašyta Lietuvos laisvės kovų nemirštanti legenda.

Kai minia sustojo prie partizano kapo, apačioje šniokštė ežeras, tarsi jūromis, vandenynais ir kanalais atnešdamas neramius aidus iš kenčiančios ir kovojančios Lietuvos, o čia, prie kapo, prabilęs prof. J. Brazaitis vėl visų mintis nuvedė prie Baltijos, kur kovojanti tauta parodė reto heroizmo, kur šventoje kovoje už laisvę žuvo geriausi tautos sūnūs. Jo žodžius palydėjo partizanų dainos ir Lietuvos himnas. Ir visi vasarotojai tą vakarą, giliai susikaupę mintyse, anksti išsisikirstė ir naktį pasitiko tautos kovų ir heroizmo apmąstyme.

Šeštadienis, paskutinė studijų diena, buvo skirta Lietuvos Laik. vyriausybei prisiminti. Šios dienos paskaitas ir diskusijas moderavo dr. V. Vardys, kuris įžangoje pabrėžė, kad 1941 m. sukilimas buvo tautos valios pareiškimas. Kvietė visus pasiųsti laiškus dėl Kuchel-Lapcomb rezoliucijos.

Prof. Padalis apibūdino laikinąją vyriausybę kaip revoliucinę, paruošiančią kelią demokratinei vyriausybei. Laik. vyr. ryšis su kraštu buvo greitas, tautos mandatas Laik. vyr. buvo tikrai duotas.

Prof. dr. A. Damušis iškėlė 4 punktus, per kuriuos Laik. vyr. buvo tautos troškimų reprezentantė: siekimas tautinio savarankiškumo, demokr. nusistatymo siekimas, socialinio teisingumo troškimas, krikščioniškosios krypties pasiilgimas. Naciai bandė Laik. vyr. organišką ryšį su tauta sugriauti, bet jiems nepavyko. Vietoj nuėję naciams tarnauti, daugumas Laik. vyr. narių pasitraukė į pogrindį.

Prof. J. Brazaitis priminė tai, kad pradžioje Laik. vyr. tikrai dar nežinojo, kaip naciai ją traktuos. Buvo laukiama Škirpos, jo nesulaukus, Raštikio. Kai Raštikis atvyko, viskas pasidarė aišku. Tada prasidėjo Laik.

vyr. rezistencija prieš nacius ir 1941 m. rugp. 5 d. įvyko paskutinis Laik. vyr. posėdis.

Kai Laik. vyr. iškilmingame minėjime L. Prapuolenis skaitė tą pačią Lietuvos Neprikl. Deklaraciją, kurią jis paskelbė per Kauno radiją 1941 m. birželio 23 d. su būreliu aktyvistų įsiveržęs į Kauno radiofoną, salėje buvo mirtina tyla ir kiekvienas skendome praeities tautos herojškų akimirkų didybėje. Ir bendrai visa šių studijų savaitė buvo praeities stiprybę semiantis, eiti gyvu, tiesiu ir kūrybingu lietuvišku keliu.

* * *

Amerikos Lietuvių Fronto Bičiulių studijų savaitė baigta 1941 m. lietuvių tautos sukilimo ir Laikinosios vyriausybės 20 metų sukakties iškilmingu minėjimu. Minėjimo proga Laikinosios vyriausybės švietimo ministerio ir visą laiką ėjusio ministerio pirmininko pareigas prof. J. Brazaičio vardu gauta eilė sveikinimų raštu. Laikinosios vyriausybės ministerio pirmininko K. Škirpos, kuriam nacinė Vokietija neleido iš Berlyno išvykti ir perimti jam tautos skirtų pareigų, ir Lietuvos konsulo Čikagoje dr. P. Daužvardžio, dabar jau generalinio konsulo, sveikinimus spausdiname ištisai. Kitų sveikinimų cituojame tik reikšmingesnes ištraukas.

Sveikinimai

K. Škirpos sveikinimas

Man buvo labai džiugu patirti iš p. J. Brazaičio, kad esate numatę vispusišką 1941 m. mūsų tautos sukilimo ir Lietuvos Laikinosios Vyriausybės paskelbimo aptarimą bėgyje šios Jūsų studijų savaitės, įvykių, kuriuose daugeliui iš Jūsų tarpo teko anuomet dalyvauti asmeniškai po bendra Lietuvių Aktyvistų Fronto vėliava ir žymiai prisidėti prie suminėtų čia istorinių mūsų tautos laimėjimų.

Nuoširdžiai dėkodamas už malonų pakvietimą pabūti tų Jūsų reikšmingų studijų proga Jūsų tarpe ,labai apgailestauju, kad aplinkybės sukliudė man ta garbe pasinaudoti, kad gyvu žodžiu pasidalinčiau su Jumis prisiminimais apie tai, kaip buvo siekiama sutelkti veiklesnes bei ryžtingesnes mūsų tautos jėgas lemtingam kovos žygiui už laisvę ir valstybinę nepriklausomybę, ir prieš kokius spaudimus iš nacių pusės teko LAF branduoliui Berlyne atsilaikyti, tiek artėjant rusų — vokiečių ginkluotam konfliktui, tiek birželio 23 dienos lietuvių sukilimui įvykus ir jam pilnai pasisekus.

Nors ir negalėdamas asmeniškai atvykti, užtikrinu Jus, jog minėtų istorinių įvykių prisiminimo dienomis jaučiuos siela ir mintimis pilnutiniai su jumis, nes visa tai, ką Jūs ten susirinkę aptarsite, yra man tiek pat artimi ir brangūs dalykai, kaip ir visiems jums. Netenka aiškinti, kad suprastume, jog niekas žmonių taip giliai nesuartina, kaip kova už bendrą tautos idealą, ypač kai ji yra susijusi su didesnėmis rizikomis, pareikalauja aukščiausių aukų ir įpareigoja prisiimti pilną atsakomybę prieš tautą ir jos istoriją už visas tokios kovos pasekmes.

Manau, kad, aptariant birželio 23 dienos heroinio akto esmę ir prasmę, Jums savaime kils klausimas, ką tas aktas davė Lietuvos nepriklausomybės reikalui ir ar sudėtos kraujo aukos sukilimui pravesti buvo pateisinamos, kuomet nebuvo garantijos ar antrasis Lietuvos kaimynas — hitle-

rinė Vokietija, kurios imperialistiniai kėslai į mūsų kraštą buvo visiems gerai žinomi iš seniau, pripažins lietuvių sukilėlių atkurtą Lietuvos valstybinį suverenumą ir ar skaitysis su jų paskelbta nauja Lietuvos Vyriausybe?

Atsakant į tokį klausimą, noriu čia pabrėžti, jog birželio 23 dienos sukilimas buvo suplanuotas ir organizuojamas ne kokiam įsiteikimui hitlerinei Vokietijai, kuri ruošėsi suduoti ginkluotą smūgį sovietiniam bolševizmui, bet nusikratyti nuo sovietinės okupacijos, vienkart pastatant ir hitlerinę Vokietiją prieš Lietuvos valstybinio suverenumo atkūrimo faktą. Taigi aukos, kurių birželio 23 d. aktas pareikalavo iš mūsų tautos sukilėlių, buvo sudėtos ne už kokius svetimus tikslus, o tik už pačios lietuvių tautos politinį idealą.

Birželio 23 d. sukilimu lietuvių tauta vaizdžiausiai pademonstravo savo tvirtą valią būti laisva ir nepriklausoma. Tuo savo heroiniu žygiu stipriau, negu kokiu ilgu politiniu memorandumu bei diplomatų notomis, nunuogino prieš visą pasaulį Maskvos 1940 metų melą apie neva savanorišką Lietuvos įsijungimą į Sov. Sąjungą. Šis rezultatas liks gyvas visoje mūsų tautos ateityje ir sudaro mūsų politikai nesugriaunamą argumentą prieš Sov. Rusijos imperializmą į Lietuvą.

Kad birželio 23 dienos sukilimu buvo suduotas Maskvos imperializmui tvirtas smūgis yra matyti, pavyzdžiui, kad ir iš to, jog sovietų piktumo tulžis dėl to įvykio neatslūgsta net po 20 metų: stačiai kurtinančiais, melu pagrįstais šmeižtais sovietai, kaip ir jų lietuviškieji agentai pavergtoje Tėvynėje, desperatiškai siekia minėtą mūsų tautos heroinį aktą apjuodinti prieš tautos priaugančias kartas, kad šiuo nešvariu bei klastingu būdu išdildžius jį iš lietuvio politinės sąmonės, o po to jį išskutus ir iš Lietuvos istorijos. Tačiau bergždžios liks šios sovietinio priešo pastangos: pergilus ir perdaug visuotinis buvo visų mūsų tautos sluoksnių entuziazmas dėl Lietuvos nepriklausomybės paskelbimo, kad bent kokia priešiška propaganda bei bolševistinio okupanto šmeižtai galėtų lietuvį suklaidinti bei atbaidyti plačiuosius mūsų tautos sluoksnius nuo pasididžiavimo laimėtuoju 1941 m. birželio 23 dienos sukilimu už laisvę ir valstybinę nepriklausomybę.

Kai dėl antrojo Lietuvos anuometinio kaimyno — hitlerinės Vokietijos, tai jis netikėjo, kad galėtų lietuviams pavykti realizuoti visuotinį tautos sukilimą ir paskelbti Lietuvos valstybinio suverenumo atkūrimą tuo metu, kai du militariniai milžinai — vokiečių ir rusų skaitlingos ginkluotos pajėgos — mirtinai susikirs tarpusavyje ant Lietuvos teritorijos, sovietiškojo okupanto kietomis replėmis valdomos. Apie tai man sakė vienas kompetentingas vokiečių politikos veikėjas, ėjęs svarbias politinio patarėjo pareigas vokiečių Karo Ministerijoje, tuo metu, kai lietuvių sukilimas įvyko. Susitikus su juo už kokio mėnesio po Lietuvos Laik. Vyriausybės nušalinimo, jis man atvirai aiškino, jog iš vokiečių pusės tebuvo tikėtasi tik taip sau partizaninių veiksmų Lietuvoje prieš rusus, kaip natūralios reakcijos dėl sovietiškojo okupanto žiaurumų mūsų krašte, bet, esą, niekas — nei vok. karo vadovybėje nei Užs. Rkl. Ministerijoje neįsivaizdavęs sau, kad šis partizaninis sąjudis galėtų išsiliet į visuotinį tautos sukilimą, kad lietuviams pavyks jį žaibo greitumu įvykdyti ir deklaruoti Lietuvos valstybinio suverenumo atkūrimą su nauja, tautine krašto vyriausybe priešakyje. Minėtas asmuo aiškino sau tokius nepaprastus lietuvių laimėjimus tuo, kad, jo nuomone, mes buvę tam puikiai iš anksto susiorganizavę ir kad tai visus Berlyne užklupo tikrai netikėtai.. Kadangi politinė mūsų koncepcija dėl Lietuvos valstybinio suverenumo atkūrimo, pastatant krašto

priešakyje Laik. Vyriausybę karui su rusais ką tik prasidėjus Reicho politinei vadovybei buvusi nepriimtina, tai to pasekoje esą ir kilę visi nesusipratimai..

Šia proga noriu pasakyti, jog aš, kaip tada tebesiskaitęs Lietuvos Pasiutiniu Vokietijoje, lojaliausiai ir pakartotinai buvau žodžiu ir raštu įspėjęs vok. užs. reik. ministeriją ir karo vadovybę, jog rusų-vokiečių ginkluoto konflikto atveju gali įvykti Lietuvoje tautos sukilimas. Todėl siūliau, kad susitartume iš kalno dėl naujos Krašto Vyriausybės paskelbimo, jog priešingu atveju tokios Vyriausybės paskelbimas galėtų įvykti revoliuciniu būdu, kaip sukilimo rezultatas. Kadangi buvo aiškiai matyti, jog vokiečiai vengė dėl preliminarinio susitarimo Lietuvos Vyriausybės klausimu su manim kalbėtis, tai, kad sukilimo paruošimo centrai pavergtoje Tėvynėje nedėtų į mano pastangas Berlyne tuo reikalu kokių nepagrįstų vilčių, 1941 m. kovo 24 dienos LAF nurodymuose minėtus centrus painformavau per patikimus slaptus ryšininkus sekančiai (cituoju iš dokumento):

„Jei pavyks susitarti su vokiečiais iš anksto dėl sudarymo Lietuvos Vyriausybės, tai numatoma tuo metu, kai vokiečių kariuomenė žengs per sieną ir pradės puolimą, išplatinti Lietuvoje iš lėktuvų tos Vyriausybės viešą atsišaukimą — plakatą — į tautą su parašais visų Ministerių Kabineto narių, raginantį visus, kas tik gali, stvertis ginklo vyti rusus okupantus lauk iš Lietuvos..."

‚Jei dėl Vyriausybės sudarymo su vokiečiais susitarti nepavyktų, kitaip sakant, jei vokiečiams pradėjus puolimą nebūtų iš lėktuvų platinama Vyriausybės ir Aktyvistų Fronto atsišaukimai, o taip pat apie Vyriausybės susidarymą nieko nebūtų iš Berlyno per radiją pranešta, tai reikia skaityti, jog vokiečiai Lietuvos atžvilgiu dar turi užpakalinių tikslų.

‚Nuo sukilimo betgi ir tokiu atveju susilaikyti nereikia. Jis turi būti vykdomas, kaip paruoštas, su tikslu pagrobti krašto valdymo aparatą į savo rankas. Krašto Vyriausybę tokiame atsitikime turėtų paskelbti Vilniaus Centras revoliuciniu keliu, kad pastačius vokiečius prieš įvykusį faktą...

„Revoliucinės Vyriausybės paskelbimo aktas turėtų būti laiku paruoštas ir tinkamai suredaguotas, kadangi jis būtų didelės istorinės, tarptautiškai teisinės ir morališkai politinės reikšmės ne tik dabarčiai, bet ir ateičiai, ypač jis būtų svarbus pačios Vyriausybės legalizavimuisi ir kaip nesugriaunamas argumentas Lietuvos diplomatijai užsieniuose ginti Lietuvos atstatymo reikalą visame pasaulyje...

„Kalbamas aktas turėtų būti sustatytas ir skelbiamas Lietuvių Aktyvistų Sąjūdžio vardu, kaip vienintelio lietuvių tautos valios reiškėjo ir vykdytojo, pastatant eventualiai tos Vyriausybės priešakyje pati to sąjudžio vadą, kad tuo galimai daugiau surišus vokiečiams rankas..." (citatos pabaiga).

Deja, hitlerinė Reicho vadovybė rėmėsi ne teisės, teisingumo ir gerų santykių su kaimynais principais, bet neribotu gobšumu grobė svetimas žemes ir pajungė silpnesnes tautas vokiečių ekspansijai. Todėl, kai birželio 23 d. priešpiet asmeniškai painformavau vok. užs. reik. ministeriją, jog tos pačios dienos anksti rytą prasidėjo visuotinis lietuvių tautos sukilimas, kad sukilėliams jau pavyko įsigalėti Kaune, kad tapo deklaruotas Lietuvos nepriklausomybės atstatymas ir sudaryta tautinė Lietuvos Vyriausybė ir visur perima krašto valdymą nušalindama sovietiškuosius okupantus, atsakingas tos ministerijos politinio skyriaus pareigūnas, beklausydamas mano pranešimo apie svarbius įvykius Lietuvoje, pasijuto visu tuo lyg pritrenktas. Pristigęs žado išsilaikyti santūriai, kaip diplomatui dera, jis ėmė priekaištauti mums kaip

galėjome išdrįsti griebtis sukiliminių veiksmų ir paskelbti Krašto Vyriausybę, kai vokiečių militarinės jėgos ką tik pradėjo karo žygius prieš rusus Lietuvos teritorijoje, ir net pagrasino pasakydamas, jog už visa tai Lietuvai atsieisią labai brangiai!..

Nesiskaitydami su mano, kaip Lietuvos Pasiuntinio Berlyne, draugingais patarimais pripažinti mūsų tautos sukilėlių pastatytąją Lietuvos Vyriausybę, naciai ne tik neleido man vykti į Lietuvą perimti Ministerio Pirmininko pareigas, kurioms buvau sukilusios mūsų tautos vardu pašauktas, o priešingai — izoliavo mane naminiu areštu Berlyne, kad suparaližuotų kalbamos Vyriausybės normalų funkcijonavimą. Vienkart jie griebėsi griežtų cenzūros priemonių, kad sukliudytų žinių pasklidimą vokiečių laikraščiuose ir prasiveržimą į laisvąjį pasaulį.

Visa tai tik dar kartą patvirtino, jog birželio 23 d. lietuvių sukilimas ir Lietuvos valstybinio suverenumo atkūrimas buvo hitlerinei Reicho vadovybei nepageidaujami ir nepriimtini. Tačiau mano asmens (kaip naujosios Vyriausybės Ministerio Pirmininko) policinis izoliavimas Berlyne, įžuliausi iš nacių pusės spaudimai ir intrygos pačių lietuvių tarpe, kad priverstų tą Vyriausybę išsiskirstyti, ir jos faktinas nušalinimas nuo krašto valdymo 1941 m. rugpiūčio 5 d. susprogdino Reicho propagandos burbulą apie „Naująją Europą", kur, anot naciškųjų rašeivų, to kontinento tautoms buvo užtikrinta teisė pačioms valdytis, tik po bendra III-jo Reicho globa ir jo vadovybėje.

Laikinosios vyriausybės nušalinimas iš naciškojo okupanto pusės tik konkrečiai paryškino lietuvių tautai, jog Lietuva tapo kito jos kaimyno iš naujo okupuota ir kad todėl tenka griebtis naujų pasipriešinimo priemonių prieš naują jos nepriklausomybės paglemžimą, kurį 1944 metais iš naujo perėmė Sovietų Rusija.

Tačiau kaip kiekviena kita, taip ir pasikartojanti sovietų okupacija Lietuvoje negali būti amžina. Vėliau ar anksčiau ji turės būti panaikinta ir kenčiančiai lietuvių tautai grąžinta tai, į ką ji — pagal tarptautinę teisę bei didžiųjų demokratijų įsipareigojimus turi nenuginčijamą teisę ir moralinį pagrindą.

Nuoširdžiai linkiu Jums, L. F. Bičiuliai, susilaukti čia suminėto teisingumo lietuvių tautai restauravimo, kad savo jėgas ir talentus vėl galėtute pašvęsti jos gerbūvio atkūrimui ir naujai jos pažangai visose gyvenimo srityse.

KONSULO DR. P. DAUŽVARDŽIO ŽODIS

Esu čia Lietuvos Atstovo p. J. Kajecko pavedimu. Jį atstovauju.

Laikau didele garbe ir ypatingu malonumu su Lietuvių Fronto Bičiuliais dalyvauti ir Lietuvos Atstovo bei savo vardu sveikinti 1941 m. sukilėlius bei Laikinosios Vyriausybės narius ir jų bičiulius, kurie didžių tautos žygių neužmiršta — juos mini ir monumentalizuoja.

1941 m. lietuvių sukilimas ir keliolikos metų kova prieš Lietuvos okupantą ir jo agentus yra monumentalūs herojiškumo ir patriotiškumo įnašai į Lietuvos ir lietuvių tautos istoriją. Kodėl mes jų iki šiol nesukristalizavom ir pasauliui nepristatėm — nežinau.

Vengrų, vokiečių ir lenkų sukilimus pasaulis žino, o lietuvių sukilimo ir kovų nežino, net ir mes patys jų ryškiau nepavaizduojame savo įvairiuose memorandumuose ir leidiniuose. O mūsų pasipriešinimas priešui gi buvo ir yra didesnis ir patvaresnis už kitus pasipriešinimus, gal išskyrus tik vengrus.

Pasivėlavom juos sukristalizuoti — nepalaidokime, kaip daug ką esame palaidoję praeityje.

Sukilimas ir partizanai turi būti mūsų tautos pasididžiavimu ir stiprybės šaltiniu solidarumui ir kovai prieš visus Lietuvos ir lietuvių tau-

tos priešus, tiek išorinius, tiek vidinius.

Aš manau, kad mums yra reikalingas naujas sukilimas — didesnė kova prieš okupantą ir pozityvus tautinis sąjūdis: kėlimas valstybinės sąmonės, tautinės savigarbos, tautinių darbų ir nuopelnų — traukimas į darbą visų lietuvių — senųjų ir naujųjų — čia ir Lietuvoje bei kitur gimusio jaunimo. Anot a. a. prof. K. Pakšto „Mūsų laivo įgula yra tokia nedidelė, kad mes nė vieno asmens iš jo išmesti negalime". Mums visos rankos bei galvos ir kojos — visos jėgos yra reikalingos.

Linkiu Lietuvių Fronto Bičiuliams ir buvusios Laikinosios Vyriausybės nariams atnaujintos drąsos, sumanumo ir, jeigu būtų sekmių, tęsti didžiąją kovą dėl Lietuvos laisvės bei Lietuvos tautos teisių — uždegti tautą 1941 m. ryžtu bei kovingumu — suburti galimai didesnį skaičių patriotų kovai dėl Lietuvos laisvės ir lietuvių tautos teisių gyvybės ir garbės.

* * *

Negalėdamas asmeniškai iškilmėse dalyvauti, prašau priimti mano sveikinimus, kaip ėjusiam ministerio pirmininko pareigas. Taip pat prašau perduoti mano sveikinimus Lietuvos Laikinosios vyriausybės ministeriams ir gyviesiems sukilėliams. Kovoje dėl lietuvių tautos laisvės gyvybę atidavusių sukilimo dalyvių atmintis teneišnyksta iš gyvųjų lietuvių širdžių ir protų.

Didieji įvykiai kėlė lietuvių tautos pasitikėjimą savo galia ir kūrybingumu, — tai 1918 m. Vasario 16 aktas ir po to sekęs valstybės kūrimas, savos kariuomenės organizavimas ir jos sėkmingos kovos su Lietuvos priešais. Prie didžiųjų įvykių priklauso 1923 m. sausio mėn. Klaipėdos krašte įvykęs sukilimas, kurio pasekoje lietuviškosios sritys su Klaipėdos uostu įjungtos į Lietuvos valstybės teritoriją...

Bet štai tretysis, gal pats didžiausias įvykis — tai 1941 m. tautos visuotinis sukilimas žiauriuoju sovietų okupantu nusikratyti, o naujam vokiškajam okupantui parodyti nenugalimą savos nepriklausomybės valstybės troškimą ir didį ryžtą to tikslo siekiant.

Pranas Vainauskas

* * *

Norėčiau būti su jumis rugpiūčio 5 d. ir prisiminti tų istorinių šešių savaičių neišdildomus įspūdžius, kada buvo tiek daug vilčių, tiek daug skaudžių aukų ir dar daugiau kartaus nusivylimo.

Naudodamasis proga, sveikinu studijų dalyvius ir linkiu, kad mes, išeiviai, dažniau prisimintume ano laikotarpio TAUTOS vieningumą ir ryžtingumą, ir kad nepasiduotume siaurų takelių vilionėm ir neišsižadėtume Lietuvos plataus istorinio vieškelio.

Antanas Novickis

* * *

Negalėdamas būti Jūsų tarpe, nuoširdžiai sveikinu brangius Bičiulius, linkėdamas geriausios kloties visuose Tamstų darbuose ir sumanymuose.

Stasys Raštikis

* * *

Šiuo laiku pasigendame daugelyje lietuvių tos Jūsų kovos dvasios ir ryžto, parodyto 1941 metų birželio mėnesį, Lietuvos laisvės kovų darbuose. Tegu Jūsų žygiai ir tomis dienomis išlietas partizanų kraujas uždega mus visus didesniems darbams kovoje prieš Lietuvos pavergėjus.

Leonardas Valiukas

* * *

Prieš 20 metų džiaugsmo banga užliejo visą Lietuvą, kai išsilaisvinome iš žiauraus bolševikinio teroro. Tas istorinis momentas giliai įstrigo į lie-

Dr. Petras Daužvardis, Lietuvos konsulas Čikagoje, pakeltas Lietuvos generaliniu konsulu Čikagoje. Valstybės departamentas išdavė jam pažymėjimą Valstybės sekretoriaus Dean Rusk parašu rugpiūčio 11 d., kad nuo tos dienos jis yra oficialiai pripažįstamas Lietuvos generaliniu konsulu Čikagoje.

Dr. Petras Daužvardis gimė 1895 m. lapkričio 16 d. Diplomatinį darbą pradėjo 1925 m., kai buvo paskirtas vicekonsulu New Yorke. Lietuvos konsulu Čikagoje paskirtas 1937 m.

J. Kajeckas, Lietuvos atstovas Washingtone, Lietuvos generalinio konsulo Čikagoje dr. P. Daužvardžio lydimas, dalyvavo Čikagos Lietuvių Fronto Bičiulių prof. Juozui Eretui ir prof. dr. Zenonui Ivinskiui pagerbti suruoštose vaišėse. Svečių iš Europos pagerbimo vaišėse taip pat dalyvavo prel. Juras, dr. J. Girnius, K. Jurgėla, Amerikos Balso direktorius, kun. prof. St. Yla, kun. dr. A. Baltinis, dr. A. Damušis ir per 100 Lietuvių Fronto Bičiulių.

Kun. Leonardui Musteikiui š. m. rugpiūčio 16 d. sukako 50 m. amžiaus. Sukaktuvininkas gimė 1911 m. Zarasų krašte. Kauno Kunigų Seminariją baigė ir kunigo šventimus gavo 1937 m. birželio 11 d. Pastoracinį darbą dirbo Panevėžio vyskupijos įvairiose parapijose, plačiai veikdamas katalikiškojo jaunimo tarpe. Į Vokietiją pateko 1944 m. Iš čia į JAV emigravo 1949 m. ir apsistojo Omahoje, Nebr. Čia nuolatos ir gyvena. Pradžioje dirbo Šv. Antano lietuvių parapijoje. Po metų arkiv. Gerald T. Bergan paskyrė kapeliono pareigoms Gerojo Ganytojo vienuolyne, kur šias pareigas atlieka ir dabar. Kapelionaudamas, kartu lankė ir jėzuitų vedamą Creighton universitetą, kur 1957 m. gavo diplomą B. A. Toliau gilinosi sociologijoje ir psichologijoje, ir 1960 m. gavo Master of Arts in Education.

Nuo gimnazijos laikų priklauso skautams, nuolatos su jais veikia. Paskutiniu laiku per šią organizaciją ruošia jaunimą tremties rezistencijai — išlaikyti lietuvybei.

---

tuvių širdis. Ir anoji džiaugsmo liepsna neišblėso net per 20 audringų metų.

Edmundas Arbas

* * *

Lietuvos laisvė priešo dar paneigta, rezistencinė kova dar nebaigta. Jūsų anų dienų patirtis šiandien tebereikalinga už laisvę kovojančiai lietuvių visuomenei.

Julius Jodelė

* * *

1941 m. lietuvių tautos spontaniškas sukilimas prieš Lietuvos laisvės priešą įsijungė į pačių herojiškiausių mūsų istorijos epizodų grandinę. Tuo dramatiškuoju momentu Jūs, Pone Profesoriau, ir Jūsų bendradarbiai — kiti Laikinosios Vyriausybės nariai — vadovavote lietuvių tautai, reikšdami jos aspiracijas ir valią.

Tolimesnėje lietuvių tautos rezistencinėje kovoje Jūs tapote centrine rezistencijos figūra, ir dabar, nors esate be oficialių pareigų ir titulų, į Jus yra nukreiptos aktyviosios lietuvių visuomenės akys.

Juozas Kojelis

* * *

Didžiulio Lietuvos istorinio įvykio, visuotinio tautos sukilimo, sukakties proga sveikinu sukilusios tautos vyriausybės galvą. Tebūna likimas palankus mūsų tautos laisvės siekiui ateityje.

J. Gliauda

Prof. dr. Vytautas Vardys per valstybinį Wisconsin radiją iš Milwaukee skaitė paskaitą apie komunizmo teoriją ir praktiką.

1941 m. lietuvių tautos sukilimo 20 m. sukakties minėjimas surengtas Čikagoje spalio 1 d. Kalbėjo inž. J. Jurkūnas, K. Drunga, L. Prapuolenis. Kalbą pasakė Lietuvos gen. konsulas Čikagoje dr. P. Daužvardis. Meninę programą išpildė: sol. L. Bildušienė, akt. Z. Kevalaitytė, smuikininkas P. Matiukas ir muz. A. Nakas. Minėjimą rengė L. Atgimimo Sąjūdis, Lietuvių Fronto Bičiuliai, Liet. Kūrėjų - Savanorių S-ga, L. Laisvės Kovotojų S-ga, LVS Ramovė, L. Rezistencinė Santarvė, L. Studentų S-ga JAV, L. Šaulių S-ga, L. Tautinis Sąjūdis ir L. Vilniečių S-ga.

Lietuvių Gydytojų Sąjungos pirmoji 250 dol. premija už geriausį 1960 m. parašytą straipsnį paskirta kun. dr. A. Baltiniui. Premijuotas straipsnis Lietuviškos kultūros kilimas ir smukimas išeivijos gyvenimo sąlygose buvo atspausdintas Aiduose. Antroji premija, 150 dol., paskirta L. Dambriūnui už straipsnį Lietuvybės išlaikymo problemos, išspausdintą Drauge. Trečioji premija atiteko L. Vaičiūnienei. Kun. dr. A. Baltinis ir L. Dambriūnas yra aktyvūs Į Laisvę bendradarbiai.

Kun. dr. Feliksas Gureckas rugsėjo 8 d. išvyko į Angliją Oxfordo universitete gilint religijų istorijos studijų ir kartu ruoštis profesūrai. Gyvendamas Čikagoje vietinės šalpos reikalams jis įsteigė Lietuvos Dukterų organizaciją, kuri jau turi 200 narių. Dabar Lietuvos Dukterų kapelionu bus kun. dr. M. Kirkilas, gavęs doktaratą tremties metu Vienoje, Austrijoje.

Poetas Kazys Bradūnas pradėjo dirbti dienraščio Draugas redakcijoje. Nepriklausomoj Lietuvoj redagavo Ateitį, Vokietijoj — Aidus, nuo 1952 m. Literatūros Lankų redakcijos kolektyvo narys. 1951 m. suredagavo antologiją Žemė.

Į Laisvę redakcinio kolektyvo pasikeitimas

Pranešimas

Dr. Vytautas Vardys, vyriausias Į Laisvę žurnalo redaktorius, iš redakcijos pasitraukė. Jo metų darbą skaitytojai bus įvertinę su pasigėrėjimu. Vargiai buvo galima norėti tinkamesnio asmens, kuris žurnalą padarytų gyvą, aktualų, stebintį gyvenimo klausimus ir juos sprendžiantį konkrečiai ir realiai. Tačiau LF Bičiulių vadovybė gerai suprato motyvus, dėl kurių dr. Vytautas Vardys turėjęs būti išimtas iš žurnalo ir paleistas kitiems uždaviniams. Su dėkingumu už sėkmingą redagavimą ir kitus organizacijai atliktus darbus LFB vadovybė lauks, kada nauji uždaviniai bus atlikti ir dr. V. Vardys vėl galės būti bičiulių dispozicijoje.

Žurnalo redakcijos darbą tęsia kiti kolektyvo prityrę nariai — Stasys Daunys, Aloyzas Baronas, Juozas Baužys, Vladas Būtėnas, P. Bagdonas, Vincas Rygertas. Taip pat darbo pasidalinimo ir specializacijos motyvais eilė bičiulių prisiėmė atsakomybę talkinti redakcijai specialių sričių problemomis, jų apžvalga bei sprendimu.

Manome, kad darbo našta, išdėliota ant didesnio pečių skaičiaus, bus naujas sėkmingas žingsnis žurnalo tobulinime ir linkime redakcijos kolektyvui ir jo artimiesiems talkininkams sėkmės.

LFB Tarybos Prezidiumas

Arch. J. Mulokas, LF Bičiulių studijų dienose skaitęs paskaitą apie lietuviškąją architektūrą, baigė statyti lietuviško architektūrinio stiliaus bažnyčią Maspeth, N. Y., kur klebonu yra prel. J. Balkūnas. Šiuo metu J. Mulokas stato indėnų katalikų misiją Ashland miestelyje, Montanoje. Prieš pradėdamas misijos planus gerai išstudijavo indėnų architektūrą ir folklorą.

Antanas Škėma, lietuvis dramos aktorius ir rašytojas žuvo auto katastrofoje rugsėjo 11 d. Kartu su juo žuvo buvęs Vliko narys Jaks-Tyris ir Judita Audėnaitė. Ši didelė nelaimė palietė rašytojų, politikų ir studentijos šeimas. A. Škėma yra parašęs visą eilę dramų, novelių ir kitų prozos kūrinių. Kadangi tebuvo tik 50 m. amžiaus, buvo galima iš jo tikėtis daugiau ir svaresnės kūrybos. Paskutinioji A. Škėmos knyga yra Nidos klubo leidinys Čelesta.

Tarptautinėje Prekybos parodoje Čikagoje žiūrovų dėmesį atkreipė dail. A. Valeškos studijos paviljonas. Jame buvo išstatyti vitražo, skulptūros, mozaikos ir keramikos kūriniai. Paviljonas apdovanotas Dekoratorių instituto aukščiausia premija.

LITUANUS redakcijoje paskutiniu metu įvyko eilė pasikeitimų. Alina Staknienė, keletą metų sėkmingai vadovavusi žurnalo redakciniam darbui, su pirmojo šių metų numerio išleidimu iš vyr. redaktorės pareigų pasitraukė. Tas pareigas antrojo numerio, skirto M. K. Čiurlionio paminėjimui, redagavimui perėmė redakcijos veteranas Kęstutis Čerkeliūnas. Šiam numeriui pasirodžius, redakcija keliama į Čikagą, kur jai vadovaus jaunimo tarpe plačiai žinomas Adomas Mickevičius, buvęs akademikų skautų žurnalo Mūsų Vytis redaktorius.

ATSIŲSTA PAMINĖTI

Bernardas Žukauskas — Pirmojo pasaulinio karo tremty. Atsiminimų pluoštas. Lietuvių krikščioniškosios demokratijos studijų klubų leidinys, 134 psl., kaina $1.50.

Sakalų keliai — Mokslevių metraštis. Čikagos Aukštesniosios Lituanistikos Mokyklos leidinys. Redagavo: N. Radvilaitė, D. Šukelytė, M. Drunga, K. Grabauskaitė, M. Pakalniškytė, Š. Valiukėnas. Metraščio globėjas — Domas Velička. Gražus, didelio formato ir jaunųjų prirašytas leidinys turi 94 psl.

Algirdas Gustaitis — Lietuva — Europos nugalėtoja. Didelio formato gausiai iliustruotas leidinys. Išleido Lietuvių Dienos, 40 psl., kaina $2.50.

Gaudeamus — Studentų Ateitininkų Sąjungos informacinis leidinys. 1961 m. spalio mėn., nr. 1.

Į LAISVĘ ATSTOVYBĖS

Anglijoje: S. Nenortas, 1, Ladbroke Gardens, London, W. 11,

Australijoje: N. Butkūnas, 9 Cowper St., St. Kilda South, Victoria. A. Grigaitis, 21 Brunswick St., Fitzroy, Vic.

Italijoje: Dr. Z. Ivinskis, Via Verbania 28, Interno 18, Roma

Jungtinėse Valstybėse: A. Salys, 6540 So. Artesian Ave., Chicago 29, Illinois. Telef. RE 7-6621; B. Polikaitis, 15483 Ward St., Detroit 21, Mich.; J. Ažuolaitis, 2012 N. Catalina St., Los Angeles, Calif.; A. Gaigalas, 335 Titan St., Philadelphia, Pa. Telef. HO 7-4176; V. Vaitkus, 85 Arnold St., Waterbury, Conn.; A. Sabalis, 251 Alphonse St., Rochester, N. Y.; V. Ročiūnas, 1892 Lampson Rd., Cleveland 12, Ohio.

Kanadoje: A. Bumbulis, 200 Indien Grove, Toronto, Ont.; J. Pleinys, 10 Tisdale Ave., So. Hamilton. Ont.; J. Urbonas, 34 Brimorton Dr., Scarborough, Ont. Telef. AX 3-8518; V. Barisas, 336 Clinton, Windsor, Ont.

Švedijoje: P. Duda, Markvards g. 9, Stockholm, Va.

Šveicarijoje: Dr. P. Radvila, Werkgasse 50, Bern

Vokietijoje: A. Grinienė, Kristallstr. 8/1 (13b) Muenchen; V. Krištolaitis, (22b) Kaiserslautern 2, Schliessfach 323.